

احکام عمره مفردہ

مطابق با فتاویٰ مرجع عالیقدر
حضرت آیة اللہ العظمیٰ حاج شیخ یوسف صانعی

ناشر: انتشارات میشم تماز
نوبت چاپ: دوم / زمستان ۱۳۸۴

www.saanei.org
www.feqh.org

فهرست مطالب

- مستحبّات و آداب سفر
- بخش اول: احکام عمره مفردہ
- مسائل عمره مفردہ
- مسائل نیابت
- مسائل کودکان
- واجبات عمره مفردہ
- اول: احرام
- احکام میقاہما
- واجبات احرام
- مستحبّات احرام
- مستحبّات پیش از احرام
- مستحبّات هنگام احرام
- مستحبّات تلبیه
- مکروهات احرام
- حدود حرم
- مستحبّات ورود به حرم
- مستحبّات دخول به مکه معظمه
- آداب و مستحبّات مکه معظمه
- مستحبّات داخل شدن به مسجد الحرام
- حرمات احرام
- اقسام حرّمات احرام
- حرمات مشترک بین مرد و زن
- حرمات مختص مردان
- حرمات مختص زنان
- احکام حرّمات احرام
- الف. حرّمات مشترک بین مرد و زن
  - ۱. شکار حیوان صحراوی که وحشی باشد
  - ۲. هر نوع کامویی جنسی زن و مرد از یکدیگر
  - ۳. عقد کردن
  - ۴. استمناء
  - ۵. استعمال بوی خوش
  - ۶. سرمه کشیدن
  - ۷. نگاه کردن در آینه
  - ۸. فسوق
  - ۹. جدال
  - ۱۰. کشتن حشرات ساکن در بدن
  - ۱۱. انگشت را به دست کردن به قصد زینت
- باشد
- ۱۲. روغن مالیدن به بدن
- ۱۳. ازاله مو از بدن خود یا شخص دیگر
- ۱۴. بیرون آوردن خون از بدن خود
- ۱۵. کشیدن دندان خود
- ۱۶. ناخن گرفتن
- ۱۷. کندن و بریدن درخت و یا گیاهی که در حرم رویده
- ۱۸. سلاح در برداشت
- ب. حرّمات مخصوص مردان
- ۱۹. پوشیدن لباس دوخته
- ۲۰. پوشیدن جوراب، چکمه و کفش
- ۲۱. پوشانیدن سر
- ۲۲. سایه قرار دادن بالای سر
- ج. حرّمات مخصوص زنان
- ۲۳. پوشانیدن صورت
- ۲۴. پوشیدن زیور آلات (به قصد زینت)
- دوم: طواف
- شایط طواف
- ۱. نیت
- ۲. طهارت از حدّث اکبر و حدّث اصغر
- ۳. طهارت بدن و لباس از نجاست
- ۴. ختنه کردن
- ۵. پوشاندن عورت
- واجبات طواف
- ۱. طواف از حجرالاسود شروع و به حجرالاسود نیز ختم شود.
- ۲. در قاع اشواط، خانه کعبه در طرف چپ طواف کشیده واقع شود.
- ۳. داخل کردن حجر اسماعیل(علیه السلام) در طواف
- ۴. طواف بین کعبه و مقام ابراهیم(علیه السلام)
- ۵. بیرون بودن از خانه کعبه و آنچه از آن محسوب می شود.
- ۶. طواف باید هفت شوط کامل باشد.
- احکام قطع طواف
- احکام شک در طواف
- مسائل متفرقه طواف
- آداب و مستحبّات طواف

زیارت فاطمة بنت اسد، مادر امیر المؤمنین(علیهمما السلام)	مکروهات طواف
زیارت دختران حضرت رسول(صلی الله علیه وآلہ)	سوم: نماز طواف
زیارت همسران رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ)	آداب و مستحبات نماز طواف
زیارت جناب عقیل و جناب عبداللہ فرزند جعفر طیار(علیهمما السلام)	چهارم: سعی بین صفا و مروہ کم و زیاد انجام دادن سعی
زیارت ابراهیم، فرزند رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ)	احکام شکّ در سعی
زیارت شهدای واقعه حرّه و شهدای اُحد در بقیع	مسائل متفرقہ سعی
زیارت اسماعیل فرزند امام صادق(علیه السلام)	مستحبات سعی
زیارت حلیمه سعدیّہ	پنجم: تقصیر یا حلق
زیارت عمه های رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ)	ششم و هفتم : طواف نساء و نماز آن
زیارت ام البنین مادر حضرت ابوالفضل(علیه السلام)	احکام مخصوص و مصودد
زیارت اهل قبور	مسائل متفرقہ
زیارت حضرت عبداللہ بن عبداللطاب(علیه السلام) پدر گرامی حضرت رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ)	بخش دوم: اعمال و آداب مدینہ منورہ اعمال و آداب مدینہ منورہ
زیارت دوم حضرت عبداللہ بن عبداللطاب	زیارت رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) و کیفیت آن
فضیلت زیارت حضرت حمزہ و سایر شهدای اُحد	آداب زیارت
زیارت شهدای اُحد	اذن دخول جهت زیارت
زیارت وداع رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ)	زیارت حضرت رسول(صلی الله علیه وآلہ)
زیارت وداع ائمّہ بقیع(علیهم السلام)	نماز زیارت و دعای بعد از آن
زیارت حضرت خدیجہ(علیها السلام)	بعضی از مستحبات مسجدالنبی
زیارت حضرت ابوطالب(علیه السلام)	دعا در روضه شریفہ
زیارت حضرت عبدمناف جد پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ)	دعا و نماز نزد سعون توبہ
زیارت حضرت عبداللطاب (علیه السلام)، جد پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآلہ)	استحباب روزہ و دعا در مدینہ منورہ و مسجدالنبی نماز و دعا نزد مقام جبرئیل
زیارت حضرت آمنه بنت وہب، مادر پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ)	زیارت حضرت فاطمه زهرا(علیها السلام)
زیارت حضرت قاسم، فرزند رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ)	زیارت اول حضرت فاطمه زهرا(علیها السلام)
زیارت جامعہ کبیرہ	زیارت دوم حضرت فاطمه زهرا(علیها السلام)
زیارت امین اللہ	زیارت ائمّہ بقیع(علیهم السلام)
دعای عالیۃ الصامین	زیارت امام حسن مجتبی(علیه السلام)
دعای کمیل	زیارت امام زین العابدین(علیه السلام)
	زیارت امام محمد باقر(علیه السلام)
	زیارت امام صادق(علیه السلام)
	زیارت عباس بن عبداللطاب

مستحبات و آداب سفر

برای سفر، در کتب روایی آداب و مستحبات فراوان ذکر شده، که در اینجا به مختصی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱. نوشتن وصیت نامه: امام صادق(علیه السلام) فرموده: «من رکب راحله فلیوص».^۱ هر کس عازم سفر می‌شود، باید وصیت کند.

۲. در سفر حج و عمره نفقه حج و عمره شخص از حلال ترین و پاک ترین مال باشد؛ عن أبي الحسن موسی بن جعفر(علیه السلام) آئه قال: «إِنَّ أَهْلَ بَيْتِ حَجَّ صَرُورَتِنَا وَمَهُورَ نَسَائِنَا وَأَكْفَانَنَا مِنْ طَهُورِ أَمْوَالِنَا». امام موسی بن جعفر(علیه السلام) فرمودند: اولین حج ما، و مهرهای همسران ما و کفنهای ما از پاک ترین و حلال ترین اموال می‌باشد.

۳. از مستحبات سفر حج و عمره، تودیع با فرد حج گزار و معتمر و طلب سلامتی برای او در سفر و رفاقت به استقبال او هنگام مراجعت است.

۴. همراه داشتن مقداری از تربت مزار مقدس حسین بن علی(علیه السلام) که شفای هر دردی و باعث امان ماندن از هر خوف است.^۲

۵. برخورداری از اخلاق حسنة در طول سفر.

۶. صدقه دادن^۳ و خواندن این دعا:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْتَرِيتُ بِهَذِهِ الصَّدَقَةِ سَلَامَتِي وَ سَلَامَةَ مَنْ مَعِيَ اللَّهُمَّ احْفَظْنِي وَ احْفَظْ مَا مَعِيَ وَ سَلِيمْ مَا مَعِيَ بِلَاغِكَ الْحَسَنُ الْجَمِيلُ».

۷. خواندن دو رکعت غاز و گفتن این دعا:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتُوْدِعُكَ نَفْسِي وَ أَهْلِي وَ مَالِي وَ ذُرِّيَّتِي وَ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي وَ أَمَانَتِي وَ خَاتِمَةَ عَمَلي».

۸. جمع کردن اهل و عیال و خواندن این دعا:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتُوْدِعُكَ بِالْغَدَاءِ نَفْسِي وَ أَهْلِي وَ مَالِي وَ وُلْدِي وَ الشَّاهِدَ مِنَا وَ الْغَابِ اللَّهُمَّ احْفَظْنَا وَ احْفَظْ عَلَيْنَا اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا فِي جِوارِكَ اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّاْنَا
نَعْمَكَ وَ لَا تُغَيِّرْ مَا بِنَا مِنْ عَاقِبَتِكَ وَ فَضْلَكَ».^۴

۹. وقتی شخص عازم سفر است، سه مرتبه الله اکبر بگوید و این دعا را بخواند:

«بِاللَّهِ أَخْرُجُ وَ بِاللَّهِ أَدْخُلُ وَ عَلَى اللَّهِ أَتَوْكِلُ» (سه مرتبه) و بگوید:

«اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي فِي وَجْهِي هَذَا بِخَيْرٍ وَ اخْتِمْ لِي بِخَيْرٍ وَ اغُوْذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهُنَّ بِرٌّ وَ لَا فَاجِرٌ مِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ هُوَ أَخْذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطِ مُسْتَقِيمٍ اللَّهُمَّ خُلِّ سَيِّلَانَا وَ أَحْسِنْ سَيِّلَانَا وَ أَعْظَمْ غَايَتَنَا».

۱۰. وقتی از منزل خارج می‌شود، این دعا را بخواند:

«بِسْمِ اللَّهِ امْتَنَّ بِاللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا حَرَجْتُ لَهُ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا حَرَجْتُ لَهُ اللَّهُمَّ أَوْسِعْ عَلَىَّ مِنْ فَضْلِكَ وَ أَئْمِنْ عَلَىَّ نِعْمَتِكَ وَ اسْتَعْمِلْ فِي طَاعَتِكَ وَ اجْعَلْ رَغْبَتِي فِي مَا عِنْدَكَ وَ تَوَفَّنِي عَلَىَّ مِلْنَكَ وَ مَلَّةَ رَسُولِكَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ) بِسْمِ اللَّهِ امْتَنَّ بِاللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَىَّ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِمَّا عَذَّتْ مِنْهُ مَلَائِكَةُ اللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا الْيَوْمِ الْجَدِيدِ الَّذِي أَذَا غَابَ شَمْسَهُ لَمْ يَعْدُ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَ مِنْ شَرِّ غَيْرِي وَ مِنْ شَرِّ الشَّيَاطِينِ وَ مِنْ شَرِّ مَنْ نَصَبَ لَأَوْلَيَاءِ اللَّهِ وَ مِنْ أَجْنَةِ الْأَنْسِ وَ مِنْ شَرِّ السَّبَاعِ وَ الْهَوَامِ وَ مِنْ رُكُوبِ الْمَحَارِمِ كُلُّهَا أَجْرِي نَفْسِي بِاللَّهِ وَ مِنْ كُلِّ شَرِّ».

۱۱. دعای هنگام سوار شدن در وسیله نقليه:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ»، سپس هفت بار «سُبْحَانَ اللَّهِ» بگوید، هفت بار «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» بگوید و هفت بار «الْحَمْدُ لِلَّهِ بِكَوْنِي».

۱۲. دعای هنگام مستقر شدن در وسیله نقليه:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَكْرَمَنَا وَ حَمَلَنَا فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقَنَا مِنَ الطَّيَّابَاتِ وَ فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِهِ تَفْضِيلًا (سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَ مَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمَنْقُبِيُّونَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَيْنَا وَ مَنْ عَلَيْنَا بِمُحَمَّدٍ وَ آلَهِ (عَلِيهِمُ السَّلَامُ))».

۱. الکافی، ۱۱:۵۴۲/۴؛ وسائل الشیعہ، ۳۶۹/۱۱، أبواب آداب السفر، باب ۱/۱۳.

۲. من لا يحضره الفقيه ۱:۱۲۰، ح ۵۷۷؛ وسائل الشیعہ ۴:۱۴:۱۱، أبواب وجوبه و شرائطه، باب ۵۲، ح ۲.

۳. وسائل الشیعہ ۴:۴۲۷، ۱۱:۱۱، أبواب آداب السفر، باب ۱/۴.

۴. وسائل الشیعہ ۱۱:۳۷۵، أبواب آداب السفر، باب ۱۵.

۵. وسائل الشیعہ ۱۱:۳۸۰، أبواب آداب السفر، باب ۱۸، ح ۲.

۱۳. دعای کلمات فرج هنگام اراده حج و عمره:

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ، وَرَبِّ الْأَرْضَينَ السَّبْعِ، وَمَا فِيهِنَّ وَمَا فَوْقَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

سپس بگوید:

«اللَّهُمَّ كُنْ لِي جَارًا مِنْ كُلِّ جَبَارٍ عَنِيدٍ وَمِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ بِسْمِ اللَّهِ دَخَلْتُ وَبِسْمِ اللَّهِ خَرَجْتُ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَفَلَمْ يَبْيَنْ نِسْيَانِي وَعَجَلَتِي بِسْمِ اللَّهِ مَا شاءَ اللَّهُ فِي سَفَرِي هَذَا ذَكْرَهُ أَوْ سَيِّسَهُ، اللَّهُمَّ أَتَى الْمُسْتَعْنَى عَلَى الْأَمْوَارِ كُلَّهَا وَأَتَى الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ، اللَّهُمَّ هُوَنْ عَلَيْنَا سَفَرُنَا وَأَطْلُونَا الْأَرْضَ وَسَيَرُونَا فِيهَا بِطَاعَتِكَ وَ طَاعَةَ رَسُولِكَ، اللَّهُمَّ أَصْلَحْ لَنَا ظَهَرَنَا وَ بَارِكْ لَنَا فِيمَا رَزَقْتَنَا وَ قَنَا عَذَابَ النَّارِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْنَاءِ السَّفَرِ وَ كَابَةِ الْمُنْتَقَبِ وَ سُوءِ الْمَظَرُفِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ وَالْوَلَدِ، اللَّهُمَّ أَتَى عَصْدِيَّ وَ نَاصِرِيَّ بِكَ أَحَدُ وَ بِكَ أَسِيرُ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ فِي سَفَرِي هَذَا السُّرُورِ وَالْعَمَلِ بِمَا يُرِضِيكَ عَنِّي، اللَّهُمَّ افْطِعْ عَنِّي بُعْدَهُ وَ مَشَقَّتَهُ وَ أَصْبِحْنِي فِيهِ وَ اخْلُفْنِي فِيهِ وَ اخْلُفْنِي فِي أَهْلِي بِخَيْرٍ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَ هَذَا حُمْلَاثُكَ وَالْوَلْجَهُ وَجْهُكَ وَالسَّفَرُ إِلَيْكَ وَ قَدْ اطَّلَعْتُ عَلَى مَالِمْ يَطْلَعُ عَلَيْهِ أَحَدٌ غَيْرُكَ فَاجْعَلْ سَفَرِي هَذَا كَفَارَةً لِمَا قَبْلَهُ مِنِ الذَّنْبِ وَ كُنْ عَوْنَى لِعَلَيْهِ وَأَكْفَنِي وَعَنْهُ وَ مَشَقَّتُهُ وَلَقَنِي مِنَ القَوْلِ وَالْعَمَلِ رِضاَكَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُكَ وَ بِكَ وَ لَكَ».^۶

۴. توبه: زائر خانه خدا قبل از سفر باید از گناهان و زشتیها توبه حقیقی کند و حج و عمره بدون طهارت و پاکی از آلودگیها بی ارزش است. توبه نشانه پاکی است و توبه کننده زندگی تازه ای را با طهارت آغاز می کند: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُ التَّوَابِينَ، وَيُحِبُ الْمُطَهَّرِينَ».^۷

توبه در اسلام برنامه ای برای تغییر و تحول در انسان است و یک سلاح بزرگ اخلاقی است. توبه، اعتراف به گناه است، و کسی که حاضر نیست به اشتباه و گناه خود اعتراف کند در واقع همان گناه و فساد را ادامه می دهد.

۱۵. یاد گرفتن احکام عمره: یکی دیگر از اموری که بر معمتمین محترم لازم و ضروری است فراگیری مسائل عمره است مراتب معنوی خانه خدا که سرمایه حیات جاودانه است و انسان را به افق توحید نزدیک می نماید، حاصل خواهد شد مگر آنکه دستورات عبادی عمره به طور صحیح و شایسته عمل شود و مؤمنین اوقات خود را صرف تعلیم مناسک عمره نمایند.

بخش اول: احکام عمره مفردہ

مسائل عمره مفردہ

«عمره» در لغت به معنای زیارت است^۸ و در اصطلاح فقه، زیارت خانه خداست با آداب ویژه آن. عمره بر دو قسم است: «تقطع» و «مفروہ» و هر کدام از آنها یا «واجب» است و یا «مستحب». «عمره مفردہ» نوعی از عمره است که به تنهایی و جدای از حج انجام می شود؛ در مقابل «عمره تقطع» که به همراه حج تقطع می باشد.

«عمره مفردہ» از جمله عباداتی است که روایات فراوانی در فضیلت آن وارد شده و در برخی روایات از آن به «حج اصغر» تعبیر گردیده است،^۹ و می توان آن را در تمام ایام سال به جا آورد، و به جا آوردن آن در ماه رب جباری فضیلت بیشتری است.^{۱۰}

(مسئله ۱) عمره مفردہ، مانند حج بر کسی که شرایط وجوب آن از جمله استطاعت را داشته باشد، یک مرتبه در طول عمر واجب می شود.

۶. وسائل الشیعه ۱۱: ۳۸۲، أبواب آداب السفر، باب ۱۹، ح ۵.

۷. بقره، آیه ۲۲۲.

۸. مجمع البحرين، ذیل ماده «عمره».

۹. عن ابی عبد‌الله(علیه السلام) قال: «يوم الحج الأکبر يوم النحر، والحج الأصغر العمرة» (وسائل الشیعه ۱۴: ۲۹۸، أبواب العمرة، ب ۱، ح ۱۰ و ۱۱).

۱۰. عن ابی عبد‌الله(علیه السلام) قال: «المعتمر يعتمر في أي شهر السنة شاء، وأفضل العمرة عمرة رجب» (الکافی ۴: ۵۳۶، ح ۶؛ وسائل الشیعه ۱۴: ۳۰۳، أبواب العمرة، ب ۳، ح ۱۳).

عن ابی عبد‌الله(علیه السلام) آنکه سُئل: أي العمرة أفضل عمارة في رجب أو عمارة في شهر رمضان؟ فقال: لا، بل عمارة في رجب أفضل. (الفقيه ۲: ۲۷۹، وسائل الشیعه ۱۴: ۳۰۱، أبواب العمرة، ب ۳، ح ۳).

(مسئله ۲) کسی که استطاعت انجام عمره مفرده از وطن خود را دارد و استطاعت حج را ندارد، واجب است عمره مفرده به جا آورد، هر چند از اهالی مکه و توابع آن نباشد.

(مسئله ۳) کسی که برای حج قرع مستطیع نیست و از راه دور به نیابت از دیگری به حج می‌رود، اگر سال اول او باشد، واجب است پس از انجام عمل نیابتی، یک عمره مفرده برای خودش به جا آورد.

(مسئله ۴) کسی که می‌خواهد وارد مکه شود، واجب است با احرام حج یا عمره وارد شود؛ و اگر وقت حج نیست، واجب است برای عمره مفرده حرم شود و بقیه اعمال آن را به جا آورد. لیکن کسانی که شغلشان اقتصادی آن را دارد که زیاد به مکه می‌روند و خارج می‌شوند مانند رانندگان، از این حکم استثنای شده‌اند.

(مسئله ۵) کسی که با احرام عمره مفرده وارد مکه شود اگر احرامش در ماههای حج باشد، جائز است آن را عمره قرع قرار داده و دنبال آن حج قرع به جا آورد، و در این صورت قربانی بر او واجب می‌شود.

(مسئله ۶) عمره همچنان که با استطاعت واجب می‌شود، به وسیله نذر، عهد و قسم و اجیر شدن و مانند اینها نیز واجب می‌گردد؛ لیکن آنچه در این موارد واجب است وفای به نذر و عهد و قسم و عمل به اجاره است، و عمره در آنها به حکم قبلی خود از وجوب یا استحباب باقی است.

(مسئله ۷) کسی که می‌خواهد حج قرع انجام دهد، می‌تواند قبل از عمره قرع یا بعد از حج قرع عمره مفرده به جا آورد، ولی انجام آن در بین عمره قرع و حج قرع جائز نیست.

(مسئله ۸) برای کسی که عمره مفرده به جا آورده و از حرم خارج شده اگر بخواهد دوباره بازگردد، در صورتی که خروجش از مکه یک ماه نگذشته باشد، احرام مجدد واجب نیست؛ بنابراین، اگر شخصی مثلاً در بیست و نهم رجب عمره مفرده انجام داده و اول یا دوم ماه شعبان به زیارت دوره‌ای برای عرفات می‌رود، تجدید احرام واجب نیست، چون از زمان خروجش از مکه یک ماه نگذشته است، ولی اگر یک ماه از خروجش بگذرد برای ورود به مکه نیاز به احرام مجدد دارد.

(مسئله ۹) تکرار عمره مفرده مستحب است و بنا بر اقوی، بین دو عمره فاصله معتبر نیست و هر روز می‌تواند عمره به جا آورد.

مسائل نیابت

(مسئله ۱۰) در عمره مفرده واجب، نیابت یک نفر از چند نفر جائز نیست، ولی عمره مفرده استحبابی یا طواف استحبابی را می‌توان به نیابت از چند نفر انجام داد.

(مسئله ۱۱) مستحب است انسان به نیابت از ائمه معصومین(علیهم السلام) و همچنین به نیابت پدر و مادر و خویشان و برادران دینی خود در صورتی که غائب یا معدور باشند طواف کند، و یا پس از انجام عمل، ثواب آن را به آنان اهدا نماید.

(مسئله ۱۲) کسی که برای حج قرع اجیر شده می‌تواند برای طواف یا سعی یا عمره مفرده، بعد از عمل حج، اجیر دیگری شود، همچنان که می‌تواند برای خودش طواف مستحبی و عمره مفرده به جا آورد.

(مسئله ۱۳) اگر کسی اجیر شود که به نیابت از دیگری عمره مفرده به جا آورد و بعد از انجام مقداری از اعمال ناچار شود که به وطش برگردد، غایب نمی‌تواند در بقیه اعمال، شخص دیگری را نایب بگیرد، مگر با اجازه مستأجر.

(مسئله ۱۴) اگر کسی برای عمره مفرده اجیر شود، باید اعمال عمره را مطابق وظیفه خودش، که از راه اجتهاد یا تقلید صحیح احراز کرده انجام دهد؛ ولی اگر علاوه بر واجبات و شرایطی که احراز کرده، اعمال مخصوصی را که مطابق با احتیاط یا مطابق نظر منوب عنه است در ضمن عقد اجاره به عهده او گذاشته‌اند، باید آنها را نیز انجام دهد.

(مسئله ۱۵) در نیابت، ماثله نایب و منوب عنه شرط نیست؛ بنابراین، مرد می‌تواند به جای زن نیابت کند و بالعکس.

(مسئله ۱۶) اگر نایب کاری کند که موجب کفاره شود، باید از مال خود تدارک غایید.

(مسئله ۱۷) اگر زنی به نیابت عمره مفرده محروم شود و بعد از آن عادت شود و در همه روزهایی که می‌تواند در مکه باشد، حائض باشد، در این صورت باید برای طواف و غاز نایب بگیرد و بقیه اعمال عمره (سعی و تقصیر) را به ترتیب خودش به جا آورد؛ و اگر به وطن آمده است برگردد، و اگر غایب نمی‌تواند، برای اعمال عمره نایب بگیرد.

(مسئله ۱۸) شخص بیماری که احتمال می‌دهد نتواند حقیقتی به صورت سواره اعمال عمره مفرده را انجام دهد، همچنین زنی که احتمال می‌دهد حائض شود و نتواند وارد مسجدالحرام گردد، می‌تواند برای عمره مفرده مستحبی محروم شود و برای اعمالی که غایب نمی‌تواند خودش انجام دهد، نایب بگیرد.

(مسئله ۱۹) آیا برای نایب در عمره مفرده، احرام به نذر قبل از میقات جائز است یا احرام از خود میقات لازم است؟

ج — در جواز احرام قبل از میقات فرقی بین نایب و غیر نایب نیست، آری، اگر ظاهر اجاره، احرام از میقات باشد واجب است احرام از همان مواقیت باشد.

(س ۲۰) آیا نیابت در عمره مفرده از طرف شخص زنده، جائز است؟

ج — آری، نیابت در عمره مفرده و طواف مستحبی از طرف شخص زنده جائز است، لیکن به جا آوردن طواف از طرف کسی که در مکه می باشد و عندری از انجام طواف ندارد، جائز نمی باشد.

(س ۲۱) شخصی که برای به جا آوردن عمره مفرده وارد مکه شده، آیا می تواند به نیابت از دیگری حججه الاسلام به جا آورد؟

ج — مانع ندارد، در این صورت احرام از ادنی الحل صحیح است، گرچه احوط، احرام از مواقیت معروفه است.

(س ۲۲) کسی که معمور از طواف و غماز آن است، آیا می تواند یک نفر را برای طواف و دیگری را برای غماز آن نایب بگیرد؟

ج — نمی تواند، چون تقریباً عمل واحدی است.

(س ۲۳) آیا نایب در طواف باید محرم و با لباس احرام باشد؟

ج — واجب نیست که نایب در طواف محرم باشد، بلکه می تواند با لباس دوخته طواف و غماز را به جا آورد.

(س ۲۴) آیا محرم می تواند پس از آنکه طواف و غماز خود را انجام داد، بالافصله طواف و غماز دیگری را نیابت کند و سپس سعی و تقصیر خود را انجام دهد؟

ج — می تواند و مانع ندارد.

مسائل کودکان

(مسئله ۲۵) کیفیت اعمال کودک غیر میز به این صورت است که ولی لباس احرام بر او می پوشاند و نیت می کند که این طفل را برای عمره مفرده محرم می کنم، و اگر می تواند لبیکها را به او تلقین کند و اگر نمی تواند خودش به جای او بگوید. همچین اگر کودک بتواند راه برود، باید او را طواف بدهد و اگر نتواند او را حمل می کند و غماز طواف را از طرف او به جا می آورد و مانند طواف او را به سعی می برد و قدری از مو یا ناخن او را به عنوان تقصیر، کوتاه می کند، و طواف نساء و غماز آن را نیز مانند بقیه اعمال به جای او انجام می دهد.

(مسئله ۲۶) کودک میز که خود محرم شده است، حکم بزرگ سالان را دارد و باید مانند آنها شرایط را رعایت نماید، چون خود طواف می کند و اعمال را انجام می دهد، نه آنکه طوافش می دهنده و سعیش می برند.

(س ۲۷) کودک میزی بدون امر ولی در میقات محرم شده و تنها سعی و تقصیر را انجام داده است، تکلیف او یا ولیش نسبت به بقیه اعمال چیست؟

ج — حکم بالغ را دارد که باید طواف و غماز طواف را به جا آورد و احتیاطاً سعی و تقصیر را هم اعاده نماید و بر ولی چیزی نیست.

(مسئله ۲۸) طفل غیر میز در به جا آوردن اعمال خود تابع نظر مرجع تقلید ولی است، چون ولیش او را عمره می دهد.

(مسئله ۲۹) هنگام محرم کردن طفل، لزومی ندارد ولی در حال احرام باشد و در حال محل بودن هم می تواند طفل را محرم نماید.

(مسئله ۳۰) اگر طفل میز یکی از حرمات احرام را مرتکب شود، کفاره، علی الاظهر بر عهده خودش می باشد.

(س ۳۱) آیا طواف کودک غیر میز که لباسش پاک ولی بدنش نجس می باشد، صحیح است؟

ج — در کودک غیر میز طواف او مانع ندارد، چون خود او طواف نمی کند بلکه او را طواف می دهنده.

(س ۳۲) اگر کودک میز یا غیر میزی که ختنه نشده، طواف به جا آورد، چه حکمی دارد؟ در صورتی که پس از طواف متوجه شود ختنه نشده، طواف انجام شده چه حکمی دارد؟

ج — طوافش صحیح نیست، چون ختنه شرط صحت در طواف می باشد و برای صحیح شدن طوافش باید ختنه نماید و در صورت عدم امکان، طوافش به همان نحو صحیح است و شرطیت ختنه برای طواف به جهت عدم امکان ساقط می باشد، و در صورتی که پس از طواف متوجه شود که ختنه نشده یا متوجه مسئله شود، طواف انجام شده صحیح می باشد «الناس في سعة مالا يعلمون».

(مسئله ۳۳) اگر طفل غیر میز در اثنای طواف خودش را نجس کند ظاهراً مانع از صحت طواف طفل نیست، زیرا ادله اعتبار شرایط در طواف به خاطر میز نبودن از او انصراف دارد، مگر آنکه طواف دهنده بتواند در حکش حقی به نحو صورت ظاهری، مثل وضو دادن شرایط را انجام دهد که در این صورت رعایت آنها برای طواف دهنده لازم است.

(س ۳۴) آیا طواف کسی که کودک غیر میز را طواف داده و کودک خود را نجس نموده باطل است یا خیر؟

ج — چون محمول متنجس در طواف معفو است، طواف ولی و یا هر کسی که طفل غیر میز را حمل می کند، مانع ندارد.

(س ۳۵) اگر کودک غیر مبیّن را در حال خواب طوفاً یا سعی دهنده یا بخشی از طوفاً و سعی را در خواب باشد، چه حکمی دارد؟
ج — مانعی ندارد، چون «یطاف بکم» علاوه بر قاعده صوری بودن طوفاش که در جواهای قبلی ذکر شده حجت بر صحّت و عدم مانعیت است.

واجبات عمره مفرده

(مسئله ۳۶) واجبات عمره مفرده به ترتیب عبارت اند از: احرام، طوفاً، نماز طوفاً، سعی بین صفا و مروه، حلق یا تقصیر، طوفاً نساء، نماز طوفاً نساء، که تفصیل هر یک در مسائل آینده بیان خواهد شد.

اول: احرام

مکان احرام (میقات): برای احرام بستن، جاهای بخصوصی تعیین شده که به آنها میقات گفته می‌شود و باید احرام از یکی از آن مکانها واقع شود.
میقات عمره مفرده، برای کسانی که از شهرهای دور به قصد عمره مفرده به مکه می‌آیند، یکی از میقات‌های پنجگانه معروف است، که بدائنا اشاره می‌شود:

۱. ذی الحجه؛ و آن مکان است در نزدیکی مدینه منوره که در سر راه مکه واقع شده و معروف به مسجد شجره است، و آن میقات اهل مدینه و هر کسی است که بخواهد از راه مدینه منوره به عمره برود. آن دسته از زائرانی که قبل از اعمال عمره برای زیارت قبر پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ و آئمه بقیع(علیهم السلام) به مدینه می‌روند، آن گاه که روانه مکه می‌گردند، باید در این مکان مُحْرَم شوند.
۲. جُحْنَفَه؛ برای کسانی که از راه شام و مصر و مغرب عازم عمره هستند.
۳. وادی عقیق؛ برای کسانی که از راه نجد و عراق و از سمت مشرق عازم عمره هستند.
۴. یَمَّلِمْ؛ برای کسانی که از راه یمن قصد عمره دارند.
۵. قرن المنازل؛ برای اهل طائف و کسانی که از آنجا عبور می‌کنند و قصد عمره دارند.

(مسئله ۳۷) میقات عمره مفرده برای کسانی که در مکه تصمیم می‌گیرند عمره به جا آورند، ادّنی الْحَلَّ است؛ یعنی نزدیک ترین منطقه خارج از حرم به حرم (که تعییم از همه نزدیکتر است) ولی کسانی که از شهرهای دور به قصد عمره مفرده حرکت کرده اند، میقات آنان یکی از مواقیت ذکر شده می‌باشد.

(مسئله ۳۸) کسانی که برای عمره مفرده به مکه مشرف می‌شوند، نمی‌توانند بدون احرام از میقات بگذرند و در صورت عبور، واجب است به میقاتی که از آن عبور نموده اند برگردند و از آنجا مُحْرَم شوند، مگر آنکه وارد حرم شده باشند و برگشت به میقات مقدور نباشد، که در این صورت کفایت ادنی الْحل خالی از قوت نیست، چون ادنی الْحل در عمره مفرده نسبت به عابر از مواقیت، میقاتی است که امام و جلوی آن محسوب می‌شود.

(مسئله ۳۹) شاغلین در جده، یا کسانی که از راه جده می‌خواهند برای عمره مفرده یا عمره قمّع به مکه بروند، می‌توانند از ادنی الْحل — مثلاً مسجد تعییم یا حدبیه — مُحْرَم شوند، چون مواقیت معروفه، میقات کسانی است که از آنها عبور می‌نمایند و همین طور محاذاres میقات نیز میقات برای عبور کننده از آن می‌باشد و چون جده میقات نیست و محاذاش هم معلوم نیست، بنابراین، احرام از ادنی الْحل برای آنها کفایت می‌کند و لازم نیست تغییر مسیر داده و به جحفه بروند و مُحْرَم شوند و نیز می‌توانند با نذر از همان جده هم مُحْرَم شوند.

احکام میقات

(مسئله ۴۰) احرام که با تلبیه محقق می‌شود لازم نیست که از مسجد شجره باشد بلکه از خارج مسجد، تا حدودی که جزء ذواللیفة محسوب می‌شود، جائز و صحیح است. بنابراین احرام از بیرون مسجد و محل توفيقهای ماشین و خیابانهای مجاور و نزدیک مسجد که جزء ذواللیفة است، قطعاً کافی است. پس شخص جنب یا حائض، می‌تواند در خارج از مسجد مُحْرَم شود، و لزومی ندارد که صبر کند تا پاک شود و لازم نیست تیمّم کند تا داخل مسجد شود، و اگر عصیانًا وارد مسجد شد و مُحْرَم شد، احرام او باطل است.

(مسئله ۴۱) برای کسانی که از مدینه به طرف مکه می‌روند، جائز نیست احرام را از مسجد شجره و ذواللیفة تأخیر اندازند و کسانی که مريض هستند و معدور در ارتکاب بعض از محَرَّمات می‌باشند باید مُحْرَم شوند و تلبیه را بگويند، و ارتکاب محَرَّمات احرام در زمان غذرشان مضرّ به احرام و تلبیه نمی‌باشد.

(مسئله ۴۲) میقاتی که برای احرام معروف و معین شده، برای مُحْرَم شدن کفایت می‌کند و تحقیق و وسوسه، غیر لازم، بلکه مضرّ است؛ و شهادت توده مردم و همان معروفیت محل کفایت می‌کند.

(مسئله ۴۳) تقدیم احرام بر میقات جائز نیست و اگر کسی قبل از میقات تلبیه بگوید، اعتبار ندارد، هر چند از میقات عبور کند، بلکه باید در میقات تلبیه را تجدید کنند؛ ولی اگر نذر کرده باشد که قبل از میقات احرام بیندد، جائز است، مگر آنکه بداند بعد از نذر مرتکب یکی از محرمات احرام مثل حرکت با ماشین سقف دار در روز می شود که در این صورت ترك آن احوط است.

(مسئله ۴۴) کسی که در غیر از ماههای حج ^{۱۱} به مکه رفته و عمره مفرده به جا آورده و تا ماههای حج در مکه مانده، بنا بر احتیاط برای محروم شدن به عمره تقطّع، باید به میقاتی که از آن عبور کرده برود و از آنجا محروم شود. هر چند اکتفا به ادنی الحال برای این گونه افراد خالی از قوت نیست، چون موافقت، میقات کسی است که از آنها یا از محادی آن عبور می کند، نه آنکه موضوعیت داشته و شرط صحّت در همه احرامها باشد.

(مسئله ۴۵) اگر شخصی در عمره مفرده از میقات اول — یعنی میقاتی که از آن عبور می نماید —، با علم به اینکه باید از آنجا محروم شود، عصیان و عملداً بدون احرام عبور کند، باید برگردد و از همان میقاتی که از آن گذشته و عبور کرده محروم شود و احرامش از میقات دیگر باطل است، و حتی برای اینکه بخواهد وارد مکه شود هم نمی تواند از میقات دیگر محروم شود، مگر آنکه مضطرب به ورود مکه باشد و نتواند به آن میقات برگردد، که در این صورت می تواند از ادنی الحال یا با نذر محروم شده و وارد مکه شود. به هر حال کسی که می خواهد عمره مفرده یا عمره تقطّع یا حج افراد و قران بیاورد، میقاتش اولین میقاتی است که از آن عبور می کند یا اگر بر میقات غیبی گذرد، اولین محاذات به میقات است و احرام از آن میقات شرط صحّت احرامش می باشد.

(مسئله ۴۶) کسی که به احرام عمره مفرده در یکی از میقاتها محروم شده است، مانعی ندارد به طرف خلاف مکه برود و بعد از چند روز به مکه بیاید؛ مثلاً از مسجد شجره به مدینه و بعد، از همان راه یا راه دیگری به مکه برود.

(مسئله ۴۷) شخصی بدون قصد وارد شدن به مکه از میقات عبور کرد تا به ادنی الحال رسید، اگر بعداً قصد اتیان عمره مفرده نماید، در این صورت، از کجا باید محروم شود؟

ج — می تواند از ادنی الحال محروم شود که از همه نزدیکتر مسجد تعییم می باشد.

(مسئله ۴۸) شخصی از روی جهل به مسئله در فروگاه جدّه برای عمره مفرده محروم شده و پس از به جا آوردن طواف و نماز و سعی متوجه شده که بایستی به یکی از موافقت برود، تکلیف او در این صورت چیست؟

ج — چون احرام از میقات نبوده، محروم نشده، لیکن اگر بعد از تقصیر و تمام شدن عمره مفرده متوجه شده، عمره اش محکوم به صحّت است، و اگر قبل از آن باشد، برای تحقق عمره چه واجب و چه مستحب، میقات بودن ادنی الحال برایش خالی از قوت نیست.

واجبات احرام

(مسئله ۴۹) واجبات احرام سه چیز است: ۱. نیت؛ ۲. پوشیدن لباس احرام برای مردان؛ ۳. تلبیه (یعنی گفتن لبیک).

۱. نیت: نیت در همه عبادات یعنی قصد انجام آن عبادت به انگیزه قربة إلی الله و اطاعت از او می باشد، و همین که می خواهد عمره را برای خدا بیاورد و تلبیه را برای او بگوید، کفایت می کند و لازم نیست در وقت نیت، اعمال را به تفصیل بداند، بلکه قصد اجهالی کاف است. پس همین که بنای برگفت تلبیه را دارد و لباس تن خود را قربة إلی الله بیرون می آورد و لباس احرام را قربة إلی الله می پوشد این خود نیت است.

(مسئله ۵۰) احرام عمره مفرده — یعنی گفتن تلبیه برای آن — از عبادات است و باید به قصد قربت و با اخلاق انجام گیرد. پس اگر آن را به قصد ریا به جا آورد، باطل است و حکم کسی را دارد که تلبیه برای احرام عمره اش نگفته باشد.

(مسئله ۵۱) در نیت احرام، لازم نیست شخص قصد ترک همه محرمات احرام را از اول تا آخر داشته باشد، بلکه کسی که به قصد عمره مفرده تلبیه واجب را بگوید، محروم می شود، چه قصد احرام بکند یا نکند، و چه قصد ترک محرمات را بکند یا نکند. پس کسی که می داند به بعضی از محرمات، مثل زیر سایه رفتن در حال سفر، و امثال آن ممکن است گرفتار شود — یعنی مثلاً باید با ماشین سقف دار در روز برود — احرام او صحیح است.

(مسئله ۵۲) در نیت، نه خطور به قلب لازم است و نه به زبان آوردن، بلکه مانند سایر عبادات داشتن همان انگیزه الهی و انجام وظیفه دینی، کاف است. و ناگفته ماند به زبان آوردن نیت در تک تک اعمال هم مستحب است.

۲. پوشیدن دو لباس احرام برای مردان؛ که یکی را لنج گویند و دیگری ردا؛ و به احتیاط واجب، شخص باید این دو جامه احرام را پیش از نیت احرام و لبیک گفتن پوشد.

(مسئله ۵۳) در پوشیدن دو لباس احرام ترتیب خاصی لازم نیست، فقط شخص باید یکی را لُنگ قرار دهد و دیگری را رداء و بدوش بیندازد، و لازم است جامه ای را که شخص لُنگ قرار می دهد نازک نباشد به طوری که بدن نما باشد و احتیاط مستحب آن است که ردا هم بدن نما نباشد، و احتیاط مستحب آن است که ردا شانه ها را پوشانده و لُنگ هم، ناف و زانو را پوشاند.

(مسئله ۵۴) پوشیدن بیش از دو لباس احرام، مانعی ندارد، پس شخص محروم می تواند به علت سودی هوا یا قصد دیگری، بیش از دو جامه احرام پوشد.

(مسئله ۵۵) بانوان می توانند در لباس خودشان حرم شوند، ولو دونخته باشد، و بیرون آوردن آنها و پوشیدن دو لباس غیر دونخته بر آنها واجب نیست.

(مسئله ۵۶) شرط است در این دو لباس که نماز در آنها صحیح باشد، پس احرام در لباس حریر و لباسی که از اجزای حیوان حرام گوشت است و لباسی که نجس باشد — به نجاستی که در نماز از آن عفو نشده —، کفایت غنی کنند؛ و احتیاط واجب آن است که لباس احرام زن، از حریر خالص نباشد، بلکه احتیاط آن است که تا آخر احرام لباس حریر نپوشد.

(مسئله ۵۷) در لباس احرام اباحه معتر است. پس با لباس غصی طواف صحیح نیست؛ و احتیاط واجب آن است که با لباس غصی غیر ساتر نیز طواف نکند، و احتیاط آن است که شرایط لباس نمازگزار را رعایت کند.

(مسئله ۵۸) بنا بر احتیاط واجب، اگر در حال احرام، لباسهای احرام نجس شد، آنها را تطهیر یا تعویض نماید، و احوط مبادرت به تطهیر بدن است در حال احرام، اگر نجس شود، لیکن اگر کسی جامه احرام را تطهیر نکند، کفارة ندارد.

(مسئله ۵۹) جائز است محروم برای تطهیر یا شستشوی لباسهای احرام یا حمام رفتن یا مانند اینها، لباسهای احرام را از تن در آورد.

(مسئله ۶۰) گره زدن لباس احرام اشکال ندارد، ولی احتیاط واجب آن است که محروم، لباسی را که لُنگ قرار داده به دور گردن خود گره نزند، و اگر از روی جهل یا نسيان گره زد، احتیاط آن است که فوراً باز کند، ولی سنگ یا سکه یا چیز دیگر در لباس احرام گذاشت و با نخ یا کش بستن جائز است.

(مسئله ۶۱) هنگام محروم شدن، طهارت از حدّث اصغر و اکبر، شرط نیست، پس جائز است فرد در حال جنابت و حیض و نفاس محروم شود.

(مسئله ۶۲) پول لباس احرام و لباسهایی که افراد در عمره مفرده می پوشند، باید از پول تخمیس شده باشد، اما لباس احرامی که معلوم نیست متعلق خمس است یا نه، در صورت شک، دادن خمس آن لازم نیست، هر چند احتیاط در دادن خمس آن لباس، مطلوب است.

۳. تلبیه: یعنی گفتن «لَبِيْكَ» و صورت تلبیه بنا بر اصح آن است که بگوید: «لَبِيْكَ، اللَّهُمَّ لَبِيْكَ، لَبِيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبِيْكَ».

اگر شخص به این مقدار اکتفا کند، محروم شده و احرامش صحیح است و احتیاط مستحب آن است که پس از آنکه چهار تلبیک را گفت، بگوید: «اَنَّ الْحَمْدَ وَالْعُمَّةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبِيْكَ».

و ترجمه تلبیه چنین است: «اجابت و اطاعت می کنم تو را خدایا، اجابت می کنم تو را، برای تو شریکی نیست، اجابت می کنم تو را، به درستی که ستایش و نعمت و پادشاهی از آن توتست، هیچ شریک نداری، اجابت می کنم تو را».

(مسئله ۶۳) باید مقدار واجب از تلبیه را صحیح بگوید، و اگر کسی از روی عمد تلبیه را صحیح نگوید، محروم نشده است، و اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسئله باشد، صحّت عمل او بعد نیست.

(مسئله ۶۴) اگر کسی تلبیه را به قدر واجی که ذکر شد نداند، باید آن را یاد بگیرد یا کسی به او در وقت گفتن تلقین کند، یعنی کلمه به کلمه بگوید و او مانندش را تلفظ کند؛ و اگر نتواند یاد بگیرد و با تلقین هم نتواند بگوید و یا وقت یاد گرفتن نداشته باشد، ترجمه اش را بگوید و هر آن است که علاوه بر آن، نایب هم بگیرد.

(مسئله ۶۵) اگر کسی تلبیه را فراموش کرد یا به واسطه ندانستن حکم مسئله، آن را نگفت و از میقات عبور کرد، واجب است در صورت امکان به میقات برگردد و در آن جا تلبیک را بگوید، و اگر غنی تواند برگردد و داخل حرم نشده، همان جا تلبیه را بگوید، ولی اگر داخل حرم شده، در این صورت به خارج از حرم برگردد و تلبیک را بگوید و اگر غنی تواند به خارج حرم برگردد از همان جا محروم شود، و اگر بعد از پایان اعمال بفهمد که تلبیه را فراموش کرده، عمره اش صحیح است و مجزی باشد.

(مسئله ۶۶) شخص آخرس (لال) باید با انگشت و زبان به هر نحو که می داند و می تواند به معنای تلبیه اشاره کند، و احتیاط مستحب به گرفتن نایب هم می باشد.

(مسئله ۶۷) اگر کسی تلبیه واجب را نگفت، چه به واسطه عذر و چه بدون عذر، اگر یکی از محرمات احرام را مرتکب شود گناه نکرده و کفاره هم ندارد، چون احرام او با تلبیه محقق می شود، همچنین است اگر تلبیه او به ریا و مانند آن باطل شده باشد، چون احرام آن با تلبیه خالص و با قصد قربت محقق می شود.

(مسئله ۶۸) مقدار واجب در تلبیه بیش از یک مرتبه نیست، ولی تکرار آن مستحب است هر مقدار که می تواند بگوید، و اگر از موافقت برای عمره مفرده محروم شود مستحب است تا هنگامی که وارد حرم می شود تلبیه را تکرار کند، و اگر از مکه خارج شود و از ادنی الحل (مانند تعیم) محروم گردد، مستحب است تلبیه را تا هنگام دیدن کعبه تکرار کند و برای هفتاد مرتبه گفتن، ثواب زیادی ذکر شده است، و لازم نیست آنچه را در حال احرام بستن گفته است تکرار کند، بلکه کاف است بگوید: «لَيْكَ، اللَّهُمَّ لَيْكَ» یا تنها «لَيْكَ» بگوید.

(س ۶۹) آیا وصل کردن لباس احرام با سنجاق و سوزن و گره کردن آن، جایز است؟

ج — احوط، ترک این گونه اعمال است، لیکن اقوی جواز وصل همه آنهاست، چون دوخته شده نمی باشد، ولی نباید به نخوی باشد که شبیه لباس دوخته شده محسوب شود.

(س ۷۰) در عمره مفرده زنی که در میقات حائض است و می داند که در طول مدت اقامتش در مکه حائض خواهد بود، آیا می تواند تلبیه را بگوید و محروم شود یا خیر؟ و اگر نتواند محروم شود، آیا می تواند بدون احرام وارد مکه شود یا خیر؟

ج — تلبیه را می گوید و محروم می شود و اگر در تمام مدتی که در مکه است، حائض باشد، برای طوف و غاز نایب بگیرد و بعد سعی و تقسیر را خودش به جا آورد و برای طوف نسae و غاز آن مجدداً نایب بگیرد، و بدون احرام نمی تواند وارد مکه گردد.

(س ۷۱) کسی که توانایی تصحیح تلبیه را دارد اما سهل انگاری می کند و جاهل مقصّر است، آیا با تلبیه غلط می تواند محروم شود؟

ج — جاهل مقصّری که می داند تلبیه را درست نمی گوید و یا با غلط در کلمه یا اعراب تلبیه را می گوید، با چنین تلبیه ای احرام حاصل نمی شود. آری، گفتن تلبیه بدون اشباع غلط نمی باشد، لیکن جاهل قاصر که متوجه غلط بودن تلبیه نمی باشد و فکر می کند که تلبیه اش درست است با همان تلبیه محروم می شود.

(س ۷۲) بلند گفتن «تلبیه» برای خانهای چه صورتی دارد؟

ج — برای مردان تلبیه با صدای بلند استحباب دارد، اما در مورد زنان استحباب ندارد.

مستحبات پیش از احرام

۱. پیش از احرام خود را پاکیزه کند، ناخنها خود را بگیرد، شارب خود را کوتاه کند و موی عانه و زیر بغل خود را بر طرف نماید.^{۱۲}

۲. کسی که قصد عمره مفرده دارد، یک ماه پیش از رفق، موی سر و ریش خود را اصلاح نکند.^{۱۳}

۳. پیش از احرام، در میقات غسل کند، و اگر می ترسد در میقات آب پیدا نکند، جایز است پیش از رسیدن به میقات غسل کند، همچنان که بدون عذر هم می تواند قبل از رسیدن به میقات و در هتل غسل نماید، لیکن باید تا میقات و تلبیه گفتن و محروم شدن غسلش را حفظ نماید و با حدث اصغر آن را باطل ننماید، و اگر در میقات آب پیدا کرد، مستحب است آن را اعاده کند. غسل احرام از زن حائض و نفسماء نیز صحیح است. و اگر مکلف در روز غسل نماید، تا آخر شب آینده کفايت می کند؛ همچنین اگر در شب غسل کند، تا آخر روز آینده کاف است؛ ولی اگر بعد از غسل و پیش از احرام به حدث اصغر محدث شد، غسل را اعاده نماید.^{۱۴}

مستحبات هنگام احرام

۱. جامه های احرام از پنهان باشد و بکتر آن است که در پارچه سفید باشد.^{۱۵}

۲. در صورت نمک احرام بعد از فریضه ظهر، و در صورت عدم تمكن بعد از غاز واجب دیگری و اگر وقت غاز واجب نیست، بعد از خواندن شش رکعت نافله، و یا دو رکعت غاز نافله باشد، که در رکعت اول پس از حمد سوره «توحید» و در رکعت دوم سوره «کافرون» را بخواند و پس از غاز، حمد و ثنای الهی به جا آورد و بر پیامبر(صلی الله علیه وآل‌ه) و آل او(علیهم السلام) صلوات بفرستد.^{۱۶}

۱۲. الکافی : ۴، ۳۲۶، ح ۲ و ۱.

۱۳. وسائل الشیعہ : ۱۲، ۳۱۶، أبواب الاحرام، باب ۲، ح ۴.

۱۴. وسائل الشیعہ : ۱۲: ۳۲۲، ۱، أبواب الاحرام، باب ۶ و ۸ و ۱.

۱۵. الکافی : ۴، ۳۳۹، ح ۱.

۳. هنگام پوشیدن دو جامه احرام بگوید:

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي رَزَقَنِي مَا أُوْرِي بِهِ عَوْرَتِي وَ أُوْدَى فِيهِ فَرْضِي وَاعْبُدُ فِيهِ رَبِّي وَأَسْتَهِي فِيهِ إِلَى مَا أَمَرَنِي، الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي قَصَدَنِهِ فَلَبَّغَنِي وَ أَرَدَهُ فَاعْتَنَى وَ قَبَّلَنِي وَ لَمْ يَقْطُعْ بِي وَ وجْهُهُ أَرَدَتُ فَسَلَّمَنِي فَهُوَ حَسْنِي وَ كَهْفِي وَ حِرْزِي وَ ظَهْرِي وَ مَلَادِي وَ رَجَائِي وَمَنْجَائِي وَ ذُخْرِي وَ عَدَتِي فِي شَلَّاتِي وَ رَخَائِي». ^{۱۷}

مستحبات تلبیه

مستحب است بعد از گفتن مقدار واجب تلبیه بگوید:

«لَيَّكَ ذَا الْمَعَارِجَ لَيَّكَ، لَيَّكَ دَاعِيًّا إِلَى دَارِ السَّلَامِ لَيَّكَ، لَيَّكَ أَهْلَ التَّائِبَةِ لَيَّكَ، لَيَّكَ ذَا الْجَالِلِ وَالْأَكْرَامِ لَيَّكَ، لَيَّكَ ثَبَدِيُّ وَالْمَعَادِ إِلَيْكَ لَيَّكَ، لَيَّكَ تَسْتَغْفِي وَ يُفْتَنُ إِلَيْكَ لَيَّكَ، لَيَّكَ مَرْهُوبًا وَ مَرْغُوبًا إِلَيْكَ لَيَّكَ، لَيَّكَ إِلَهُ الْحَقِّ لَيَّكَ، لَيَّكَ ذَا الْعَمَاءِ وَالْفَصْلِ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ لَيَّكَ، لَيَّكَ كَشَافُ الْكُرُبَابِ الْعِظَامِ لَيَّكَ، لَيَّكَ عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِيْكَ لَيَّكَ، لَيَّكَ يَا كَرِيمَ لَيَّكَ».

و تلبیه را در حال احرام تکرار کند؛ خصوصاً در موارد زیر:^{۱۸}

۱. وقت برخاستن از خواب، وقت خواب.

۲. بعد از هر غاز واجب و مستحب.

۳. وقت برخوردن به هر سواره.

۴. هنگام بالا رفتن از بلندی یا سوازیر شدن از آن.

۵. وقت سوار شدن یا پیاده شدن.

۶. آخر شب.

۷. وقت سحر.

مکروهات احرام

مکروهات احرام چند چیز است:

۱. احرام بستن در جامه سیاه، و بکثر آن است که جامه ها سفید باشند.

۲. خوابیدن مُحرم بر روی رختخواب و بالش زرد رنگ و سیاه و رنگ قرمزیره.^{۱۹}

۳. احرام بستن در جامه راه راه.^{۲۰}

۴. احرام در جامه چرکین؛ و اگر جامه در حال احرام، کشیف شود، شستن آن تا زمانی که در حال احرام است، کراحت دارد.^{۲۱}

۵. استعمال حنا و هر چیز دیگر که جنبه آرایش و زینت دارد پیش از احرام، در صورتی که اثر آن تا زمان احرام باقی بماند.^{۲۲}

۶. حمام رفق، و بکثر، بلکه احوط آن است که محرم بدن خود را با کیسه و مانند آن نساید.^{۲۳}

۷. لَيَّكَ گفتن مُحرم در جواب کسی که او را صدا بزند.^{۲۴}

۱۶. وسائل الشیعه ۱۲: ۳۲۸، أبواب الاحرام، باب ۱۵ و ۱۸.

۱۷. من لا يحضره الفقيه ۲: ۳۱۲.

۱۸. وسائل الشیعه ۱۲: ۳۸۲، أبواب الاحرام، باب ۴، ح ۳ و ۲.

۱۹. وسائل الشیعه ۱۲: ۴۵۷، أبواب تروک الاحرام، باب ۲۸.

۲۰. التهذيب ۵: ۷۱، ۲۲۵.

۲۱. وسائل الشیعه ۱۲: ۴۷۶، أبواب تروک الاحرام، باب ۲۸، ح ۱.

۲۲. استبصار ۲: ۱۸۱، ۶۰۱.

۲۳. وسائل الشیعه ۱۲: ۵۳۷، أبواب تروک الاحرام، باب ۷۶، ح ۳ و ۲ و ۱.

۲۴. وسائل الشیعه ۱۲: ۵۶۱، أبواب تروک الاحرام، باب ۹۱.

حدود حرم

اما حرم حدود و مرزهای مشخصی دارد که به آنها ادی الخل نیز گفته می شود، و مرز آن: ۱. از طرف شمال جایی است به نام «تعیم»؛ ۲. از طرف شمال غربی جایی است بنام «حدیبیه یا شیمی»؛ ۳. از طرف شمال شرقی جایی است به نام «ثیة جبل المقطع»؛ ۴. از طرف شرق مرز مقابل عرفه از دشت «غره»؛ ۵. از طرف جنوب شرقی جایی است به نام «جعرانه»؛ ۶. از طرف جنوب غربی جایی است به نام «إضاءة لبن».

مستحبات ورود به حرم

(مسئله ۷۳) برای وارد شدن به حرم خدا چند چیز مستحب است:

۱. همین که حاجی به حرم رسید، جهت ورود به حرم غسل نماید.
۲. برای تواضع و فروتنی نسبت به خدای متعال، پایبرهنه شود و کفش خود را در دست گرفته، داخل حرم شود و این عمل ثواب زیادی دارد و از امام صادق(علیه السلام) چنین آمده که هر کس به منظور تواضع برای خدا چنین کند، خداوند صد هزار سیّه از او حموی کند و صد هزار حسنی برای او می نویسد و صد هزار درجه به او می دهد و صد هزار حاجت از او روا می کند.
۳. وقتی که داخل حرم شد، مقداری از گیاه «اذخر» را بجود تا دهان او برای بوسیدن حجرالاسود خوشبو شود.^{۲۶}
۴. وقت دخول به حرم این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ إِنِّي قُلْتَ فِي كِتَابِكَ الْمُتَنَزَّلِ وَقَوْلِكَ الْحَقُّ: وَ أَذْنَ فِي النَّاسِ بِالْحَجَّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ عَلَى كُلِّ صَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجَّ عَمِيقٍ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَرْجُو أَنْ أَكُونَ مِنَّ مَنْ أَجَابَ دُعَوَّتُكَ وَقَدْ جِئْتُ مِنْ شَفَّةَ بَعِيدَةٍ وَ فَجَّ عَمِيقٍ سَامِعًا لِدِيَالِكَ وَ مُسْتَجِيًّا لَكَ مُطِيعًا لَمْرَكَ وَ كُلُّ ذَلِكَ بِفَضْلِكَ عَلَىٰ وَاحْسَانِكَ إِلَيَّ فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَىٰ مَا وَفَقْتَنِي لَهُ أَبْتَغَيْ بِذَلِكَ الرُّلْفَةَ عِنْدَكَ وَالْقُرْبَةَ إِلَيْكَ وَالْمُغْفِرَةَ لِذُنُوبِي وَالتَّوْبَةَ عَلَىٰ مِنْهَا بِمِنْكَ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَ حَرِّمْ بَدِئِي عَلَىٰ التَّارِ وَ آمِنْ مِنْ عَذَابِكَ وَ عِقَابِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاَحِمِينَ». ^{۲۷}

مستحبات دخول به مکه معظمه

برای ورود به مکه معظمه، آدابی است که مراعات آنها مستحب است:

۱. غسل، و نیت آن این است که در موقع غسل بگوید برای ورود به مکه معظمه غسل می کنم، قربة الـ الله.
۲. با آرامش و وقار و در حالت خصوع و خشوع وارد مکه شود.
۳. کسانی که از راه مدینه منوره به مکه معظمه می آیند، از جانب بالای مکه از عقبه مدینین وارد شوند و هنگام خروج از مکه از ذی طوی خارج شوند.^{۲۸}

آداب و مستحبات مکه معظمه

در مکه معظمه آدابی است، که لازم است زائران محترم رعایت فرمایند:

۱. زائر از آب زمزم بیاشامد، که شفای دردهاست و مستحب است در آن حال بگوید: «اللَّهُمَّ اجْعِلْهُ عِلْمًا نافِعًا وَ رِزْقًا وَاسِعًا وَ شَفَاءً مِنْ كُلِّ داءٍ وَ سُقُمٍ» و نیز بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ الشُّكْرُ لِلَّهِ». ^{۲۹}
۲. ذکر خداوند جل و علا بسیار بگوید.
۳. قرآن قرائت کند. در روایت آمده است که هر کس یک ختم قرآن در مکه معظمه به جا آورد، نمی میرد، تا اینکه رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) را رؤیت کند و مأوى و مژلش را در هشت بییند.^{۳۰}

۲۵. الكافی ۴: ۳۹۸؛ وسائل الشیعه ۱۳: ۱۹۵، أبواب مقدمات الطواف، باب ۱.

۲۶. الكافی ۴: ۳۹۸، ح ۴.

۲۷. من لا يحضره الفقيه ۲: ۳۱۴.

۲۸. در حال حاضر ۱۴۲۶ هـ. (ق) ورود و خروج معمتمین از راههای دیگر هم می باشد.

۲۹. وسائل الشیعه ۱۳: ۲۴۶، أبواب مقدمات الطواف، باب ۲۱، ح ۱.

۳۰. وسائل الشیعه ۱۳: ۲۸۸، أبواب مقدمات الطواف، باب ۴۵، ح ۷.

۴. بسیار عبادت کند، مخصوصاً مانند طواف و نماز در مسجدالحرام و بهتر است که زیادتر طواف نماید.
۵. به خانه خدا بنگرد، که ثواب بسیار دارد.^{۳۱}
۶. در هر شبانه روز، ده مرتبه طواف نماید، در اول شب سه طواف، در آخر شب سه طواف، پس از دخول در صبح دو طواف، و بعد از ظهر دو طواف.^{۳۲}
۷. هنگام توقف در مکه به عدد ایام سال، طواف نماید، و اگر این مقدار ممکن نشد، پنجاه و دو مرتبه طواف نماید، و اگر آن هم میسر نشد، هر مقداری که می تواند طواف کند.^{۳۳}
۸. مستحب است شخص به نیابت از رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) و ائمه اطهار(علیهم السلام) و فاطمه زهرا(علیها السلام) و علماء و صلحاء و مؤمنین و خوبیشان و دوستان طواف کند، و می تواند یک طواف به نیابت چند نفر به جا آورد. در روایت وارد شده که شخصی از امام موسی بن جعفر(علیه السلام) پرسید: من زمانی که عازم مکه می شوم، بسا اشخاصی که از من می خواهند به جای آنان طواف به جا آورم و قدرت اتیان طواف برای همه را ندارم. امام(علیه السلام) فرمود: پس از انجام اعمال خود، یک طواف و دو رکعت نماز به جا آور و بگو این طواف و نماز برای آنان باشد، در این صورت به هر کس بگویی به نیابت از تو طواف و نماز به جا آوردم، راست گفته ای.^{۳۴}
۹. داخل خانه کعبه شود، مخصوصاً کسی که سفر اول اوست،^{۳۵} و مستحب است قبل از دخول، غسل بنماید و در وقت داخل شدن بگوید:
- «اللَّهُمَّ إِنِّي قُلْتُ وَ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا فَامْتَنِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ».
۱۰. کسی که می خواهد از مکه خارج شود، مستحب است یک طواف به عنوان طواف وداع با نماز آن به جا آورد، و در هر شوطی حجرالاسود و رکن یمان را در صورت امکان استلام نماید، و چون به مستجار رسد، مستحباتی را که برای آن مکان ذکر می شود به جا آورد و آنچه می خواهد دعا نماید. پس از آن حجرالاسود را استلام نموده، شکم خود را به خانه کعبه بچسباند، یک دست را بر حجرالاسود و دست دیگر را به طرف در خانه کعبه گذاشته، چد و ثنای الهی به جا آورد و بر پیغمبر(صلی الله علیه وآلہ) و آل او(علیهم السلام) صلوات بفرستد و این دعا را بخواند:
- «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ وَ سَبِيلِكَ وَ أَمِينِكَ وَ حَسِيبِكَ وَ خَيرِتَكَ مِنْ خَلْقِكَ اللَّهُمَّ كَمَا بَلَغَ رِسالَتُكَ وَ جَاهَدَ فِي سَبِيلِكَ وَ صَدَعَ بِأَمْرِكَ وَ اُوذِيَ فِي جَنْبِكَ وَ عَبْدِكَ حَتَّى أَتَاهُ الْيُقْيَنُ، اللَّهُمَّ أَقْبِنِي مُفْلِحًا مُتَّجِحاً مُسْتَجِحاً بِأَفْضَلِ مَا يَرْجُعُ بِهِ أَحَدٌ مِنْ وَفْدِكَ مِنْ الْمَعْفُورَةِ وَ الْبُرْكَةِ وَ الرَّحْمَةِ وَ الرَّضْوَانِ وَ الْعَافِيَةِ».
- و مستحب است وقت خروج از مسجدالحرام، از باب حنطین — که مقابل رکن شامی است — خارج شود و وقت بیرون رفتن یک درهم^{۳۶} خرما بخورد و آن را به فقراء صدقه بدهد.
۱۱. زمانی که می خواهد از مکه خارج شود، به مقدار یک درهم خرما بخورد و آن را به فقراء صدقه بدهد.
۱۲. در هر یک از چهار زاویه کعبه دو رکعت نماز بخواند و بعد از نماز این دعا را بخواند:
- «اللَّهُمَّ مَنْ تَهِيئَ لِي أَوْ تَعَبَّأَ أَوْ أَعَدَّ أَوْ اسْتَعَدَ لِوَفَادَةٍ إِلَيْ مَحْلُوقِ رَجَاءٍ رَفِيَّةٍ وَ جَانِرَتَهُ وَ نَوَافِلَهُ وَ فَوَاضِلَهُ فَأَيْلَكَ يَا سَيِّدِي تَهِيَّتِي وَ تَعَبَّتِي وَ إِعْدَادِي وَ اسْتَعْدَادِي رَجَاءَ رَفِدَكَ وَ نَوَافِلَكَ وَ جَانِرَتَكَ، فَلَا تُخَيِّبِ الْيَوْمَ رَجَائِي يَا مَنْ لَا يَخِبِّطُ عَلَيْهِ سَائِلٌ وَ لَا يَنْتَصِفُهُ نَائِلٌ فَأَيْ لَمْ آتَكَ الْيَوْمَ بِعَمَلٍ صَالِحٍ قَدَّمْتُهُ وَ لَا شَفَاعَةٌ مَخْلُوقٌ رَجَوَتُهُ وَ لَكَيْ أَتَيْتُكَ مُغْرِيًّا بِالظُّلْمِ وَ الْأَسَاءَةِ عَلَى تَفْسِي فَإِنَّهُ لَا حُجَّةٌ لِي وَ لَا عُذْرٌ فَأَسْأَلُكَ يَا مَنْ هُوَ كَذَلِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ تَعْطِيَّنِي مَسَأْلَتِي وَ تَقْبِيَّنِي بِرَغْبَتِي وَ لَا تَرُدُّنِي مَجْوُهًا مَمْتُوعًا وَ لَا خَابِيَّا يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ أَرْجُوكَ لِلْعَظِيمِ، أَسْأَلُكَ يَا عَظِيمُ أَنْ تَغْفِرِ لِي الدَّنْبَ الْعَظِيمَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ».^{۳۷}
- و مستحب است هنگام خروج از کعبه، سه مرتبه «الله أكبر» بگوید، سپس بگوید:

۳۱. الكافي : ۴ : ۲۳۹، ح ۱؛ وسائل الشيعة : ۱۳ : ۲۶۲، أبواب مقدمات الطواف، ب ۲۹.

۳۲. الكافي : ۴ : ۴۲۸، ح ۵.

۳۳. الكافي : ۴ : ۴۲۹، ح ۴؛ وسائل الشيعة : ۱۳ : ۳۰، أبواب مقدمات الطواف، ب ۷، ح ۱.

۳۴. وسائل الشيعة : ۱۴ : ۲۸۶، أبواب العود الى مني، باب ۱۷، ح ۱.

۳۵. الكافي : ۴ : ۵۲۹، ح ۶.

۳۶. یک درهم شرعی، هیجده خود نقره می باشد که با قیمت فعلی (سنه ۱۴۲۴) پانصد تومان می باشد. «لازم به ذکر است که معیار در قیمت نقره، نقره آب شده محسوب می گردد نه نقره ساخته شده».

۳۷. الكافي : ۴ : ۵۲۸، ح ۳؛ وسائل الشيعة : ۱۳ : ۲۷۵، أبواب مقدمات الطواف، ب ۳۶، ح ۱.

«اللَّهُمَّ لَا تَجْهَدْ بِلَاءَنَا رَبِّنَا وَ لَا تُشْمِتْ بِنَا أَعْدَاءَنَا فَإِنَّكَ أَنْتَ الصَّارُ الْتَّافِعُ».

۱۳. از مستحبات مکه، زیارت مکاهای با شرافت آن است، مانند زیارت زادگاه رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) و زیارت خانه حضرت خدیجه(علیها السلام) که زادگاه حضرت فاطمه(علیها السلام) نیز هست.

^{۲۸} ۱۴. رفتنه کوه و غار حراء.

^{۲۹} ۱۵. رفتنه غار ثور.

۱۶. زیارت قبور حضرت خدیجه(علیها السلام) و حضرت ابوطالب(علیها السلام)، و حضرت عبدمناف و حضرت عبدالطلب(علیها السلام)، از اجداد پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) و قبر حضرت آمنه بنت وهب(علیها السلام)، مادر پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) و زیارت قبر حضرت قاسم فرزند پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) در قبرستان ابوطالب در حجون در دامنه کوه، که این زیارات را در آداب مکه معظمه بیان خواهیم کرد.

مستحبات داخل شدن به مسجد الحرام

۱. مستحب است حاجی در حال ورود به مسجد الحرام غسل کند.

۲. با حالت سکینه و وقار وارد شود و هر کس با خشوع وارد شود، خداوند گناهان او را می بخشد.^{۳۰}

۳. با پای بر هنره وارد مسجد الحرام شود.^{۳۱}

۴. وارد شدن از باب بنی شیبه،^{۳۲} (بعد از توسعه مسجد، داخل مسجد واقع شده است که اکنون در امتداد باب السلام واقع است، پس خوب است انسان از باب السلام برای دخول به مسجد الحرام وارد شود).

۵. خواندن ادعیه مأثره از اهل بیت(علیهم السلام).

مستحب است محروم بر در مسجد الحرام ایستاده و بگوید:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ، بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ مَا شَاءَ اللَّهُ، السَّلَامُ عَلَى أَبِيَاءِ اللَّهِ وَ رُسُلِهِ، السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

و در روایت دیگر وارد است که نزد در مسجد بگوید:

«بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ مِنَ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ وَ مَا شَاءَ اللَّهُ وَ عَلَى مَلَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ خَيْرِ الْأَسْمَاءِ لَهُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَى أَبِيَاءِ اللَّهِ وَ رُسُلِهِ، السَّلَامُ عَلَى خَلِيلِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ السَّلَامُ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْزُقْهُمْ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدًا كَمَا صَلَّيْتَ وَ بَارَكْتَ وَ تَرَحَّمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ إِلَكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

۳۸. کوه حرا در شمال مکه قرار دارد و محل عبادت رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) قبل از بعثت بوده و در همین غار بود که نخستین بار بر رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) وحی نازل شد و آیات آغازین سوره علق (اقرأ باسم ربک الذي خلق * خلق الانسان من علق * إقرأ و ربک الراکم * الذي علم بالقليل)؛ «خوان به نام پروردگارت که جهان را آفرید، کسی که انسان را از خون بسته خلق کرد، بخوان و پروردگار تو گرامی است، آنکه قلم را تعليم داد و به آدمی آنچه را که نمی دانست آموخت»، در همین مکان نازل شده است، روی این جهت این کوه از مکاهای مقدس مکه به شمار می رود.

۳۹. کوه و غار ثور در جنوب مکه (نقطه مقابل مدینه) واقع است، زمانی که مشرکان مکه نقشه کشیدند تا رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) را بکشند فرشته وحی نازل گردید و پیامبر را از نقشه های شوم مشرکان به وسیله این آیه (سوره انفال، آیه ۲۹) آگاه ساخت (وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُشْتُوْكُ أَوْ يُقْتَلُوْكُ أَوْ يُخْرِجُوكُ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُونَ وَاللَّهُ أَكْبَرُ الْمَاكِرِينَ). «هنگامی که کافران بر ضد تو فکری می کنند، تا تو را زندانی کنند، یا بکشند و یا ببعید نمایند، آنان با خدا از در حیله وارد می شوند، و خداوند حیله آنها را به خود آنها بر می گرداند». آن حضرت از خانه خود خارج شد و علیه السلام در خوابگاه پیامبر(صلی الله علیه وآلہ)خوابید. پیامبر(صلی الله علیه وآلہ) به سمت جنوب مکه به راه افتاد و وارد غار ثور شد و مدت سه روز در آن مخفی بود، مشرکان تا نزدیکی غار ثور آمدند، اما به اعجاز الهی عکبوتان تارهای را بر در غار تیبدند تا مشرکان را از رفتنه به درون آن متصرف کنند و آیه ۴ سوره توبه از این غار یاد کرده است.

۴۰. الكافی ۴: ۱، ح ۴، وسائل الشیعه ۱۳: ۲۰۴، أبواب مقدمات الطواف، ب ۸.

۴۱. وسائل الشیعه ۱۳: ۲۰۴، أبواب مقدمات الطواف، باب ۸.

۴۲. وسائل الشیعه ۱۳: ۲۰۶، أبواب مقدمات الطواف، باب ۹.

عبدك و رسولك، اللهم صل على إبراهيم خليلك و على أئيائك و رسليك و سلام على المسلمين والحمد لله رب العالمين، اللهم افتح لي أبواب رحمتك واستعملني في طاعتك و مرضاتك واحفظ الامان أبداً ما أبقيتني جل شاء وجهك، الحمد لله الذي جعلني من وفدي وزواره وجعلني من ينادي الله إني عبدك و زائرك في بيتك و على كل مائة حق لمن آتاه وزارة، وأنت خير مائة و أكرم مؤور فسائلك يا الله يا رحمن بائلك أنت الله لا إله إلا أنت وحدك لا شريك لك بالله واحد أحد صمد لهم يلد ولم يولد ولم يكن له (لك) خل) كفوا أحد، وأن محمدًا عبدك و رسولك صلى الله عليه و على أهل بيته يا جواذ يا كريم يا ماجد يا جبار يا كريم أسألك أن تجعل تحفتك إياتي بريارتي إياك أول شيء تعطيني فكاك رقبي من النار».

پس سه مرتبه بگويد:

«اللهم فك رقبي من النار».

پس بگويد:

«و أوسع على من رزقك الحلال الطيب وادرأ عي شر شياطين الجن والأنس و شر فسقة العرب والعجم».

پس داخل مسجد الحرام شود و رو به کعبه دستها را بلند نموده، بگويد:

«اللهم إني أسألك في مقامي هذا و في أول مناسكي أن تقبل توبتي و أن تتجاوز عن خطبتي و أن تضع عي و زري، الحمد لله الذي بلغني بيته الحرام، اللهم إنيأشهد أن هذا بيتك الحرام الذي جعلته متابة للناس و أمانته مباركاً و هدى للعالمين، اللهم إني عبدك والبلد بك و بيتك جئت أطلب رحمتك و أؤم طاعتك مطیعاً لامر راضياً بقدرك أسألك الخائف لعقوتك، اللهم افتح لي أبواب رحمتك واستعملني بطاعتك و مرضاتك».

بعد به سوی کعبه خطاب کند و بگويد:

«الحمد لله الذي عظمك و شرفك و كرمك و جعلك متابة للناس و أمانته مباركاً و هدى للعالمين».

و مستحب است وقتی که محاذی حجرالاسود شد، بگويد:

«أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أشهد أن محمداً عبده و رسوله آمنت بالله و كفرت بالجبن والطاغوت واللات والعزى و بعادة الشيطان وبعادة كل نذ يدعى من دون الله».

و هنگامی که نظرش به حجرالاسود افتاد، با توجه به سوی آن حرکت کند و بگويد:

«الحمد لله الذي هدانا لهذا و ما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر، الله أكبر من حلقه والله أكبر مما أخشي و أحذر، لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك و له الحمد يحيى ويميت ويميت ويحيى وهو حي لا يموت يده الخير و هو على كل شيء قدير، اللهم صل على محمد و آل محمد و بارك على محمد و آله كافضل ما صلت و باركت و ترحمت على إبراهيم و آل إبراهيم إلك حميد مجید، و سلام على جميع النبيين والمرسلين والحمد لله رب العالمين، اللهم إني أؤمن بوعدك و أصدق رسالتك و أتبع كتابك».

و در روایت معتره وارد شده است که وقتی که نزدیک حجرالاسود رسیدی، دستهای خود را بلند کن و حمد و ثنای الهی را به جا آور، و صلوات بر پیغمبر(صلی الله علیه وآلہ) بفرست و از خداوند عالم بخواه که حج تو را قبول کند. پس از آن حجرالاسود را بوسیده، و اگر بوسیدن ممکن نشد استلام^۳ غما، و اگر آن هم ممکن نشد به آن اشاره کن و بگو:

«اللهم أنت أديتها و ميشاقي تعاهدته لتشهد لي بالموافاة اللهم تصديقاً بكتابك و على سنته نبيك صلواتك عليه و آله أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أن محمداً عبده و رسوله آمنت بالله و كفرت بالجبن والطاغوت واللات والعزى و عبادة الشيطان و عبادة كل نذ يدعى من دون الله».

و اگر نتوانستی همه را بخوانی، بعضی را بخوان و بگو:

«اللهم إلينك بسطت يدي و فيما عندك عظمت رغبتي فأقبل سبحتي واغفرلي وارحمني، اللهم إني أعود بك من الكفر والفقير و مواقف الخزي في الدنيا والآخرة».^۴

^۳. دست کشیدن به حجرالاسود.

^۴. وسائل الشيعة ۱۳: ۲۰، أبواب مقدمات الطواف، باب ۸ و ص ۳۱۶، أبواب الطواف، ب ۱۲.

حرّمات احرام

اقسام حرّمات احرام

بیست و چهار چیز بر حرم حرام است که از این حرّمات، بخشی مشترک بین زن و مرد و بخشی مختص به هر یک از آنهاست که در صورت ارتکاب آنها در بعضی موارد موجب کفاره است که در مسائل بعد اشاره می شود.

حرّمات مشترک بین مرد و زن

۱. شکار حیوان صحراوی که وحشی باشد.
۲. هر نوع کامجویی جنسی زن و مرد از یکدیگر.
۳. عقد کردن و گواه شدن بر عقد ازدواج.
۴. استمناء.
۵. استعمال بوی خوش.
۶. سرمه کشیدن.
۷. نگاه کردن در آینه.
۸. فسوق.
۹. جدال.
۱۰. کشتن حشرات ساکن در بدن.
۱۱. انگشت به دست کردن به قصد زیست.
۱۲. روغن مالیدن به بدن.
۱۳. ازاله مو از خود و دیگران.
۱۴. بیرون آوردن خون از بدن خود.
۱۵. کشیدن دندان.
۱۶. ناخن گرفتن.
۱۷. کندن و بریدن درخت و یا گیاهی که در حرم روییده باشد.
۱۸. سلاح در برداشتن.

حرّمات مختص مردان

۱۹. پوشیدن لباس دوخته.
۲۰. پوشیدن جوراب، چکمه و کفش.
۲۱. پوشانیدن سر.
۲۲. سایه قرار دادن بالای سر.

حرّمات مختص زنان

۲۳. پوشانیدن صورت.
۲۴. پوشیدن زیور آلات به قصد زیست.

احکام حرّمات احرام

الف. حرّمات مشترک بین مرد و زن

۱. شکار حیوان صحراوی که وحشی باشد

۲. هر نوع کامپوی جنسی زن و مرد از یکدیگر
۳. عقد کردن
۴. استمناء
۵. استعمال بوی خوش
۶. سرمه کشیدن
۷. نگاه کردن در آینه
۸. فسوق
۹. جدال
۱۰. کشتن حشرات ساکن در بدن
۱۱. انگشت به دست کردن به قصد زینت
۱۲. روغن مالیدن به بدن
۱۳. ازاله مو از بدن خود یا شخص دیگر
۱۴. بیرون آوردن خون از بدن خود
۱۵. کشیدن دندان خود
۱۶. ناخن گرفتن
۱۷. کتدن و بریدن درخت و یا گیاهی که در حرم روییده باشد
۱۸. سلاح در برداشتن

۱. شکار حیوان صحرایی که وحشی باشد

(مسئله ۷۴) در حال احرام شکار کردن حیوان وحشی صحرایی و کمک کردن به صیاد در صید آن، حرام است چه صیاد در حال احرام باشد یا نباشد.

(مسئله ۷۵) خوردن گوشت شکار بر حرم حرام است، و اگر حرم صیدی را ذبح کند، در حکم میته خواهد بود؛ اما ذبح و خوردن گوشت حیوانات اهلی مثل مرغ خانگی، گاو و گوسفند، مانع ندارد.

(مسئله ۷۶) کشتن ملخ در حال احرام چگونه است؟

ج — کشتن ملخ، حرام، بلکه مواظیبت غومند به این صورت که زیر دست و پاکشته نشود، واجب است، و در صورت عدم مراقبت و کشته شدن ملخ، احتیاط مستحب آن است که پنجاه گرم طعام که تقریباً یک کف می شود صدقه بدهد.

(مسئله ۷۷) کشتن مگس و مورچه در حال احرام چه حکمی دارد؟

ج — حرام است، مگر آنکه موجب اذیت و آزار باشند، که برای جلوگیری از اذیت به قدر حاجت و ضرورت مانع ندارد.

۲. هر نوع کامپوی جنسی زن و مرد از یکدیگر

(مسئله ۷۸) اگر در عمره مفرده پس از فراغت از سعی آمیزش کند عمره اش باطل نمی شود، لیکن موجب کفاره است و کفاره آن اگر ثروتمند باشد یک شتر، و اگر فقیر باشد یک گوسفند؛ و اگر پیش از سعی آمیزش کند، احتیاط مستحب آن است که عمره را تمام کند و آن را دو مرتبه به جا آورد.

(مسئله ۷۹) اگر زنی را از روی شهوت ببوسد، کفاره آن یک شتر است، و اگر بدون شهوت ببوسد، کفاره آن یک گوسفند است، و احتیاط مستحب آن است که یک شتر کفاره بدهد؛ لیکن بوسیدن مثل مادر و خواهر از محaram که از روی محبت و مهربانی است و بوسیدن ارحام می باشد، مانع ندارد و جائز است.

(مسئله ۸۰) کسی که از احرام در آمده است، اگر همسر خود را که در حال احرام است ببوسد، مانع ندارد، و بر زن هم اگر از خود اختیاری نداشته باشد چیزی نیست.

(مسئله ۸۱) اگر حرم همسر خود را با شهوت لمس کند یا با او بازی کند و منی از او خارج شود، مرتکب حرام شده و بنا بر احتیاط واجب یک شتر کفاره بدهد، اگر چه کفایت گوسفند خالی از قوت نیست، و اگر منی خارج نشود، کفاره آن یک گوسفند است.

(مسئله ۸۲) جایز است مُحرم بدن زن خود را بدون شهوت لمس کند یا مثلاً او را برای سوار شدن یا پیاده شدن در بغل بگیرد.

(مسئله ۸۳) اگر مُحرم با شهوت به همسر خود نگاه کند و منی از او خارج شود، مرتکب حرام شده و مشهور آن است که یک شتر کفاره دارد، ولی اگر بدون شهوت به همسر خود نگاه کند، اشکال ندارد.

(مسئله ۸۴) اگر مُحرم عمداً به غیر از زن خود نگاه کند و منی از او خارج شود، مرتکب حرام شده و احوط آن است که اگر می تواند یک شتر کفاره بدهد؛ و اگر غمی تواند یک گاو، و اگر آن را هم غمی تواند، یک گوسفند کفاره بدهد.

۳. عقد کردن

(مسئله ۸۵) بر مُحرم جایز نیست در حال احرام برای خود زن بگیرد یا زن را برای دیگری عقد نماید، چه عقد دائم باشد یا موقت، و شخص دیگر در حال احرام باشد یا نباشد، در تمام این صور عقد باطل است.

(مسئله ۸۶) بر مُحرم جایز نیست به عنوان شاهد و گواه در مجلس عقد ازدواج حاضر شود، هر چند آن عقد برای غیر مُحرم باشد.

(مسئله ۸۷) اگر مُحرم زن را در حال احرام با علم به مسئله (جایز نبودن) برای خود عقد کند، آن زن بر او حرام دائمی می شود.

۴. استمناء

یعنی انجام کاری که موجب خروج منی از انسان شود، خواه با دست باشد یا غیر آن. پس اگر منی خارج شود، کفاره آن یک شتر است، و احتیاط واجب آن است که در مواردی که جماع موجب بطلان است، استمناء نیز موجب بطلان باشد.

۵. استعمال بوی خوش

(مسئله ۸۸) استعمال چیزهای خوشبو، مانند مشک و زعفران و عود و کافور و عبر، بلکه مطلق عطر از هر قسم که باشد، حرام است، به خوردن باشد یا پوشیدن یا مالیدن به بدن یا لباس.

(مسئله ۸۹) پوشیدن لباسی که از قبل اثری از بوی خوش در آن مانده باشد، برای مُحرم حرام است.

(مسئله ۹۰) اگر مُحرم به پوشیدن لباس یا خوردن غذایی که بوی خوش می دهد اضطرار پیدا کند، باید جلوی بینی خود را بگیرد که بوی خوش به آن نرسد.

(مسئله ۹۱) از گلها یا سبزیهایی که بوی خوش دارند، باید اجتناب کند، مگر بعضی از انواع آن که صحرابی است، مثل بومادران و درمنه و خزامی که می گویند از خوشبوترین گلهاست؛ و احتیاط مستحب آن است که از خوردن و استعمال دارچین و زنجیل و هل و امثال آنها نیز اجتناب کند، گرچه اقوی حرام نبودن آنهاست.

(مسئله ۹۲) از میوه های خوشبو، مانند سیب، به و پرتقال اجتناب لازم نیست و خوردن آنها و پوشیدن آنها مانع ندارد، لیکن احتیاط آن است که از پوشیدن آنها، حق در حال خوردن اجتناب کند.

(مسئله ۹۳) استفاده کردن از صابون و بعضی از شامپوهای خوشبو و معطر و خمیر دندان که دارای بوی خوش هستند، باید اجتناب نمود و استفاده از آنها برای مُحرم حرام است، آری، اگر بوی خوش آنها بسیار ناچیز باشد که نگویند بوی خوش دارد استفاده از آنها مانع ندارد.

(مسئله ۹۴) خرید و فروش عطریات در حال احرام اشکال ندارد، لیکن نباید آنها را برای امتحان استشمام کند یا از آنها استفاده نماید که حرام است.

(مسئله ۹۵) بنا بر اقوی، کفاره استفاده از بوی خوش، یک گوسفند است.

(مسئله ۹۶) اقوی برای مُحرم حرمت گرفتن بینی از بوی بد است ولی تند رفت برای رهایی از بوی بد، مانع ندارد.

(مسئله ۹۷) مشهور آن است که استفاده از خلوق کعبه (آن چیزی که کعبه را با آن خوشبو می کنند) و همچنین از عطری که کعبه را خوشبو می کنند گرچه خلوق نباشد، حرام نیست.

(مسئله ۹۸) گرفتن جلوی بینی از غبار و دود ماشین و هوای آلوده برای کسی که ناراحتی تنفسی و درد سینه دارد، در حال احرام چه حکمی دارد؟ ج – گرفتن جلوی بینی و دهان از امور مذکور مانع ندارد، آری، گرفتن بینی از بوی بد، حرام است، لیکن به سرعت حرکت کردن برای فرار از بوی بد، مانع ندارد.

(مسئله ۹۹) بعض از انواع سیگار و توتنهای پیپ، دارای بوی خوش هستند، آیا استعمال آنها در حال احرام جایز است؟

ج - اجتناب از بوی خوش مطلقاً لازم است، و افرادی که در حال احرام هستند و عادت به کشیدن سیگارهای دارند که دارای بوی خوش است، باید از آن اجتناب کنند و حرام است.

(مسئله ۱۰۰) آیا برای جلوگیری از ورود هوای کثیف به بینی، جائز است محروم از ماسک دوخته شده استفاده کند؟

ج - اگر مستلزم جلوگیری از بوی بد باشد، حرام است، و نسبت به زنان اگر مانع از ظهور و آشکار بودن صورتشان می‌شود، مطلقاً حرام است، چون احرام زن در صورت آنها و ظاهر بودنش می‌باشد.

۶. سرمه کشیدن

(مسئله ۱۰۱) بر محروم چه زن و چه مرد، حرام است سرمه کشیدن به سرمه سیاهی که معمولاً برای زینت استعمال می‌شود، هر چند قصد زینت نکند؛ و احتیاط واجب اجتناب از مطلق سرمه‌ای است که در آن زینت باشد، بلکه اگر بوی خوش داشته باشد، گرچه زینت هم نباشد از جهت استفاده از بوی خوش بنا بر اقوى حرام است.

(مسئله ۱۰۲) اگر محروم احتیاج به سرمه کشیدن داشته باشد، مثلاً برای معالجه چشممش باشد، مانع ندارد.

(مسئله ۱۰۳) در سرمه کشیدن کفاره نیست، ولی اگر در سرمه بوی خوش باشد، کفاره آن بنا بر اقوى یک گوسفند است.

۷. نگاه کردن در آینه

(مسئله ۱۰۴) نگاه کردن در آینه بر مرد و زن در حال احرام، اگر برای زینت باشد، حرام است؛ اما نگاه کردن محروم به اجسام صاف و صیقل داده شده که عکس انسان در آن پیداست، اشکال ندارد، مگر آنکه برای زینت باشد، که حرمت آن خالی از وجه نیست.

(مسئله ۱۰۵) اگر در اتاقی که شخص محروم سکونت دارد، آینه باشد و می‌داند که گاهی چشم او ب اختیار به آن می‌افتد، ظاهراً اشکال ندارد، لیکن احتیاط آن است که آینه را بردارد یا چیزی روی آن بیندازد.

(مسئله ۱۰۶) نگاه کردن به آینه کفاره ندارد، لیکن مستحب است که بعد از نگاه کردن تیک بگوید.

(مسئله ۱۰۷) نگاه کردن به دوربین عکاسی در حال عکس گرفتن در حال احرام، اشکال ندارد، چون معلوم نیست که به آینه نگاه می‌کند، بلکه اگر معلوم هم باشد چون به قصد زینت نیست، جائز است.

۸. فسوق

(مسئله ۱۰۸) در قرآن، فسوق از محرمات است، ولی حرمت آن در حال احرام شدیدتر است، و آن اختصاص به دروغ گفتن ندارد، بلکه فحش دادن و به دیگران فخر کردن نیز فسوق است. فسوق کفاره ندارد، فقط شخص باید استغفار کند و مستحب است چیزی کفاره بدهد، و اگر گاو ذبح کند، بھتر است.

۹. جدال

(مسئله ۱۰۹) جدال که همواره قسم خوردن به کلمه «لا والله» یا «بَلَى وَاللهُ» باشد، در حال احرام حرام است، خواه قسم راست باشد یا قسم دروغ، و فرق نمی‌کند محروم مرد باشد یا زن.

(مسئله ۱۱۰) اگر قسم به لفظ جلاله «الله» باشد یا مترادف آن مثل «خدا» در زبان فارسی، جدال است؛ و اما قسم به غیر خدا، به هر کس باشد، ملحق به جدال نیست و از محرمات احرام نیست، اما در مقام ضرورت برای اثبات حقی، یا ابطال باطلی، جائز است محروم به لفظ جلاله و غیر آن قسم یاد کند.

(مسئله ۱۱۱) اگر محروم در جدال راستگو باشد، در قسم اول و دوم چیزی بر او نیست، بجز استغفار، و در قسم سوم باید کفاره بدهد، که یک گوسفند است؛ و اگر در جدال دروغگو باشد، احتیاط واجب آن است که در قسم اول یک گوسفند کفاره بدهد، در قسم دوم یک گاو و در قسم سوم یک شتر.

(مسئله ۱۱۲) احتیاط واجب، الحاق سایر اسماء الله به لفظ جلاله است، پس اگر کسی به رحمان و رحیم و خالق قسم بخورد، جدال محسوب می‌شود.

۱۰. کشن حشرات ساکن در بدن

(مسئله ۱۱۳) کشن حشراتی که در بدن ساکن می‌شوند، مثل شپش و کک و کنه که در بدن انسان است، بر محروم جائز نیست.

(مسئله ۱۱۴) انداختن شپش و کلک از بدن و انتقال دادن آن از مکانی که در آن محفوظ است، به جایی که از آن ساقط شود و بیفتند، جائز نیست.

(مسئله ۱۱۵) بعید نیست که در کشتن یا انتقال دادن جانورانی مثل شپش و کنه کفاره ای بر مُحرم نباشد، گرچه احتیاط آن است که یک کف طعام صدقه بدهد.

۱۱. انگشت‌تر به دست کردن به قصد زینت

(مسئله ۱۱۶) بر مُحرم جائز نیست به قصد زینت انگشت‌تر دست کند، ولی اگر برای استحباب آن و عمل به مستحب باشد یا برای شمردن شوطهای طواف یا برای استفاده از خواص نگین باشد، اشکال ندارد.

(مسئله ۱۱۷) احتیاط واجب آن است که مُحرم برای زینت حنا و امثال آن را نبندد، بلکه اگر زینت باشد، ولو قصد نکند، احتیاط در ترک آن است، بلکه حرمت آن در هر دو صورت خالی از وجه نیست.

(مسئله ۱۱۸) اگر قبل از احرام حنا یا امثال آن را نبندد، چه به قصد زینت باشد یا نباشد و چه اثرش تا زمان احرام بماند یا خاند، مرتكب حرام نشده، ولی احتیاط مستحب در ترک است.

(مسئله ۱۱۹) عینک زدن و استفاده از ساعت اگر برای زینت باشد، در حال احرام حرام است و اگر برای زینت نباشد، مانع ندارد.

۱۲. روغن مالیدن به بدن

(مسئله ۱۲۰) شخص مُحرم، نباید در حال احرام بدن خود را روغن مالی کند، هر چند آن روغن بوی خوشی نداشته باشد؛ ولی اگر از روی اضطرار یا برای معالجه باشد، مثل پمادهایی که روی زخمها و ترک خوردگیها مالیده می‌شود، در صورتی که بوی خوش نداشته باشد، مانع ندارد؛ و اگر در روغن بوی خوش باشد، کفاره آن یک گوسفند است، اگرچه از روی اضطرار باشد.

(مسئله ۱۲۱) جائز نیست مُحرم پیش از احرام، روغنی که بوی خوش در آن است و اثرش تا وقت احرام باقی می‌ماند استعمال کند، ولی خوردن روغن در حال احرام اگر در آن بوی خوش مثل زعفران نباشد، مانع ندارد.

(مسئله ۱۲۲) مالیدن کرم‌های معطر و غیر معطر آرایشی به دست و صورت در حال احرام چه حکمی دارد؟

ج – مالیدن هر نوع کرم به بدن در حکم مالیدن روغن به بدن است که بر مُحرم حرام است، اگرچه در آن بوی خوش نباشد.

۱۳. ازاله مو از بدن خود یا شخص دیگر

(مسئله ۱۲۳) بر مُحرم جائز نیست موی سر خود یا کس دیگری را ازاله کند، خواه شخص دیگر در حال احرام باشد یا نباشد، و در حرمت ازاله مو، فرقی میان کم و زیاد آن نیست، بلکه ازاله یک مو نیز حرام است، خواه ازاله به تراشیدن باشد یا نوره مالیدن یا قیچی کردن، مگر در دو مورد: ۱. اگر ازاله مو از روی ضرورت باشد، مانع ندارد، مثل اینکه وجود مو باعث زیادی شپش و درد سر گردد و یا اینکه مو در پلک چشم رویده باشد و موجب ناراحتی او شود، و یا غیر اینها از ضرورت‌های دیگر.

۲. اگر در وقت غسل یا وضو، در اثر دست کشیدن به صورت موی بدون قصد کنده شود.

(مسئله ۱۲۴) کفاره سر تراشیدن برای مُحرم، اگر به جهت ضرورت باشد، دوازده مذ^{۵۰} طعام است که باید به شش مسکین بدهد، یا سه روز، روزه بگیرد، یا یک گوسفند قربانی کند، و اگر تراشیدن سر از روی ضرورت نباشد، احتیاط واجب آن است که یک گوسفند کفاره بدهد، و اگر مُحرم از زیر هر دو بغل خود ازاله مو کند، کفاره آن یک گوسفند است که باید ذبح کند.

(مسئله ۱۲۵) جائز است مُحرم سر یا بدن خود را بخاراند، ولی باید به گونه ای باشد که نه خون خارج گردد و نه موی از بدن او کنده شود.

۱۴. بیرون آوردن خون از بدن خود

(مسئله ۱۲۶) جائز نیست بر مُحرم، چه مرد باشد یا زن، خون از بدن خود بیرون آورد، خواه به خراشیدن باشد یا به مسوک غودن و یا خون گرفتن.

(مسئله ۱۲۷) مُحرم می‌تواند از بدن شخص دیگری خون خارج نماید، مثل اینکه او را حجامت کند یا از او خون بگیرد یا مثلاً دندان او را بکشد.

(مسئله ۱۲۸) مسوک کردن در حال احرام، اگر بداند سبب بیرون آمدن خون از لثه ها می‌گردد، حرام است.

(مسئله ۱۲۹) تزریق آمپول در حال احرام مانع ندارد، ولی اگر موجب آمدن خون از بدن می‌شود، حرام است، مگر در مورد حاجت و ضرورت.

۵. هر مذ یک چارک (۵۵ سیز) است که هفت‌صد و پنجاه گرم می‌باشد.

(مسئله ۱۳۰) خون از بدن در آوردن، کفاره ندارد.

(مسئله ۱۳۱) آیا خون گرفتن از بدن با سرنگ، از مصادیق إدماء محرم است و در حال احرام، پرهیز از آن لازم است؟
ج — پرهیز واجب است و در حال حاجت و معالجه به حکم داشتن عذر موجه، حرام نیست.

(مسئله ۱۳۲) آیا مُحرم می تواند در حال احرام به دیگری خون بدهد؟
ج — جایز نیست، مگر در حال ضرورت.

۱۵. کشیدن دندان خود

(مسئله ۱۳۳) بنا بر احتیاط، مُحرم در حال احرام دندان خود را نکشد، هر چند خون نیاید، و در صورت کشیدن، مرتكب حرام شده و بنا بر احتیاط واجب باید یک گوسفند کفاره بدهد.

(مسئله ۱۳۴) کشیدن دندان دیگری، مانع ندارد، هر چند خون بیاید.

(مسئله ۱۳۵) آیا در حال احرام می توان دندان را که شدیداً درد دارد کشید، گرچه باعث خونریزی شود؟
ج — اگر درد دندان او را اذیت می کند، مانع ندارد آن را بکشد، ولی بنا بر احتیاط کفاره آن را بدهد و کفاره آن یک گوسفند است.

۱۶. ناخن گرفتن

(مسئله ۱۳۶) گرفتن ناخنها در حال احرام، جایز نیست خواه از دست باشد یا از پا. همچنین بر مُحرم جایز نیست بعض ناخن خود را هم بگیرد، مگر آنکه باقی ماندن آها موجب اذیت شود، مثل اینکه قسمتی از یک ناخن کنده شده باشد یا اینکه قسمتی از یک ناخن بشکند و از باقی ماندن بقیه اش اذیت شود؛ و فرقی نیست بین آلات ناخن گیری (قیچی باشد یا چاقو یا ناخن گیر)، و احتیاط واجب آن است که به هیچ وجه از اله ناخن نکند، حتی با سوهان و دندان.

(مسئله ۱۳۷) گرفتن ناخن توسط مُحرم از غیرمُحرم جایز است؛ همچنین مُحرم می تواند ناخن مُحرم دیگر را به قصد تقصیر بگیرد.

(مسئله ۱۳۸) اگر در یک مجلس ناخن دسته را بگیرد و ناخن پاها را تا کم تراز ده ناخن بگیرد، یک گوسفند برای همه آها کافی است (همان گونه که شهید در مسالک^۶ فرموده است)؛ و همچنین اگر در یک مجلس ناخن پاها را تماماً بگیرد و ناخن دسته را کم تراز ده انگشت بگیرد، یک گوسفند کفایت می کند.

(مسئله ۱۳۹) اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسئله در حال احرام ناخنها خود را بگیرد، کفاره واجب نیست.

۱۷. کندن و بریدن درخت و یا گیاهی که در حرم روییده باشد

(مسئله ۱۴۰) کَندن و بریدن درخت و یا گیاه بر همگان چه مُحرم و یا غیر مُحرم، چه مرد و یا زن، در حرم حرام است. مگر گیاه و درختی را که خود شخص در مترش کشت نموده باشد.

(مسئله ۱۴۱) از محرمات احرام دو عمل بر قم افراد در حرم حرام است، خواه مُحرم باشد یا محل، زن باشد یا مرد، ۱. شکار حیوان صحرایی که وحشی باشد؛ ۲. کندن یا بریدن درخت و گیاهی که در حرم روییده باشد.

(مسئله ۱۴۲) از حُرمت کندن و یا بریدن درختان و گیاهان، چند چیز استثنای شده است:

۱. درختهای میوه و خرما.

۲. إِذْخَر، که گیاه معروف است.

۳. گیاهی که به راه رفتن متعارف قطع شود.

(مسئله ۱۴۳) بنا بر احتیاط، کفاره کندن درخت بزرگ، ذبح یک گاو است، و کفاره کندن درخت کوچک، یک گوسفند است؛ و اگر مُحرم قسمی از درختی را قطع کند، اقوی آن است که قیمت آن را کفاره بدهد، اما در قطع گیاهان کفاره آن استغفار است.

۱۸. سلاح در برداشته

(مسئله ۱۴۴) حمل سلاح چه به صورت آویزان نمودن بر بدن باشد و یا به صورت پوشیدن باشد و چه به صورت حمل، در غیر مورد ضرورت، برای محروم حرام است.

ب. محرمات مخصوص مردان

۱. پوشیدن لباس دوخته

۲. پوشیدن جوراب، چکمه و کفش

۳. پوشانیدن سر

۴. سایه قرار دادن بالای سر

۱۹. پوشیدن لباس دوخته

(مسئله ۱۴۵) پوشیدن چیزهای دوخته مثل پیراهن، قبا، شلوار و چیزهایی که شبیه به دوخته است، بر مرد مُحرم حرام است، مثل پیراهنهای که با چرخ یا با دست می بافند یا چیزهایی را که با نمد به شکل بالاپوش می مالند.

(مسئله ۱۴۶) بر مُحرم لازم است که از مطلق دوخته، هر چند قسمت دوخته آن کم باشد اجتناب کند.

(مسئله ۱۴۷) کمریند و بند ساعت و دمپایی و امثال آنها اگر دوخته باشند اشکال ندارد، چون بر این موارد صدق لباس نمی کند، ولی احتیاط استحبابی در ترک است.

(مسئله ۱۴۸) همیانی که در آن پول می گذارند برای حفظ پول، اشکالی ندارد مُحرم به کمر بیند، هر چند دوخته شده باشد، اما فتن بند اگر دوخته باشد، برای ضرورت جایز است، لیکن احتیاط مستحب آن است که یک گوسفند کفاره بدهد.

(مسئله ۱۴۹) اگر مُحرم به لباس دوخته احتیاج پیدا کرد، جایز است آن را پوشد، ولی باید کفاره بدهد؛ همچین اگر مُحرم از روی اخطرار لباسهای متعدد پوشید، برای هر یک باید کفاره بدهد.

(مسئله ۱۵۰) دست گرفتن قممه آب که در محفظه دوخته نگهداری می شود برای مُحرم اشکالی ندارد؛ ولی احتیاط مستحب آن است که آن را به دوش نیندازد.

(مسئله ۱۵۱) هرگاه مُحرم لباس احرام را کنار بگذارد و با لباس دوخته اعمال عمره را انجام دهد، جهلاً یا عمداً، عمره او مجری است. لیکن در صورت عدم معصیت کرده و موجب کفاره است.

(مسئله ۱۵۲) جایز است مُحرم هنگام خوابیدن از خاف یا روانداز دوخته شده استفاده کند و بدن خود را با آن پوشاند، ولی مرد مُحرم سر خود را نباید پوشاند، و اگر مُحرم در حال احرام از پتوی دوخته شده به صورت روانداز استفاده کند به طوری که مثل پوشیدن نباشد، در این صورت اشکالی ندارد، و اگر مثل پوشیدن لباس دوخته باشد، کفاره دارد.

(مسئله ۱۵۳) اگر مُحرم یک نوع لباس دوخته مانند پیراهن پوشد و کفاره آن را بدهد و بعداً پیراهن دیگری پوشد یا آن پیراهن را در آورد و پس از دادن کفاره دوباره آن را پوشد، باید برای دفعه دیگر نیز کفاره بدهد.

(مسئله ۱۵۴) کفاره پوشیدن لباس دوخته، یک گوسفند است.

۲۰. پوشیدن جوراب، چکمه و کفش

(مسئله ۱۵۵) پوشیدن چکمه، گیوه، کفش، جوراب و هر چه که تمام روی پا را می گیرد، بر مرد مُحرم، حرام است، ولی برای زن مانعی ندارد، اما پوشیدن نعلین (نعلین روباز) و دمپایی هایی که همه روی پا را غنی گیرد، مانعی ندارد.

(مسئله ۱۵۶) اگر مرد مُحرم مضطرب شود به پوشیدن چیزی که روی پا را می گیرد، باید روی آن را به نحوی شکاف دهد که همه روی پا پوشیده نباشد.

(مسئله ۱۵۷) کسی که از ناحیه پا معلول است و دارای پای مصنوعی است و ناچار از پوشیدن جوراب یا استفاده از پارچه دوخته روی پای مصنوعی است، چه حکمی دارد؟

ج — مانعی ندارد، چون پای مصنوعی، حکم پای طبیعی را ندارد.

(مسئله ۱۵۸) در پوشیدن آنچه روی پا را می گیرد، کفاره لازم نیست.

۲۹. پوشانیدن سر

(مسئله ۱۵۹) بر مرد مُحرم حرام است که تمام سر یا قسمتی از سر خود را بپوشاند، حتی به چیزهای غیرپوششی مثل گل و حنا و دوا و پوشال و غیر اینها. همچنین گذاشتن محمولات روی سر جایز نیست؛ اما گذاشتن بند مشک آب و بند ساک بر روی سر، مانع ندارد.

(مسئله ۱۶۰) جایز نیست مُحرم تمام سر یا قسمتی از آن را زیر آب ببرد، اما زیر دوش تمام رفقت برای مُحرم مانع ندارد، لیکن زیر آبشاری که سر را فرو گیرد، جایز نیست.

(مسئله ۱۶۱) جایز است مُحرم سر خود را با اعضای بدن خود مانند دستها یا ذراع خود بپوشاند، لیکن احتیاط در ترک است.

(مسئله ۱۶۲) مرد مُحرم نباید در وقت خوابیدن سر خود را بپوشاند، و اگر بدون التفات پوشانید، باید فوراً آن را باز کند؛ و همین طور اگر از روی فراموشی پوشانید، واجب است فوراً سر را باز کند، و مستحب است تلبیه بگوید.

(مسئله ۱۶۳) پوشانیدن رو برای مردان مانع ندارد و جزء سر محسوب نمی شود، پس در وقت خواب، مانع در پوشاندن آن نیست؛ ولی گوشها اگر عرفًا جزء سر محسوب شوند، حکم سر را دارند و نباید آنها را پوشانید.

(مسئله ۱۶۴) بر مُحرم جایز است برای استراحت، سر خود را روی زمین یا بالش بگذارد.

(مسئله ۱۶۵) برای مُحرم، خوابیدن زیر پشه بند و مانند آن که بالای سر قرار می گیرند از حیث پوشانیدن سر مانع ندارد.^۷

(مسئله ۱۶۶) اگر مُحرم سرش را شست، نباید سر یا بعض آن را با حوله و دستمال خشک کند.

(مسئله ۱۶۷) هرگاه مُحرم سر خود را با لباس دوخته بپوشاند، باید دو کفاره بدهد، مگر در صورت جهل و نسيان.

(مسئله ۱۶۸) اینکه مرد نباید در حال احرام سر خود را بپوشاند، آیا این حرمت، شامل کلاه گیس که نمی تواند از سر خود بر دارد نیز می شود؟
ج — شول ادله حرمت، پوشاندن سر مرد در حال احرام در چنین مواردی که کلاه گیس را برای پوشانیدن به سر نگذاشته و عرف هم آن را پوشش سر همانند پوشاندن با حناء و دوae نمی داند، بلکه آن را موی سر مصنوعی می داند، مشکل، بلکه ممنوع است، لیکن احتیاط واجب در دادن یک گوسفند به عنوان کفاره است.

(مسئله ۱۶۹) بعضی از حجاج وققی از مدینه به مکه می آیند قبل از انجام دادن اعمال عمره مفرد چند ساعت در هتل استراحت می کنند، آیا خوابیدن شخص مُحرم مانع دارد یا خیر؟

ج — خوابیدن شخص مُحرم — بعد از احرام و قبل از اعمال — در هتل مانع ندارد، ولی سر خود را نباید بپوشاند.

(مسئله ۱۷۰) مُحرم سرش تر است، اگر بخواهد صبر کند تا خشک شود و وضو بگیرد آفتاب طلوع می کند و غازش قضا می شود، وظیفه اش چیست؟
ج — اگر نتواند به مقدار جای مسح آن را با دست خشک نماید، احتیاط در آن است که کمی صبر کند تا وقت برای غاز بقدرتی تنگ شود که جزء با تیمّ نتواند غاز بخواند، در این صورت برای تنگی وقت تیمّ می کند و غاز می خواند، گرچه جواز تیمّ برای این گونه افراد که عذر شرعی از وضو دارند در همان زمان هم جایز است.

(مسئله ۱۷۱) اگر مُحرم سر خود را بپوشاند، کفاره آن یک گوسفند است، و بنا بر احتیاط واجب، برای پوشاندن قسمتی از سر هم باید یک گوسفند کفاره بدهد.

۲۰. سایه قرار دادن بالای سر

(مسئله ۱۷۲) جایز نیست مرد مُحرم در روز هنگام حرکت و طی مسافت، بالای سر خود سایه قرار دهد، خواه سواره باشد یا پیاده؛ اما برای زها و بچه ها جایز است و کفاره هم ندارد.

(مسئله ۱۷۳) اگر مُحرم در محلی متزل کند زیر سایه رفتن مانع ندارد، مثل زیر سقف خیمه یا داخل متزل، اما در پیمودن راه نباید از چتر و امثال آن استفاده کند.

(مسئله ۱۷۴) بعد از آنکه مُحرم به متزل رسید، ولو در محله های جدید مکه که از مسجد الحرام دور هستند، بنا بر احتیاط واجب، نمی تواند در روز برای رفتن به مسجد الحرام به ماشینهای سقف دار سوار شود یا زیر سایه برود؛ و اگر پیاده روی برای آما مختصر صدمه ای دارد که معمولاً نیز چنین است

و فیه ماشین بی سقف هم مشکل باشد به حکم سهولت و نفی خرچ، رفتن با ماشین مسقّف، مانعی ندارد، ولی بنا بر احتیاط واجب یک گوسفند کفاره بدنه، و ناگفتهه خاند گوسفند کفاره را می توان بعد از بازگشتن به وطن ذبح نمود.

(س ۱۷۵) استظلال در عمره مفرده از مسجد تعیم در روز، چه حکمی دارد؟
ج - حکم از مسأله قبل معلوم گردید.

(مسئله ۱۷۶) در شب، استظلال نیست؛ بنابراین، جایز است که مُحرم در شب با ماشین سقف دار به مکّه برود، ولی در هوای ابری در روز جایز نیست.

(مسئله ۱۷۷) آنچه در حال احرام حرام است، سایه بر سر قرار دادن است؛ بنابراین، اگر ماشین از زیر پلهایی که در مسیر واقع شده برود و بناچار مُحرمین از زیر پلهای عبور کنند و یا ماشین در محل پمپ بنزین در زیر سقف باشند، اشکالی ندارد و کفاره هم ندارد.

(مسئله ۱۷۸) احتیاط آن است که در وقت طی متزل، به پلوی محمول یا هر چیزی که بالای سر او نباشد، استظلال نکند، بلکه عدم جواز آن خالی از قوت نیست.

(مسئله ۱۷۹) استظلال در وقت طی متزل در روز، برای عندری (مثل شدّت گرما یا شدّت سرما یا بارندگی)، برای مُحرم جایز است، ولی باید کفاره بدهد.

(مسئله ۱۸۰) جایز است مرد مُحرم به وسیله دست و ذراع خود، جلوی تابش آفتاب را بر بدن خود بگیرد.

(س ۱۸۱) اینکه فرمودید استظلال در شب مانعی ندارد، آیا بین الطوعین را هم شامل می شود؟

ج - آری، بین الطوعین حکم شب را دارد.

(مسئله ۱۸۲) بنا بر احتیاط واجب، کفاره سایه قرار دادن در حال طی متزل، یک گوسفند است، چه فرد با عذر سایه افکنده باشد و چه با اختیار، و اقوی کفایت یک گوسفند است در احرام عمره، هر چند بیش از یک مرتبه سایه قرار داده باشد.

ج. محرّمات مخصوص زنان

۲۳. پوشانیدن صورت

۲۴. پوشیدن زیور آلات (به قصد زینت)

۲۵. پوشانیدن صورت

(مسئله ۱۸۳) جایز نیست زن در حال احرام، صورت خود یا قسمتی از آن را با نقاب، روپند، پوشیه یا بادیزون پوشاند، بلکه بنا بر احتیاط صورت خود را با چیزهای غیرمعتارف مثل پوشال و گل و چیزهای دیگر نیز نپوشاند.

(مسئله ۱۸۴) پوشاندن صورت به وسیله اعضای بدن خود مانند دستها، مانعی ندارد.

(مسئله ۱۸۵) زن در حال احرام می تواند صورت خود را برای خوابیدن روی زمین یا بالش بگذارد.

(س ۱۸۶) آیا زنان مُحرم می توانند برای جلوگیری از اذیت حشرات صورت خود را بپوشانند؟

ج - جایز نی باشد و حرام است، آری، برای جلوگیری از اذیت اگر چیزی را جلوی صورت بگیرد که به صورت نچسبید و آن را بوسیله دست یا غیر آن دور از صورت نگاه دارد، مانعی ندارد.

(س ۱۸۷) آیا زنان مُحرم می توانند عرق صورت خود را در صورتی که صورت آنها پوشانده می شود خشک کنند؟

ج - نی توانند و جایز نی باشد، آری، پاک کردن عرقها با دست مانعی ندارد.

(س ۱۸۸) پوشاندن صورت برای زن در طوفاف، چه حکمی دارد؟

ج - در طوفاف، فی حدّ نفسه، حکم غاز را دارد، لیکن اگر مُحرم است، پوشاندن صورت به خاطر احرام، حرام است.

(مسئله ۱۸۹) واجب است زن محروم برای غاز گزاردن سرش را بپوشاند، و مقدمتاً برای پوشانیدن سر جایز است کمی از اطراف صورتش را پوشاند، لیکن واجب است بعد از غاز فوراً آن را باز کند.

(مسئله ۱۹۰) در نقاب انداختن و پوشاندن رو به هر صورت که باشد حرام است و معصیت دارد، و بنا بر احتیاط واجب، باید یک گوسفند کفاره بدهد.

۴. پوشیدن زیور آلات (به قصد زینت)^{۴۸}

(مسئله ۱۹۱) جایز نیست حرم در حال احرام خود را به گوشواره و گردنبند و مانند اینها زینت کند و یا زیورهایی را به قصد زینت پوشد، بلکه بنا بر احتیاط از آنچه موجب زینت است اجتناب خاید، هر چند به قصد زینت نباشد، بلکه حرمت آن خالی از قوت نیست.

(مسئله ۱۹۲) زیورهایی را که پیش از احرام، عادت به پوشیدن آنها داشته، لازم نیست برای احرام بیرون آورد، لیکن باید آنها را پوشاند و به هیچ مردمی حتی به شوهر خود، آنها را نشان ندهد.

(مسئله ۱۹۳) پوشیدن زیور، کفاره ندارد.

دوم: طواف

پس از احرام، اوّلین عملی که بر شخص واجب است طواف خانه خدادست؛ و آن عبارت است از هفت مرتبه دور خانه کعبه گردیدن، که هر دوری را یک شوط می گویند.

(مسئله ۱۹۴) طواف از ارکان عمره مفرد است و اگر کسی آن را از روی عمد ترک کند، چه عالم به مسئله باشد و چه جا هل، عمره او باطل است.

(مسئله ۱۹۵) اگر کسی سهواً طواف را ترک کند، عمره او باطل نیست، ولی لازم است هر وقت که یادش آمد، آن را به جا آورد، و اگر به وطن خود برگشته و رجوع به مکه برای او مقدور نیست یا برایش مشقت دارد، باید به شخص مورد اطمینان نیابت دهد که از طرف او طواف را به جا آورد.

(مسئله ۱۹۶) احتیاط واجب آن است که مُحرم، مراعات موالات عرفیه را در طواف بکند، یعنی در بین دورهای طواف آنقدر طول ندهد که از صورت یک طواف خارج شود.

(مسئله ۱۹۷) اگر شخص محرم به واسطه بیماری، قدرت نداشته باشد که خود طواف کند و لو به نحو سواره و تا آخر وقت نیز قدرت پیدا نکند، باید برای طواف نایب بگیرد، کما اینکه اگر بعد از گذشت از نصف نتواند بقیه را بیاورد می تواند برای آن نایب بگیرد، و اگر قبل از آن باشد برای همه اش نایب می گیرد، کما اینکه می تواند در صورت قبل هم برای از سرگرفتن نایب بگیرد، خلاصه بعضی از شوطها در این حکم مثل کل طواف است که با وقت پیدا نکردن برای انجام آن باید نایب بگیرد.

(مسئله ۱۹۸) طواف کننده پیاده باشد یا سواره، یا روی تخت باشد، رعایت همه شرایط طواف برای او لازم است.

شرایط طواف

در صحیح بودن طواف چند چیز شرط می باشد:

۱. نیت

۲. طهارت از حدث اکبر و حدث اصغر

۳. طهارت بدن و لباس از نجاست

۴. ختنه کردن

۵. پوشاندن عورت

۱. نیت

یعنی شخص باید طواف را با قصد قربت و برای اطاعت از خداوند به جا آورد و تردید در نیت، موجب بطلان عمل است.

(مسئله ۱۹۹) در قصد قربت که شرط صحت طواف و سایر عبادات می باشد، فرق غمی کند که عمل را برای خدا به جا آورد و یا برای رضا و خوشنودی او، یا برای اطاعت امر خدا، یا برای ترس و فرار از غضب خدا و اینکه او را به جهنم نبرد، یا برای اینکه خدا به او ثواب دهد و او را به بشت ببرد، خلاصه آنکه به نحوی رابطه با خدا باشد کفایت می کند.

(مسئله ۲۰۰) لازم نیست نیت را به زبان بیاورد، بلکه همین که بنا داشته باشد این عمل را به جا آورد و انگیزه اش خدایی باشد کفایت می کند، گرچه به زبان آوردن نیت در اعمال، گفته شده که مستحب است.

(مسئله ۲۰۱) در طواف لازم است نوع طواف گرچه به طور اجمال، معلوم باشد.

۴۸. تخصیص حرمت به زنان به جهت کثرت استعمال برای آنان است، گرچه حرمت استعمال زینت در مردان هم جاری است.

(مسئله ۲۰۲) اگر کسی در به جا آوردن طواف یا سایر اعمال عمره که عبادی است ریا کنده یعنی برای نشان دادن و به رخ دیگران کشیدن باشد، عمل او باطل است، و در این عمل معصیت خدا را هم کرده است؛ اما ریا بعد از تمام کردن طواف یا اعمال دیگر، موجب بطلان عمل نی شود.

(مسئله ۲۰۳) کسی که طواف را در دل گذرانده و به قصد طواف مقداری حرکت می کند، سپس گمان می کند نیت طواف را باید به زبان بگوید لذا بر می گردد و نیت را با زبان می گوید و طواف را از نو شروع می کند، آیا طوافش صحیح است یا خیر؟

ج - صحیح است.

۲. طهارت از حَدَثِ اَكْبَرٍ^{۴۹} و حَدَثِ اَصْغَرٍ^{۵۰}

(مسئله ۲۰۴) طهارت از حَدَثِ اَكْبَرٍ و اصغر در طواف واجب، شرط صحّت است، چه طواف عمره باشد یا طواف حج یا طواف نساء، حتی در عمره مستحبّی، چون پس از احرام، اقام آنها واجب می شود؛ اما طهارت از حَدَثِ اَكْبَرٍ و اصغر در طواف مستحبّی شرط نیست، لیکن کسی که جُنب یا حائض است، جائز نیست به مسجدالحرام وارد شود.

(مسئله ۲۰۵) اگر شخصی که حَدَثِ اَكْبَرٍ یا اصغر داشته، طواف واجب به جا آورد، طواف او باطل است، چه از روی عمد باشد، چه از روی غفلت یا نسیان یا به علت ندانستن مسئله.

(مسئله ۲۰۶) اگر شخصی غسل مسّ میت به گردنش باشد و بعد از اعمال مذکور شود، اگر بعد از مسّ میت غسل جنابت انجام داده باشد، کفایت می کند و عملش صحیح است، والا باید طواف و نماز آن را اعاده کند.

(مسئله ۲۰۷) اگر در اثنای طواف حَدَثِ عارض شود، پس اگر بعد از تجاوز از نصف بوده، شخص باید طواف را قطع کند و طهارت تحصیل کند و از همان جا که طواف را قطع کرده، تمام کنده؛ و اگر پیش از تمام شدن دور چهارم، و بعد از گذشت از نصف، حدث عارض شود، احتیاط مستحب آن است که طواف را تمام کند و سپس اعاده کند، و این حکم در حَدَثِ اصغر است، و اگر قبل از گذشت از نصف باشد، در این صورت طواف باطل است و باید پس از وضع آن را از سر بگیرد، خواه حدث به اختیار او خارج شود یا بدون اختیار، و در هر صورت اگر طواف را در تمام صور از سر بگیرد، مجزی است.

(مسئله ۲۰۸) اگر در اثنای طواف، حَدَثِ اَكْبَرٍ، مثل جنابت یا حیض بر فرد عارض شود، باید فوراً از مسجدالحرام بیرون رود. پس، اگر پیش از نصف دور چهارم باشد، پس از غسل طواف را اعاده کند، و اگر بعد از نصف دور چهارم باشد، بعد از غسل، بقیه طواف را تمام کند و نیازی به اعاده نیست، هر چند احوط اعاده است و اگر طواف را از سر بگیرد، مجزی است.

(مسئله ۲۰۹) اگر صاحب عادت و قیّه و عدّیه که عدّش مثلاً هفت روز است، در روز هفتم پاک شد و غسل کرد و اعمال عمره را به جا آورد، ولی بعداً لک دید، اگر خون از روز دهم تجاوز نکرده، محاکوم به حیض است و فرد باید طواف و نماز را اعاده کند.

(مسئله ۲۱۰) زن می تواند برای پیشگیری از عادت ماهانه در ایام عمره از دارو استفاده نماید، و در صورت قطع حیض حکم پاک بودن طبیعی را دارد.

(مسئله ۲۱۱) اگر زنی به علت خوردن قرص نظم عادت ماهانه اش به هم بخورد، به طوری که گاهی در مدت طولانی مرتب خون و لک می بیند، اگر خون سه روز استمرار داشته باشد، ولو به این صورت که تا سه روز باطن فرج آلوده باشد، حکم حیض را دارد، و گرنه باید به وظایف مستحاضه عمل کند.

(مسئله ۲۱۲) طواف و نماز طواف برای زن در مستحاضه کثیره، هر کدام مستقل است و برای هر یک، غسل لازم است، مگر آنکه از وقت غسل کردن برای طواف تا آخر نماز، خون قطع شود.

(مسئله ۲۱۳) اگر زنی پنجاه سال قمری او تمام شده باشد و سیده هم نباشد، مدتی خون نبیند و بعد از آن خون بینند، آن خون حکم مستحاضه را دارد؛ اگر چه همه اوصاف حیض را داشته باشد.

(مسئله ۲۱۴) اگر زنی در اثنای طواف، مستحاضه قلیله شود، دو صورت دارد.

صورت اول: اگر بعد از تمام شدن نصف شوط چهارم باشد، باید پس از تجدید وضو و تطهیر بدن و لباس طواف را تمام کنده؛ صورت دوم: اگر قبل از نصف شوط چهارم باشد، بنا بر احتیاط مستحب، پس از تجدید وضو و تطهیر، آن را اقام و سپس اعاده نماید، و در هر دو صورت، اگر طواف را از سر بگیرد، مجزی می باشد.

۴. که موجب غسل است مثل جنابت، حیض و نفاس.

۵. یعنی با وضع باشد.

(س ۲۱۵) زن مستحاضه ای بعد از غسل و وضو مشغول طواف می شود، در اثنای طواف لک می بیند، وظیفه او چیست؟

ج – اگر خون او مستمر است و به وظیفه عمل کرده، با تحفظ از خروج خون چیزی بر او نیست و در غیر این صورت، حکم حدث جدید را دارد.

(مسئله ۲۱۶) اگر شخصی با وضو بوده و شک کند که حدث بر او عارض شده است یا نه، بنا را بر وضو داشتن بگذارد و لازم نیست وضو بگیرد؛ همچین اگر از حدث اکبر پاک بوده و شک کند که حدث بر او عارض شده یا نه، لازم نیست غسل کند، گرچه احتیاطاً وضو گرفتن و غسل مجدد نمودن اولی است تا اگر بعد معلوم شد که غسل و وضو نداشته، اعاده طواف بر او لازم نباشد.

(مسئله ۲۱۷) اگر کسی بعد از تمام شدن طواف، شک کند که با وضو آن را به جا آورده یا نه، یا شک کند با غسل آن را به جا آورده یا نه، طواف او صحیح است، لیکن برای اعمال بعدی باید طهارت تحصیل کند.

(س ۲۱۸) زنی به تصور اینکه پاک شده طواف انجام می دهد و در اثنای سعی متوجه می شود که هنوز پاک نشده، آیا سعی او نیز باطل است؟ اگر بعد از سعی متوجه شود چگونه است؟

ج – در فرض اول، سعی را قطع کند و پس از پاک شدن از حیض، طواف و غماز و سعی را هم اعاده کند، گرچه احتیاط مستحب آن است که پس از اعاده طواف و غماز، سعی را انجام و اعاده نماید، در فرض دوم، اعاده طواف و غماز نیز لازم است، و احتیاط مستحب در اعاده سعی می باشد.

(س ۲۱۹) زنی که در ایام عادت، خون می بیند، بعد از پاک شدن رطوبت زرد رنگی می بیند که شک دارد خون است یا نه و غمی داند تا ده روز ادامه دارد یا نه، تکلیف چیست؟

ج – اگر مطمئن است که قبل از ده روز خون قطع می شود، محکوم به حیض است و اگر مطمئن است که از ده روز تجاوز می کند، آنچه بعد از عادت می بیند محکوم به استحاضه است، و اگر در تجاوز از ده روز شک دارد، ایام مشکوک، ایام استظهار است که باید اعمال مستحاضه را به جا آورد و ترک حائض را هم انجام دهد.

(س ۲۲۰) آیا ترشحات سفید رنگ در زنها پاک است؟ و آیا وضو و غسل را باطل می کند؟

ج – پاک است و وضو و غسل را هم باطل غمی کند.

(س ۲۲۱) زن حائض و نفساء بعد از پاک شدن از حیض یا نفاس باید برای طواف و غماز غسل کند، آیا وضو هم لازم است یا غسل از وضو کفایت می کند؟

ج – تمام اغسال واجبه و مستحبه از وضو کفایت می کند و وضو لازم نیست.

(س ۲۲۲) آیا زنی که دارای استحاضه قایله است می تواند بدون وضو طواف مستحبی انجام دهد؟

ج – وضو لازم نیست، ولی تطهیر بدن لازم است ولی برای غماز آن، باید وضو بگیرد.

(س ۲۲۳) آیا برای مستحاضه کثیره جایز است که با یک غسل هم غمازهای روزانه را به جا آورد و هم طواف و غماز آن را انجام دهد؟

ج – مستحاضه کثیره و متوسطه علاوه بر اغسال یومیه، یک غسل برای طواف و یکی هم برای غماز آن انجام دهد و هر کدام از طواف و غماز مستقل هستند یعنی برای هر یک، غسل لازم است، مگر آنکه از زمان غسل کردن برای طواف تا آخر غماز، خون قطع شود.

۳. طهارت بدن و لباس از نجاست

(مسئله ۲۲۴) بدن و لباس در طواف باید پاک باشد و در غیر این صورت طوافش باطل است.

(مسئله ۲۲۵) احتیاط مستحب آن است که طواف کننده از نجاستی که در غماز عفو شده، مثل خون کم تراز درهم و جامه ای که غمی توان با آن غماز خواند؛ مثل عرقچین و جوراب، حتی انگشت نجس، اجتناب کند.

(مسئله ۲۲۶) در خون قروح و جروح،^۱ تا آن اندازه ای که می توان تطهیر کرد و لباس را عوض کرد، احتیاط واجب آن است که تطهیر کند یا جامه را عوض کند، و اگر تطهیر آن مشقت داشته باشد، و تأخیر طواف هم میسر نیست طواف با آن مانع ندارد و لازم نیست تطهیر کند؛ همچنین اگر طهارت بدن و لباس معلومین امکان تطهیر نداشت، لازم نیست تطهیر کند.

(مسئله ۲۲۷) اگر شخص طواف کند و بعد از آنکه از طواف فارغ شد، به نجاست در حال طواف، علم پیدا کند، در حالی که قبل آن را غمی دانسته، اظهر آن است که طوافش صحیح است.

۱. زخمها، جراحتها، آبله، دمل و جوشهای چرکین.

(مسئله ۲۲۸) اگر نجاست بدن یا لباس را می دانست ولی فراموش کرد و پس از طواف یا در بین آن یادش باید، اعاده طواف خالی از قوت نیست.
 (مسئله ۲۲۹) اگر در بین طواف نجاستی به بدن یا لباس طواف کننده عارض شود، اظهر آن است که دست از طواف بردارد و جامه یا بدن را تطهیر کند و طواف را از همان جا که قطع کرده تمام کند، و طواف او صحیح است؛ و همچنین اگر در بین طواف نجاستی در بدن یا لباس خود ببیند و احتمال بددهد که الان عارض شده است، همان حکم جاری است، گرچه در هر دو صورت اگر طواف را از سر بگیرد، مجزی است.

(مسئله ۲۳۰) اگر کسی در بین طواف علم پیدا کند که نجاست به بدن یا لباس او از اول بوده، احتیاط آن است که طواف را رها کند و تطهیر کند، و از همان جا بقیه طواف را تمام کند و بعد از آن، طواف را اعاده کند، گرچه اکتفا به احتمام، خالی از قوت نیست. خصوصاً اگر تطهیر زیاد طول بکشد و در هر صورت اگر طواف را از سر بگیرد، مجزی است.

(مسئله ۲۳۱) اگر کسی شک داشته باشد که لباس یا بدنش نجس است، می تواند با آن طواف کند و صحیح است، چه بداند که قبل از این پاک بوده یا نداند؛ لیکن اگر بداند که قبلاً نجس بوده و نداند تطهیر کرده است یا نه، غی تواند با آن بدن یا با آن لباس طواف کند، بلکه باید بدن و یا لباس را تطهیر کند و سپس طواف نماید.

۴. ختنه کردن

(مسئله ۲۳۲) مرد محرم و همچنین بجهه های نا بالغ (چه میز و چه غیر میز) در طواف واجب یا مستحب باید مختون (ختنه شده) باشد، و این شرط در زنا نیست؛ ولی اگر بجهه ای ختنه کرده به دنیا بباید، طواف او صحیح است.

(مسئله ۲۳۳) شخصی که عمره بر او واجب گردیده، اما ختنه کردن برای او ممکن نیست یا برایش خطر دارد، بنا بر احتیاط واجب، خودش طواف و نماز آن را به جا آورد و برای طواف نایب هم بگیرد و پس از طواف نایب، خودش نیز نماز طواف را به جا آورد، و در صورتی که طواف با هم انجام شود، خودش یک نماز بخواند، کفایت می کند.

۵. پوشاندن عورت

(مسئله ۲۳۴) اگر طواف کننده بدون پوشاندن عورت طواف کند، طواف او باطل است.

واجبات طواف

در طواف چند چیز واجب است، یعنی در حقیقت طواف معتبر است.

۱. طواف از حجرالاسود شروع و به حجرالاسود نیز ختم شود.
۲. در تمام اشواط، خانه کعبه در طرف چپ طواف کننده واقع شود.
۳. داخل کردن حجر اسماعیل(علیه السلام) در طواف
۴. طواف بین کعبه و مقام ابراهیم(علیه السلام)
۵. بیرون بودن از خانه کعبه و آنچه از آن محسوب می شود.
۶. طواف باید هفت شوط کامل باشد.

۱. طواف از حجرالاسود شروع و به حجرالاسود نیز ختم شود.

(مسئله ۲۳۵) در شروع کردن طواف از حجرالاسود، لازم نیست که تمام اجزای بدن طواف کننده، از تمام اجزای حجرالاسود عبور کند، بلکه همان قدر که در عرف گفته شود که از حجرالاسود شروع نموده و به حجرالاسود ختم کرده، کفایت می کند، لیکن همان طور که معمول است لازم است که در دور هفتم از حجرالاسود بگذرد و از مطاف خارج شود، و اگر قبل از گذشتن از حجرالاسود از مطاف خارج شود، طوافش صحیح نمی باشد و دور هفتم ناقص است.

(مسئله ۲۳۶) در طواف باید همان طور که همه مسلمین طواف می کنند از مقابل حجرالاسود طواف کنند، بدون دقتیهای ناشی از وسوسه، که این موجب اشکال و گاهی هم حرام است.

(مسئله ۲۳۷) بر مُحرم لازم نیست در هر شوط بایستاد و قصد شوط بعدی نماید، بلکه اگر در همان اول طواف متوجه است که می خواهد هفت مرتبه به دور خانه خدا بچرخد برای خدارند و در حال دور زدن متوجه است که طواف می کند، کفایت می کند و صحیح است.

(مسئله ۲۳۸) اگر کسی بدون نیت، طواف را قبل از حجرالاسود شروع کند، ولی نیت طواف را از حجرالاسود بکند و دور هفتم را همان طور که معمول است از حجرالاسود بگذرد، طواف او صحیح است؛ اما اگر قبل از حجرالاسود نیت طواف از حجرالاسود را بنماید و به همان جا ختم کند، طواف او باطل است چون دور هفتم ناقص شده، بنابراین، اگر مانند فرض سابق از حجرالاسود عبور کند طوافش صحیح است، خلاصه در نیت طواف باید با نیت و با انگیزه طواف قربة إلی الله از حجرالاسود شروع کند و در دور هفتم از آن بگذرد تا هفت شوط کامل شده باشد.

۲. در قاع اشواط، خانه کعبه در طرف چپ طواف کننده واقع شود.

(مسئله ۲۳۹) طواف کردن باید به نحو متعارف باشد یعنی نباید از حجرالاسود که شروع می کند به طرف رکن یمانی دور بزند، بلکه باید از حجرالاسود شروع کند و به طرف رکن عراقي و بعد رکن شامي و بعد رکن یمانی برود و دور بزند، و زیادتر از آن لازم نیست، بلکه اگر موقع دور زدن مثلاً رو به کعبه هم باشد اشکال ندارد، و در روایت وارد شده که پیامبر اسلام(صلی الله علیه وآلہ) سواره با شتر طواف خوده اند و در این حال قهراً شانه از خانه کعبه منحرف می شود.^{۵۲}

(مسئله ۲۴۰) واجب نیست در حال طواف روی طواف کننده به طرف جلو باشد، بلکه جائز است به سمت راست یا چپ نگاه کند و یا صورت خود را برگرداند، بلکه به عقب نگاه کند، کما اینکه می تواند رویه روی کعبه شود و دور بزند، همچنین می تواند طواف را رها کند و کعبه را ببوسد و برگردد از همان جا طوافش را ادامه دهد، آری نباید عمداً پشت به کعبه طواف خاید.

(مسئله ۲۴۱) اگر به واسطه مزاحمت طواف کنندگان و کثرت جمعیت یا عمداً روی طواف کننده به کعبه واقع شود و یا عقب عقب طواف کند یا پیشش بدون قصد و یا صدق اهانت به کعبه واقع شود، طوافش صحیح است.

(مسئله ۲۴۲) طواف به نحو متعارف هرچند در ازدحام جمعیت باشد صحیح است، و فشارها و حرکتهای حاصل از ازدحام جمعیت در بعضی از مواقع مانع صدق عرف نیست و مضر به طواف نمی باشد.

(مسئله ۲۴۳) در طواف کردن، شخص هر طور حرکت کند مانع ندارد، می تواند آهسته یا تند برود یا بندود و می تواند سواره طواف کند، لیکن همچنان است که به نحو متعارف طواف کند و دیگران را در طواف کردن اذیت نکند.

۳. داخل کردن حجر اسماعیل(علیه السلام) در طواف

(مسئله ۲۴۴) حجر اسماعیل(علیه السلام) محلی است متصل به خانه کعبه، و محل دفن حضرت اسماعیل(علیه السلام) و مادر او و جمعی از انبیاء(علیهم السلام) است که در طواف باید دور خانه کعبه و حجر اسماعیل(علیه السلام) بگردد نه داخل حجر اسماعیل(علیه السلام).

(مسئله ۲۴۵) اگر شخص در حین طواف داخل حجر اسماعیل(علیه السلام) شود، طوافش باطل است و باید آن را اعاده کند، و اگر عمداً این کار را بکند، حکم ابطال و یا ترک عمدى طواف را دارد که حکم‌ش گذشت، و اگر سهوای این کار را بکند، حکم ابطال سهوی را دارد.

(مسئله ۲۴۶) اگر کسی در بعضی از دورها، حجر اسماعیل(علیه السلام) را داخل در دور زدن نکرد، احتیاط واجب آن است که فقط آن دور را از سر بگیرد و اعاده طواف لازم نیست. گرچه اگر طواف را از سر بگیرد، مانع ندارد بلکه راحت تر است.

(مسئله ۲۴۷) اگر کسی در بعضی از دورها از روی دیوار حجر اسماعیل(علیه السلام) حرکت کند، احتیاط آن است که آن دور را از سر بگیرد و در این فرض نیز، به احتیاط مستحب قائم کردن آن دور طواف از آنجایی که از روی دیوار رفته است، نیز کفاایت نمی کند، گرچه در هر صورت از سرگرفتن و استیناف طواف راحت تر است.

(مسئله ۲۴۸) دست گذاشتن روی دیوار حجر اسماعیل(علیه السلام) در حال طواف، جائز است و به طواف ضرر نمی رساند، گرچه احتیاط مستحب در ترک آن است.

۴. طواف بین کعبه و مقام ابراهیم(علیه السلام)

(مسئله ۲۴۹) به نظر این جانب، حد طواف خانه خدا مسجدالحرام است، هر چند پشت مقام باشد و رعایت فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم(علیه السلام) لازم نیست.

۵. بیرون بودن از خانه کعبه و آنچه از آن محسوب می شود.

۵۲. من لا يحضره الفقيه ۲: ۲۵۱؛ وسائل الشيعة ۱۳: ۴۱۷، أبواب السعي، ب ۱۶، ح ۶.

(مسئله ۲۵۰) در اطراف دیوار خانه خدا یک برآمدگی است که آن را «شاذروان» گویند، و جزء خانه کعبه است، و طواف کننده باید آن را هم داخل طواف قرار دهد، ولی اگر کسی به واسطه کثربت جمعیت یا غیر آن از بالای شاذروان برود و دور بزند، آن مقدار که دور زده باطل است، و باید آن را اعاده کند، و راحت تر این است که طواف را از سر بگیرد و طواف از سر گرفته شده کفایت می کند.

(مسئله ۲۵۱) دست به دیوار خانه کعبه گذاشتن در آنجایی که شاذروان است، جائز است و به طواف ضرر نی رساند، گرچه احتیاط مستحب ترك این عمل است.

۶. طواف باید هفت شوط کامل باشد.

(مسئله ۲۵۲) طواف باید هفت شوط کامل باشد، نه کم تر و نه زیادتر، و اگر از اول طواف کننده عمداً قصد کند کم تر از هفت دور یا بیشتر طواف کنند، طوافش باطل است، اگرچه به هفت دور تمام کنند؛ و احتیاط واجب آن است که اگر از روی ندانستن حکم، بلکه از روی سهو و غفلت هم باشد، طواف را اعاده کند، مگر آنکه جاهل قاصر^۳ باشد، که عدم وجوب اعاده، خالی از وجه نیست، هر چند احتیاط در اعاده است.

(مسئله ۲۵۳) اگر کسی در اثنای طواف، از قصد هفت شوط برگرد و نیت کند طواف را کم تر یا بیشتر از هفت شوط انجام دهد، هر چه را با این نیت به جا آورده، باطل است و باید آن را اعاده کند، و اگر با این قصد زیادتر طواف کند، اصل طواف او باطل می شود.

(مسئله ۲۵۴) اگر کسی از اول قصد کند که هشت دور طواف به جا آورد، لیکن قصدش آن باشد که هفت شوط آن طواف واجب باشد و یک شوط، قدم زدن دور خانه خدا برای تبرک یا تماشا یا پیدا کردن کسی و یا به قصد دیگر باشد، طواف او صحیح است.

(مسئله ۲۵۵) اگر فردی گمان کند که یک دور طواف نیز مستحب است، همان طور که هفت دور مستحب است و قصد کند که هفت دور واجب را به جا بیاورد و یک دور مستحب هم دنبال آن طواف انجام دهد، طواف او صحیح است.

(مسئله ۲۵۶) اگر شخصی عمداً از طواف واجب، کم کند، چه یک دور یا کم تر یا بیشتر از یک دور، واجب است آن را اقام کند، و این در صورتی است که موالات فوت نشده باشد، ولی در صورت فوت موالات، حکمکش حکم قطع طواف است که بیان می شود، و اگر اقام نکند، حکمکش حکم کسی را دارد که طواف را عمداً ترک کرده، به احتیاط واجب، و حکم جاهل به مسئله، همان حکم عالم است، ولی به هر حال اگر طواف را از سر بگیرد، راحت تر و طوافش صحیح است.

(مسئله ۲۵۷) اگر شخصی طواف را سهواً کم کند پس اگر از نصف طواف تجاوز نکرده باشد، طواف را اعاده نماید، لیکن در همه موارد سهو، احتیاط به تمام کردن طواف ناقص و اعاده طواف می باشد و راحت تر آنکه طواف را از سر بگیرد و طوافش صحیح است.

(مسئله ۲۵۸) اگر شخصی جهلاً بیش از هفت شوط طواف کند و بقیه اعمال بعد از آن را انجام دهد، اگر از اول قصد بیش از هفت شوط داشته، طواف و نمازش صحیح نیست و باید آنها را اعاده کند، و ظاهراً اعاده بقیه اعمال، لازم نیست.

(مسئله ۲۵۹) اگر شخصی بعد از مراجعت به وطن، متوجه شود که طواف او ناقص بوده، احتیاط آن است که خودش برگرد و طواف را دوباره به جا آورد، و در صورت مشقت و حرج، نایب بگیرد.

(مسئله ۲۶۰) در طواف واجب، قران جائز نیست، یعنی جائز نیست طواف واجب را که تمام کرد، بدون اینکه نماز طواف را بخواند و بدون فاصله، یک طواف دیگر به جا آورد، و اگر از اول طواف یا در اثنای طواف اول قصد قران داشته، احتیاط در اعاده طواف است؛ همچنین اگر بعد از تمام شدن طواف اول، قصد قران کند، بنا بر احتیاط طواف را اعاده کند.

(مسئله ۲۶۱) در طواف مستحبی، قران مانع ندارد، پس جائز است چند طواف مستحبی به دنبال هم به جا آورد و بعد نمازهای آنها را بخوانند.

(مسئله ۲۶۲) اگر دوری را بر طواف واجب زیاد کند و قصدش آن باشد که زیاده را جزو طواف قرار دهد، داخل در قران میان دو طواف است که حرام است.

(مسئله ۲۶۳) اگر شخصی سهواً طواف زیادی بر هفت دور به جا آورد، پس اگر زیاده کم تر از یک دور است، اگر آن را قطع کند، طوافش صحیح است، و اگر یک دور یا بیشتر باشد، احوط آن است که هفت دور دیگر را تمام کند، به قصد قربت مطلقه بدون تعیین مستحب یا واجب، بعد دو رکعت نماز طواف به قصد طواف واجب قبل از سعی به جا آورد و دو رکعت دیگر بعد از سعی به جا آورد، و آسان تر آن است که طواف را از سر بگیرد و بعد نمازش را به جا آورد.

(مسئله ۲۶۴) شخصی در عمره مفردہ طواف را تمام کرده است ولی می گوید دلچسب نبود، لذا یک طواف دیگر بدون خواندن نماز طواف اول به جا می آورد و نماز و سعی به جا می آورد و تقصیر می کند، آیا عملش صحیح است یا نه؟

۳. یعنی توجّه به مسئله و یادگرفتن آن نداشته و غافل از این مسائل بوده که غالباً هم افراد چنین می باشند.

ج – طواف را که از سرگرفته مجزی و عمل او صحیح است.

احکام قطع طواف

(مسئله ۲۶۵) قطع کردن طواف مستحبّی، هر چند بدون عندر باشد، جایز است، اما در طواف واجب، احتیاط واجب در عدم قطع بدون عندر می باشد، ولی اگر قطع غود و طواف را از سرگرفت، مجزی است.

(مسئله ۲۶۶) اگر شخصی به هر حال در اثنای طواف آن را قطع کرد و از اول شروع غود، آن طواف را که از سرگرفته، کفایت می کند.

(مسئله ۲۶۷) قطع طواف بدون عندر قبل از شوط چهارم، مانع ندارد و در صورت قطع باید طواف را از سرگرفت و اقام مفید نیست، چون استدامه نیست از بین رفته است.

(مسئله ۲۶۸) اگر شخصی بدون عندر طواف را قطع کند، احوط آن است که اگر بعد از نصف شوط چهارم باشد، طواف را تمام کند و بعد آن را اعاده نماید، هر چند می توان به اقام هم اکتفا نمود، و این در صورت انجام عمل مناف طواف مثل فصل طویل است، اما در صورت عدم اتیان مناف، اگر برگردد و طوافش را تمام کند، طوافش صحیح است، و در هر صورت از سرگرفتن طواف صحیح می باشد.

(مسئله ۲۶۹) اگر در بین طواف عندری برای اقام پیدا شود، «مثل بیماری یا حیض یا حَدَثٌ بِ الاختِيَارِ»، پس اگر بعد از تمام شدن نصف شوط چهارم باشد، فرد بعد از رفع عندر برگردد و از همان جا طوافش را تمام کند، و اگر قبل از نصف شوط چهارم باشد، طواف را اعاده کند، و احتیاط مستحب در فرض اول در غیر حیض و حَدَثٍ، آن است که اقام کند و اعاده نماید، هر چند اگر طواف را از سرگرفت، صحیح و مجزی می باشد.

(مسئله ۲۷۰) اگر شخصی با عندری مثل بیماری، «نه حَدَثٌ»، طواف را قطع کرد و نتوانست طواف را به جا آورد تا آنکه وقت تنگ شد، اگر ممکن است او را حمل کند و طواف را مجدهاً انجام دهد، و اگر ممکن نیست، برای او نایب بگیرند تا برایش مجدهاً طواف نماید.

(مسئله ۲۷۱) اگر شخصی مشغول طواف باشد و وقت غماز واجب او تنگ شود، واجب است طواف را رها کند و غماز را بخواند. پس اگر بعد از نصف شوط چهارم، طواف را رها کرده، در این صورت طواف را از همان جا تمام کند، و اگر تمام نکرد و طواف را از سرگرفت، ظاهراً مجزی است و طوافش صحیح است؛ و اگر قبل از نصف شوط چهارم باشد، بنا بر احتیاط بعد از اقام، طواف را اعاده کند، گرچه طواف از سرگرفته شده نیز مجزی می باشد.

(مسئله ۲۷۲) جایز است، بلکه مستحب است شخص، طواف را برای رسیدن به غماز جماعت قطع کند، هر چند جماعت عامه و غیرشیعه باشد، یا قطع طواف برای رسیدن به وقت فضیلت غماز واجب باشد، و از هر جا قطع کرد، از همان جا بعد از غماز اقام کند، گرچه رها کردن و از سرگرفتن آسان تر است.

احکام شک در طواف

(مسئله ۲۷۳) اگر شخصی بعد از تمام شدن طواف و انصراف از آن، شک کند که آیا طواف را زیادتر از هفت دور به جا آورده، یا شک کند کم تر به جا آورده، به شک خود اعتنا نکند و طوافش صحیح است، لیکن در صورت دوم، احتیاط مستحب در استیناف و از سرگرفتن است.

(مسئله ۲۷۴) اگر بعد از طواف شک کند که طواف را صحیح به جا آورده یا نه، در صورتی که اتیان هفت دور معلوم باشد، مثلاً احتمال بددهد که از طرف راست طواف کرده یا محدث بوده یا از داخل حجر اسماعیل(علیه السلام) طواف کرده، اعتنا نکند و طوافش صحیح است، گرچه در محل طواف باشد و از آنجا منصرف نشده باشد یا به کارهای دیگر مشغول نشده باشد.

(مسئله ۲۷۵) اگر شخصی در اثنای طواف در صحبت شوط سابق یا جزئی از شوطی که بدان مشغول است و محل آن گذشته، شک بکند، چه حکمی دارد؟

ج – طواف او صحیح است.

(مسئله ۲۷۶) اگر شخصی در آخر دور که به حجرالاسود ختم شد، شک کند که هفت دور زده یا هشت دور یا بیشتر، به شک خود اعتنا نکند و طوافش صحیح است، و اگر قبیل از رسیدن به حجرالاسود و تمام شدن دور، شک کند که دوری که در آن قرار دارد، دور هفتم است یا هشتم، طوافش باطل است.

(مسئله ۲۷۷) اگر شخصی در آخر طواف یا در اثنای آن میان شش دور و هفت دور و هر چه پایی نقیصه در کار است، شک کند، طواف او باطل است، اما در شک در طواف مستحبی بنا را بر کم تر بگذارد و طوافش صحیح است.

(مسئله ۲۷۸) شخص کثیرالشک در عدد دورها به شکش اعتما نکنند؛ و معیار در کثیرالشک، عرف است و ظن در عدد دورها اعتبار ندارد و حکم شک را دارد.

(مسئله ۲۷۹) اگر در حال طواف شک کند که شوط چندم است و با همین حال طواف را ادامه دهد، بعد به یک طرف شک یقین کند و اعمال را تقام نماید، آیا عملش به نحوی که ذکر شد صحیح است؟

ج — احتیاط واجب در اعاده طواف است و صحّت آن محل اشکال است، چون مانعیت شک بما هو هو، وجود دارد، که در روایت ابی بصیر، اعاده و استیضاف با شک در طواف تعلیل شده است، به قوله «حتی یحفظ».^۴

مسائل متفرقه طواف

(مسئله ۲۸۰) در حال طواف، قرارگرفتن پا روی لباس احرام دیگران که موجب اذیت و عدم رضایت آنها شود، به طواف ضرر نمی زند؛ همچنین است روی وسایلی که از حجاج در حال طواف کردن می افتد، مثل ساعت و لباس احرام و غیره.

(مسئله ۲۸۱) اگر شخصی مشغول سعی بین صفا و مروه شد و یادش آمد که طواف را به جا نیاورده یا طوافش باطل بوده است، باید سعی را رها کند و طواف و نماز را به جا آورد و پس از آن، سعی را از سر بگیرد.

(مسئله ۲۸۲) اگر شخصی بیمار یا طفلی را به دوش گرفت تا طوافش دهد، می تواند برای خودش نیز قصد طواف کند و طواف هر دو صحیح است.

(مسئله ۲۸۳) برای شخص جایز است در بین طواف برای رفع خستگی و استراحت بنشیند و بعد از همان جا طوافش را ادامه دهد و اقام کند، ولی نباید آنقدر طول دهد که موالات عرفیه به هم بخورد؛ و اگر مقدار زیادی نشست، احتیاط آن است که اقام کند و اعاده نماید، ولی اگر بعد از نصف دور چهارم باشد، می تواند به اقام همان طواف اکتفا کند، گرچه از سرگرفتن در هر صورت راحت تر است.

(مسئله ۲۸۴) اگر طواف به جهت باطل شده باشد و شخص بدون توجه به آن، تقصیر کرده و لباس پوشیده باشد و بعد متوجه شود که عملش باطل بوده، وظیفه او چیست و آیا کفاره دارد یا نه؟

ج — باید عمل باطل شده را جبران کند، و ظاهر این است که از احرام خارج شده و کفاره ندارد.

(مسئله ۲۸۵) زن با شوهرش که یک دور طواف را انجام داده بود، نیت طواف کرد و با او ادامه داد و بعد از شوط آخر مرد که شوط ششم زن بوده است، زن به جای اینکه یک شوط دیگر به جا بیاورد تا طوافش کامل شود، طواف را از سرگرفته، طواف اول و دوم زن چگونه است؟

ج — همان طوافی که از سرگرفته کفایت می کند.

(مسئله ۲۸۶) شخصی طواف خود را انجام داده است و بعداً دو شوط طواف، رجاتاً برای جبران نقص احتمالی به جا می آورد، آیا این عمل خللی به طواف او می رساند؟

ج — آوردن مطلوب نیست چون منجر به وسوسه می شود، لیکن خللی به طواف قبلی نمی زند.

(مسئله ۲۸۷) آیا در مواردی که طواف و نماز باید اعاده شود، لازم است شخص با لباس احرام باشد؟

ج — لازم نیست.

(مسئله ۲۸۸) شخصی طواف خود را به هم می زند و طواف دوم را شروع می کند، آن را نیز به هم می زند و طواف سوم را آغاز کرده به اقام می رساند، وظیفه او چیست؟

ج — طوافی را که از سرگرفته و ثانی کرده، صحیح است.

(مسئله ۲۸۹) طواف خودن در طبقه دوم و سوم، چه حکمی دارد؟

ج — ظاهراً طواف در طبقه فوقانی مسجدالحرام که طواف فضا و هوای متعلق به بیت باشد، همانند طواف در طبقه پائینی و صحن مسجدالحرام مجزی و صحیح می باشد. چون اسمی و نامهای همانند مسجد و بیت و مدرسه و رباط، اسمی و اعلامی برای مجموعه ای از ساختمان و فضا و هوای متعلق به آنهاست و محکوم به احکام آنها می باشند. بناءً علی هذا، فضای محاذي با بیت الله الحرام و البیت العتیق همانند دیوارها و جدارها و ارکان آن، جزء بیت الله است و همان گونه که طواف به دور آنها طواف بیت الله است، پس طواف فضای متعلق به بیت الله در بالا هم طواف بیت الله و مجزی است، و ادعای اینکه بیت الله و یا غیر آن از اسمی و اعلام همانندش مثل مسجد و مدرسه نام ساختمان و بنا است، نه اعم از

آن و فضای محاذی متعلق به آنها، ظاهراً ناقم می باشد که سیدنا الاستاذ الامام الحمینی «سلام الله عليه» مفصلاً از آن در اصول^{۵۵} بحث نموده و همان معنای اعم و قدر جامع را پذیرا شده که مطابق با تحقیق می باشد و بنا بر این مبنای است که تمام احکام مسجدالحرام و مسجدالنبوی بر آن دو مسجد فعلی با همه توسعه آنها جاری می باشد؛ و ناگفته نماند که این نظریه یعنی وضع اسمای بر قدر جامع و اعم که در اول پاسخ به آن اشاره شده به نظر فقیه بزرگوار کاشف الغطاء(قدس سرہ) تأیید می شود که آن فقیه کم نظیر – اگر نگوییم بی نظیر – در کشف الغطاء خود در بحث موافقیت فرموده: «الاول: ف ان المواقیت بأسرها عبارۃ عمما یتساوی الأسماء من تکوم الارض الی عنان السماء فلو احرم من بشر او سطح فيها – راکباً او ماشياً او مضطجعاً و في جميع الاحوال – فلا باس به»^{۵۶} و به نظر می رسد که اگر آن فقیه بزرگوار راجع به طواف هم بحث نموده و متعرض آن شده بود، قطعاً طواف در طبقات فوراقی را نیز مجری می داشت.

(س ۲۹۰) در حال طواف، آیا صحبت کردن با رفیق یا خوردن و آشامیدن اشکال دارد یا خیر؟

ج – به طواف ضرر نی رساند، ولی بکتر آن است که انسان به ذکر و دعا مشغول باشد و از این فرصت نهایت استفاده را بنماید.

(س ۲۹۱) در حال طواف، خواندن قرآن چه صورتی دارد؟

ج – مانعی ندارد.

(س ۲۹۲) اشخاصی که قدرت بر طواف ندارند، آیا نایب بگیرند یا خودشان با ویلچر طواف داده شوند؟

ج – باید خودشان با ویلچر طواف نمایند.

(مسئله ۲۹۳) اگر در حین طواف، مأموران نظافت مسجدالحرام دست به دست هم دادند و همان طور حلقه را توسعه دادند تا اینکه عده ای از مطاف خاص (بین خانه خدا و مقام ابراهیم(علیه السلام)) خارج شدند، و بیرون از مطاف طواف نمودند، در این صورت، طواف آنها صحیح است؛ و اگر مدتی طول کشید و خیال کردند موالات عرفیه به هم خورد و طواف را از سر گرفتند، طوافشان صحیح است. به هر حال از سرگرفتن طواف، مجری است.

(مسئله ۲۹۴) اگر کسی در اثنای طواف محدث شود و خجالت بکشد خود را تطهیر کند و با این حالت تمام اعمال عمره را انجام دهد، اگر با اعتقاد به صحّت، اعمال را تمام کرده باشد، عمره اش صحیح است و باید طواف و نماز آن را اعاده کند، و اگر خودش نمی تواند، باید نایب بگیرد.

(مسئله ۲۹۵) اگر شخصی در طواف شک کند که لباس احرام او نجس شده ولی اعتنا نکند، بعد از طواف یقین کنند که در همان حال طواف نجس بوده، ولی در حال طواف به نجس بودن لبایش شک داشته، در این صورت از احرام خارج شده و فقط باید طواف و نماز را اعاده کند.

(مسئله ۲۹۶) اگر مقداری از موهای سر زن یا جاهای دیگر بدن او عمداً ظاهر باشد، و با علم به اینکه پوشاندنش در طواف واجب است، به همان کیفیت طواف کند، طواف او صحیح نیست. آری، اگر از راه جهل به موضوع یا مسئله باشد، موجب بطلان نبوده و طوافش صحیح است.

آداب و مستحبات طواف

۱. شخص پیاده و با پای بر هنره طواف کند.
۲. قدمها را کوتاه بردار و با آرامش طواف کند.
۳. در حال طواف، به ذکر خدا و دعا یا خواندن قرآن مشغول باشد.
۴. به گناهان خود اقرار و از گناهان خود طلب آمرزش کند.
۵. در مقابل هر یک از ارکان کعبه، دور گشت نماز بگزارد.
۶. حجرالاسود را استلام کند و در صورت امکان آن را تقبیل کند، و در صورت ازدحام جمعیت، به حجرالاسود اشاره کند و تکبیر بگوید.
۷. نزدیک به خانه خدا طواف کند.
۸. به عدد ایام سال طواف کند، و اگر این مقدار ممکن نشد، پنجاه و دو مرتبه، و اگر آن هم میسر نشد، هر مقداری که می تواند از طرف خود یا دیگران طواف کند.
۹. از هر عمل لغو و کاری که او را از یاد خدا باز می دارد، پرهیزد.

۵۵. تهذیب الاصول، ج ۱، ص ۵۶ (بحث صحیح و اعم، امر رابع).

۵۶. کشف الغطاء، موافقیت الاحرام، المقام الثانی فی احکامها، ص ۵۴۹.

۱۰. به خانه خدا زیاد نگاه کند، زیرا در روایت آمده که نگاه کردن به کعبه عبادت است. در روایت دیگر آمده است که خداوند متعال دور کعبه صد و بیست رحمت قرار داده است، شصت رحمت آن برای طوف کنندگان، چهل رحمت برای خازگاران و بیست رحمت آن برای ناظران به خانه خدادست.^{۵۷}

۱۱. خواندن ادعیه مأثوره از اهل بیت(علیهم السلام) و آن ادعیه چنین است:

در حال طوف، مستحب است بگوید:

«اللَّهُمَّ أَيُّ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي يُمْشِي بِهِ عَلَى طَلَلِ الْمَاءِ كَمَا يُمْشِي بِهِ عَلَى جُدُدِ الْأَرْضِ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَهْتَرُ لَهُ أَقْدَامُ مَلَائِكَتِكَ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهِ مُؤْسِي مِنْ جَانِبِ الطُّورِ فَاسْتَجِبْ لَهُ وَ اقْرِئْ عَلَيْهِ مَحْيَةً مِنْكَ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي غَفَرْتَ بِهِ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلهِ وَ مَاتَقَدَّمَ مِنْ ذَلِّيهِ وَ مَا تَأْخَرَ وَ أَتَمْتَ عَلَيْهِ نَعْمَتَكَ أَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَ كَذَا». ^{۵۸}

و به جای کذا و کذا، حاجت خود را بطلبید.

و نیز مستحب است در حال طوف بگوید:

«اللَّهُمَّ إِيَّاكَ فَقِيرٌ وَ إِيَّاكَ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ فَلَا تُغَيِّرْ جِسْمِي وَ لَا تُبَدِّلْ أَسْمِي». ^{۵۹}

و بر محمد(صلی الله علیه وآلہ) و آل محمد(علیهم السلام) صلوات بفرسته: بخصوص وقتی که به مقابل در خانه کعبه می رسد: این دعا را بخواند: «سأَلُكَ فَقِيرُكَ مُسْكِنُكَ بِبَابِكَ، فَتَصَدَّقُ عَلَيْهِ بِالْجَنَّةِ، اللَّهُمَّ أَبْيَثْ بَيْثُكَ وَ الْحَرْمُ حَرْمُكَ وَ الْعَبْدُ عَبْدُكَ وَ هَذَا مَقْعُدُ الْعَانِدِ بِكَ الْمُسْتَجِيرِ بِكَ مِنَ النَّارِ فَاعْتَقِنِي وَ وَالَّذِي وَ أَهْلِي وَ وَلْدِي وَ إِخْرَانِي الْمُؤْمِنِينَ مِنَ النَّارِ يَا جَوَادُ يَا كَرِيمُ». ^{۶۰}

و وقتی که به حجر اسماعیل(علیه السلام) رسید، رو به ناوادن کرد، سر را بلند کند و بگوید:

«اللَّهُمَّ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ وَ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ بِرَحْمَتِكَ وَ عَافِنِي مِنَ السُّقُمِ وَ أَوْسِعْ عَلَيَّ مِنَ الرِّزْقِ الْحَالِ وَ اذْرَاعِنِي شَرُّ فَسَقَةِ الْجِنِّ وَ الْإِلْسِ وَ شَرُّ فَسَقَةِ الْعَرَبِ وَ الْعَجمِ». ^{۶۱}

و وقتی که از حجر اسماعیل گذشت و به پشت کعبه رسید، بگوید:

«يَا ذَا الْمَنْ وَ الطَّولِ يَا ذَا الْجُودِ وَ الْكَرَمِ إِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ فَضَاعِفْ لِي وَ تَقْبِلْهُ مِنِّي أَئْكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ». ^{۶۲}

و وقتی به رکن یمان رسید، دست به دعا بردارد و بگوید:

«يَا اللَّهُ يَا وَلِيِّ الْعَافِيَةِ وَ خَالِقِ الْعَافِيَةِ وَ رَازِقِ الْعَافِيَةِ وَ الْمُنْعِمُ بِالْعَافِيَةِ وَ الْمُنْفَضِلُ بِالْعَافِيَةِ وَ الْمُنْفَضِلُ بِالْعَافِيَةِ عَلَيَّ وَ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ يَا رَحْمَنِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ رَحِيمُهُمَا صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَرْزَقْنَا الْعَافِيَةَ وَ تَمَامَ الْعَافِيَةَ وَ شُكْرَ الْعَافِيَةِ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ». ^{۶۳}

سپس سر به جانب کعبه بالا کند و بگوید:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَرَفَكَ وَ عَظَمَكَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بَيْتًا وَ جَعَلَ عَلَيْهِ اِمَاماً اللَّهُمَّ اهْدِ لَهُ خِيَارَ خَلْقِكَ وَ جَنَّتَهُ شِرَارَ خَلْقِكَ». ^{۶۴}

و در بین رکن یمان و حجرالاسود بگوید:

«رَبَّنَا آتَنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قَنَا عَذَابَ النَّارِ». ^{۶۵}

و در شوط هفتم، وقتی که به مستجار رسید، مستحب است دو دست خود را رو به دیوار کعبه بگشاید و شکم و روی خود را به دیوار کعبه بچسباند و بگوید:

«اللَّهُمَّ أَبْيَثُ بَيْثُكَ وَ الْعَبْدُ عَبْدُكَ وَ هَذَا مَكَانُ الْعَانِدِ بِكَ مِنَ النَّارِ». ^{۶۶}

پس به گناهان خود اعتراف خاید و از خداوند عالم آمرزش بطلید که ان شاء الله تعالى مستجاب خواهد شد، بعد بگوید:

«اللَّهُمَّ مِنْ قِبِيلَكَ الرُّوحُ وَ الْفَرْجُ وَ الْعَافِيَةُ اللَّهُمَّ إِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ فَضَاعِفْ لِي وَ اغْفِرْ لِي مَا اطَّلَعْتَ عَلَيْهِ مِنِّي وَ خَفِيَ عَلَى خَلْقِكَ اسْتَجِيرُ بِاللَّهِ مِنْ النَّارِ». ^{۶۷}

۵۷. الكافی ۴: ۲۴۰، ح. ۲.

۵۸. الكافی ۴: ۴۰۶، ح. ۱.

۵۹. الكافی ۴: ۴۰۶، ح. ۱.

۶۰. من لا يحضره الفقيه ۲: ۳۱۶.

۶۱. وسائل الشیعه ۱۳: ۳۵، أبواب الطوف، ب، ۲۰، ح. ۷.

۶۲. من لا يحضره الفقيه ۲: ۳۱۷.

و آنچہ می خواهد دعا کند.

رکن یمانی را استلام کند و خود را به حجرالاسود برساند، و طواف خود را تمام نماید و بگوید:

«اللَّهُمَّ قَنْعَنِي بِمَا رَزَقْتَنِي وَ بَارِثَ لِي فِيمَا آتَيْتَنِي».^{۶۳}

و برای طواف کننده مستحب است در هر شوط، ارکان خانه کعبه و حجرالاسود را استلام نماید و یا به آن اشاره نماید و در وقت استلام آن بگوید:

«أَمَانَتِي أَدَيْتُهَا وَ مِيشَاقِي تَعاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِي بِالْمُوافَةِ».

مکروهات طواف

۱. تکلم به غیر از ذکر خداوند و از یاد خدا غافل شدن.

۲. خندهیدن و با حالت تکبر راه رفتن.

۳. خوردن و آشامیدن.

۴. شعر خواندن.

سوم: نماز طواف

(مسئله ۲۹۷) یکی دیگر از واجبات عمره مفردہ نماز طواف است، بنابراین بر محرم واجب است پس از انعام طواف دو رکعت نماز به نیت نماز طواف مثل نماز صبح بخواند.

(مسئله ۲۹۸) محرم می تواند نماز طواف را با هر سوره ای که می خواهد بخواند، جز سوره هایی که در آنها سجدہ واجب است؛^{۶۴} ولی مستحب است در رکعت اول، بعد از «حمد» سوره «توحید» را بخواند، و در رکعت دوم، سوره جحد (قل یا ایها الکافرون) را بخواند.

(مسئله ۲۹۹) نمازگزار قرائت نماز طواف را می تواند آهسته بخواند و می تواند بلند بخواند.

(مسئله ۳۰۰) بر هر مکلف، واجب است نماز خود و شرایط و واجبات و قرائت و ذکرها واجب آن را به طور صحیح یاد بگیرد، مخصوصاً کسی که می خواهد به حج یا عمره مفردہ برود؛ و اگر کوتاهی کند و نماز خود را تصحیح نکند، بعضی گفته اند که عمره و حج او باطل است و قهراً در حلال شدن زن و سایر محرمات احرام با اشکال مواجه می شود.

(مسئله ۳۰۱) اگر شخصی نتوانست قرائت یا اذکار واجب را یاد بگیرد، باید نماز را به هر ترتیبی که می تواند خودش به جا آورد، و همان کفایت می کند، لیکن اگر بخواهد احتیاط کند، علاوه بر خواندن خودش که مجزی است، نایب هم بگیرد.

(مسئله ۳۰۲) بنا بر احتیاط واجب باید نماز طواف را فوراً و بدون تأخیر پس از طواف بخواند و بین طواف و نمازش فاصله نیندازد و میزان، مبادرت عرفیه است، و در هر صورت با تأخیر نماز، اعاده طواف لازم نیست.

(مسئله ۳۰۳) نماز طواف واجب را باید پشت مقام ابراهیم(علیه السلام) به جا آورد، به نخوی که مقام در جلوی شخص قرار گیرد (نه محاذی سمت راست یا چپ آن) و پشت مقام، حد معینی ندارد ولی هرچه نزدیکتر باشد، هفتر و احوط است.

(مسئله ۳۰۴) آنچه در نماز طواف واجب شرط است، در مسجدالحرام و پشت مقام بودن آن است (یعنی در جلوی مقام و یا دو طرف آن و یا در حجر نباشد) بنابراین، نماز خواندن در طبقات فوقانی مسجدالحرام که پشت مقام می باشد، صحیح و مجزی است.

(مسئله ۳۰۵) اگر کسی نماز طواف واجب را در غیر مقام ابراهیم(علیه السلام) بخواند و سایر اعمال را با اعتقاد به صحبت آن انعام دهد، در این صورت فقط نماز را اعاده کند.

(مسئله ۳۰۶) نماز طواف مستحب را در هر جای مسجدالحرام که بخواهد می تواند به جا آورد، اگرچه در حال اختیار باشد.

(مسئله ۳۰۷) اگر کسی نماز طواف عمره را داخل حجر اسماعیل(علیه السلام) به جا آورد و بعد از تقصیر متوجه شود، باید نماز طواف را پشت مقام ابراهیم(علیه السلام) اعاده کند.

(مسئله ۳۰۸) جایز است برای مرد و زن که در مسجدالحرام در حال نماز کنار و محاذی یکدیگر بایستند، چون مسجدالحرام محل کثرت جمعیت و رفت و آمد فراوان می باشد، همچنان که جلو بودن زن بر مرد نیز جایز است، خواه نماز واجب باشد یا مستحب، نماز طواف باشد یا غیر آن.

۶۳. من لا يحضره الفقيه ۲ : ۳۱۷.

۶۴. سوره های سجدہ دار عبارت اند از: ۱ — سجدہ، ۲ — فصلت، ۳ — نجم، ۴ — علق.

(مسئله ۳۰۹) شک در رکعت نماز طواف، موجب بطلان نماز طواف کننده است و باید آن را اعاده کند، و بعید نیست اعتبار ظن در رکعت؛ و اگر در افعال یا اقوال شک کرد، اگر محل آن نگذشته آن را به جا آورد، و اگر محل آن گذشته، به آن اعتماد نکند.

(مسئله ۳۱۰) اگر کسی نماز طواف عمره را فراموش کند، باید هر وقت که یادش آمد، آن را در پشت مقام به جا آورد، و اگر در اثنای سعی صفا و مروه یادش آمد، از همان جا سعی را رها کند و برگردد دو رکعت دو مقام بخواند، بعد از آن سعی را از همان جا که قطع غوده، قام کنند.

(مسئله ۳۱۱) شخصی که نماز طواف را فراموش کرده و به سایر اعمالی که بعد از نماز باید به جا آورد عمل کرده باشد، اعاده آنها ظاهراً لازم نیست، اگرچه احتیاط استحبابی در اعاده است؛ و اگر در اثر ندانستن مسئله نماز طواف را بخوانده باشد، حکم فراموشی نماز را دارد.

(مسئله ۳۱۲) اگر کسی نماز طواف عمره را فراموش کند و بعد از اعمال یادش بباید پس اگر در مکه است، باید نماز را پشت مقام به جا آورد، و اگر از مکه خارج شده و برگشتن به مسجد الحرام برایش مشکل باشد، باید هر جا که یادش آمد، آن را به جا آورد، اگرچه در شهر دیگر باشد.

(مسئله ۳۱۳) لباس ساتر نمازگزار، باید مباح باشد، و اگر شخصی با عین پولی که حمس یا زکات آن را نداده، لباس ساتر بخورد، نماز خواندن او در آن لباس باطل است؛ و همچنین است اگر به ذمه بخورد و در موقع معامله، قصدش این باشد که از پولی که حمس یا زکاتش را نداده، پردازد.^{۱۵}

(مسئله ۳۱۴) اگر کسی که مشغول نماز طواف است او را حرکت دهنده، به طوری که استقرار و آرامش او از بن برود، در این صورت بنا بر احتیاط واجب بعد از آرام گرفتن بدن، آنچه را که در حال حرکت خوانده دوباره بخواند.

(مسئله ۳۱۵) آیا محمول نجس و متنجس در نماز طواف معفو است یا نه؟

ج - نماز طواف حکم نمازهای یومیه را دارد، بنابراین، محمول متنجس چه ساتر باشد چه غیر ساتر، در حال نماز معفو است.

(مسئله ۳۱۶) اگر زن بعد از طواف و قبل از نماز طواف حاضر شود، اگر وقت وسیع است، صیر کند تا پاک شود و نماز را بخواند و بعد بقیه اعمال را انجام دهد؛ و اگر وقت تنگ باشد، سعی و تقصیر عمره را خودش انجام دهد و برای نماز طواف نایب بگیرد، و باید نایب نماز را قبل از سعی و تقصیر منوب عنها به جا آورد تا ترتیب بین اعمال رعایت شود.

آداب و مستحبات نماز طواف

۱. مستحب است بعد از نماز طواف، حمد و ثنای خداوند را به جا آورد و بر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و خاندانش (علیهم السلام) صلوات بفرستد.

۲. از خداوند عالم تقاضای استجابت دعا کند و بگوید:

«اللَّهُمَّ تَقْبِلْ مِنِي وَ لَا تَجْعَلْ أَخْرَ الْعَهْدِ مِنِي. الْحَمْدُ لِلَّهِ بِمَحَمَّدِهِ كُلُّهَا عَلَى تَعْمَانِهِ كُلُّهَا حَتَّى يَنْتَهِي الْحَمْدُ إِلَى مَا يُحِبُّ وَ يَرْضِي، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَقْبِلْ مِنِي وَ طَهِّرْ قَلْبِي وَ زَكِّ عَمَلي». و در روایت^{۱۶} دیگری آمده است که بگوید:

«اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي بِطَاعَنِي أَيَّاكَ وَ طَاعَةِ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ اللَّهُمَّ جِئْنِي أَنْ أَتَعَدَّى حُدُودَكَ وَاجْعَلْنِي مِنْ يُحِبُّكَ وَ يُحِبُّ رَسُولَكَ وَ مَلَائِكَتَكَ وَ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ».

۳. در بعضی روایات^{۱۷} است که حضرت صادق (علیه السلام) بعد از نماز طواف به سجده رفته، چنین می گفت: «سَجَدَ لَكَ وَجْهِي تَعْبِدًا وَ رِقًا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ حَقَّا حَقَّا الْأَوَّلُ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَ الْآخِرُ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ وَ هَا أَنَا ذَا ذَيْنَ يَدِيلُكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ فَاغْفِرْنِي أَللَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ غَيْرُكَ فَاغْفِرْ لِي فَإِنِّي مُفْرُّ بِذُنُوبِي عَلَى نَفْسِي وَ لَا يَدْفَعُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ غَيْرُكَ». و گفته شده که بعد از سجده، روی مبارک آن حضرت از گریه چنان بود که گویا در آب فرو رفته باشد.

۴. بعد از فراغت از نماز طواف و پیش از سعی، مستحب است به نزد چاه زمزم رفته، از آب آن بخورد و به سر و پشت خود ببریزد و بگوید: «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْمًا نَافِعًا وَ رِزْقًا وَاسِعًا وَ شَفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسُقْمٍ». ^{۱۸} پس از آن به طرف حجرالاسود و از آنجا به طرف صفا برود.

۶۵. رساله توضیح المسائل، حضرت آیة الله العظمی صانعی (چاپ چهل و سوم)، ص ۱۳۶.

۶۶. وسائل الشیعه ۱۳: ۴۳۹، أبواب الطواف، باب ۷۸، ح ۱.

۶۷. وسائل الشیعه ۱۳: ۴۳۹، أبواب الطواف، باب ۷۸، ح ۲.

۶۸. الکافی ۴: ۴۳۰، ح ۲.

چهارم: سعی بین صفا و مروه

(مسئله ۳۱۷) واجب است محرم بعد از غاز طواف عمره مفرد، بین دو کوه صفا و مروه سعی کند، بدین صورت که از صفا به مروه برود و از مروه به صفا برگردد.

(مسئله ۳۱۸) سعی نیز مانند طواف از عبادات است و باید آن را به قصد قربت و با خلوص نیت برای اطاعت فرمان خدای تعالی به جا آورد، و اگر کسی به قصد ریا و یا مقاصد دیگر آن را به جا بیاورد، باطل است.

(مسئله ۳۱۹) در سعی باید نیت کند که برای عمره مفرد است.

(مسئله ۳۲۰) واجب است سعی بین صفا و مروه هفت مرتبه باشد و هر مرتبه را یک شوط گویند، «به این معنا که از صفا به مروه رفتن یک شوط است و از مروه به صفا برگشتن نیز یک شوط».

(مسئله ۳۲۱) در سعی واجب است شخص، اول از صفا شروع کند و باید دور هفتم به مروه ختم شود، و اگر از مروه شروع کند، هر وقت فهمید باید اعاده کند، و اگر در بین سعی بفهمد، باید سعی را از سر بگیرد و از صفا شروع کند.

(مسئله ۳۲۲) بنا بر احتیاط، در سعی باید از ابتدای کوه صفا از پایین آن شروع کند و تا اولین جزء کوه مروه ادامه دهد و به همان نحو که متعارف است سعی غایید، و لازم نیست به قسمت بالای سراشیبی برود، بلکه همین اندازه که به قسمت سربالای برود و مقداری از آن را جزو سعی قرار دهد کفايت می کند، و احتیاط و دقّت زیاد که پاشنه پای خود را به کوه برساند، نه تنها لازم نیست بلکه ممکن است نامطلوب هم باشد.

(مسئله ۳۲۳) جایز است که فرد سعی بین صفا و مروه را سواره طی کند، مثلاً با ویلچر، چه در حال اختیار و چه با عندر، لیکن پیاده سعی کردن افضل است.

(مسئله ۳۲۴) طهارت از حَدَثَ و خَبْتَ در سعی لازم نیست، گرچه احوط، مراعات طهارت از حَدَثَ است. بنا بر این زمای حائض که برای طواف و غاز نایب می گیرند باید سعی را خودشان انجام دهند، چون محل سعی جزء مسجد نیست.

(مسئله ۳۲۵) واجب است سعی را بعد از طواف و غاز آن به جا آورد، و اگر عمداً پیش از آنها به جا آورد، باید بعد از طواف و غاز سعی را اعاده کند، و اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسئله سعی را بر طواف مقدم بدارد، چنانچه از مکه خارج گشته، عدم لزوم اعاده خالی از وجه غمی باشد بلکه اقوی اعاده احتیاط مستحب در اعاده سعی می باشد، اما اگر از مکه خارج نگشته لزوم اعاده سعی، خالی از وجه غمی باشد بلکه اقوی اعاده است.

(مسئله ۳۲۶) اگر مسیر بین صفا و مروه را چند طبقه کنند، سعی نمودن از هر طبقه جایز است، چون سعی بین صفا و مروه که مورد نص و فتوی است، صدق می کند. و صدق در هر طبقه عرفًا تابع سعی در همان طبقه است و لذا کسی که با هوایپما از شهری به شهر دیگر می رود و برمی گردد گفته می شود که از فلان شهر به شهر دیگر رفت و آمد نموده است، گرچه مسیرش میان آن دو شهر روی زمین نموده است.

(مسئله ۳۲۷) واجب است فرد در وقت رفتن به طرف مروه، متوجه مروه باشد، و در وقت رفتن به سوی صفا، متوجه صفا باشد، پس اگر عقب عقب برود یا پملوی خود را به طرف صفا یا مروه کند و راه برود، سعی او باطل است و باید آن مقدار را تدارک کند، مگر اینکه محل آن گذشته باشد، که در این صورت سعی او اشکال دارد و احتیاط در اقام و اعاده است، گرچه از سرگرفتن بدون اقام کاف و آسان تر است.

(مسئله ۳۲۸) به جهت استراحت و رفع خستگی، نشستن یا خوابیدن در صفا یا مروه جایز است، و همین طور جایز است نشستن یا خوابیدن بین آنها برای رفع خستگی یا برای خوردن آب، و لازم نیست شخص عذری داشته باشد، بنا بر اقوی.

(مسئله ۳۲۹) نگاه کردن در هنگام سعی به طرف چپ و راست، بلکه گاهی به پشت سر اشکال ندارد.

(مسئله ۳۳۰) سعی هم مثل طواف رکن است و حکم ترك آن از روی عمد یا سهو، چنان است که در حکم طواف بیان شد.

(مسئله ۳۳۱) در سعی موالات معتبر نیست، لیکن فاصله زیاد انداختن بین اشواط آن مطلوب غمی باشد.

(مسئله ۳۳۲) تأخیر در سعی بدون عندر تا روز بعد جایز نیست، و اگر در آن تأخیر انداخت، اعاده طواف و غاز لازم نیست.

(مسئله ۳۳۳) اگر بیماری را به دوش بگیرد تا او را سعی دهد و برای خودش نیز نیت سعی غایید، سعی هر دو صحیح است.

(مسئله ۳۳۴) اگر کسی به هیچ گونه حقی سواره نتواند سعی را به جا آورد، باید نایب بگیرد تا سعی را به جای او انجام دهد و بعد خودش تقصیر کند و عمره او صحیح است.

(مسئله ۳۳۵) زیاد انجام دادن سعی، بیشتر از هفت مرتبه، از روی عمد، موجب باطل شدن آن است و فرد باید آن را از سر بگیرد، نظر آنچه در طواف گذشت؛ ولی اگر رفت و برگشت را از روی جهل و نادانی یک مرتبه حساب کرده و درنتیجه چهارده مرتبه سعی خوده، بنا بر اقوی سعی او صحیح است، هرچند احوط اعاده سعی است.

(مسئله ۳۳۶) اگر شخصی در شوط سوم متوجه شود که رفت و برگشت هر کدام یک شوط حساب می شود و سعی خود را به هفت شوط خاقنه دهد، سعی او صحیح است.

(مسئله ۳۳۷) اگر شخصی به علت فراموشی زیادتر از هفت شوط سعی کند، چه کم تر از یک مرتبه یا بیشتر، سعی او صحیح است، و بقیه آن است که شوط اضافی را رها کند، گرچه بعید نیست که بتواند آن را به هفت مرتبه برساند.

(مسئله ۳۳۸) اگر شخصی سعی را سهواً کم تر به جا آورد، واجب است هر وقت یادش بباید، آن را تمام کند، و می تواند از سر بگیرد و مجدداً همه را از اول بیاورد؛ و اگر به وطن خود مراجعت کرده و برای او مشقت ندارد، باید برگردد، و اگر نمی تواند یا برایش مشقت دارد، باید نایب بگیرد.

(مسئله ۳۳۹) اگر شخصی سعی را سهواً ترک کند و تقصیر یا حلق نماید، از احرام خارج شده و هر وقت یادش آمد، باید سعی را به جا آورد.

احکام شک در سعی

(مسئله ۳۴۰) اگر شخصی بعد از تقصیر یا حلق، در تعداد اشواط سعی شک کرد، به شک خود اعتنا نکند، و اگر می داند هفت شوط را کامل به جا آورده، ولی شک در انجام زیادی سعی دارد، در این صورت هم به شک خود اعتنا نکند و سعی او صحیح است.

(مسئله ۳۴۱) اگر شخصی پس از تمام شدن سعی و فراغت از آن، شک کرد که آن را صحیح انجام داده یا نه، به شک خود اعتنا نکند.

(مسئله ۳۴۲) اگر بعد از آنکه از عمل فارغ و منصرف شد شک در اشواط کند، چون بنا گذاشتن بر اتمام و اعتنا نکردن به شک خالی از اشکال نیست، احتیاط آن است که آنچه احتمال نقص می دهد، اتمام کند؛ خصوصاً اگر شک در ناقص گذاشتن، در این باشد که عمداً برای حاجتی سعی را ترک کرده است که برگردد و اتمام کند، در این صورت، وجوب اتمام بعید نیست.

(مسئله ۳۴۳) اگر شوطی یا جزئی از آن را به جا آورد و پس از داخل شدن در شوط یا جزء دیگر، شک کند آیا آنچه را قبل انجام داده صحیح بوده یا نه، در این صورت به شک خود اعتنا نکند.

(مسئله ۳۴۴) اگر شخصی در مروه بین هفت و نه شوط شک کند، به آن اعتنا نکند، و اگر در بین شوط و قبل از رسیدن به مروه بین هفت شوط و کم تر از آن شک کند، ظاهراً سعی او باطل است.

(مسئله ۳۴۵) اگر شخصی در حال سعی در عدد اشواط شک کند و با حال تردید آن را ادامه دهد تا عدد را ضبط کند و پس از تأمل و وارد شدن در شوط بعدی، به عدد آن یقین پیدا کند و با یقین، بقیه سعی را انجام دهد، سعی او صحیح است.

(مسئله ۳۴۶) هر شکی که به کم تر از هفت دور تعلق می گیرد، مثل شک بین یک و سه و یا دو و چهار، در این صورت سعی او باطل است.

(مسئله ۳۴۷) اگر کسی در اثنای سعی متوجه شود که طواف او بخاطر جهل به مسئله یا فراموشی و غفلت، بیش از هفت شوط بوده به سعیش ضرری نمی رساند و می تواند سعی را ادامه بدهد و چیزی هم بر او نیست؛ آرای، می تواند سعی را رها کند و یک طواف دیگر احتیاطاً بیاورد و سعی را هم احتیاطاً بعد از خماز طواف از سر بگیرد.

مسائل متفرقه سعی

(مسئله ۳۴۸) کسی که طواف و خماز طواف عمره را انجام داده، تأخیر در انجام سعی تا روز دیگر بر او جایز نیست؛ اما تأخیر در مدت کم تر از آن، هرچند تا شب، مانع ندارد.

(مسئله ۳۴۹) اگر شخصی به جهت کنترل همراهان خود در حین سعی به عقب برگردد و بدون توجه مجدداً همان مسافت را طی کند، و یا گمان کند در محل هروله، واجب است که هروله کند و لذا برگردد و مقداری را که عادی طی کرده بود، با هروله تکرار کند، به سعی او ضرری نرسیده، لیکن احتیاط در رها کردن آن سعی و از سر گرفتن آن مطلوب است.

(مسئله ۳۵۰) حکم زیادی در سعی، جهلاً، حکم زیادی سهولی را دارد و مضر نیست، چون جهل غالباً از روی غفلت و قصور است نه از روی شک و تردید.

(مسئله ۳۵۱) اگر شخصی شوط سوم سعی را به هم بزند و با فاصله اندکی بدون آنکه از آنها صرف نظر نموده باشد، هفت شوط دیگر به جا آورد، و یا به تصور اینکه سعی نیاز به وضو دارد بعد از چند شوط سعی خود را قطع کند و وضو بگیرد و سعی را از سر بگیرد، مانع ندارد و سعیش صحیح است.

(مسئله ۳۵۲) اگر در حال سعی، بعضی از مواضع بدن زن غیر از وجه و کفین پیدا باشد ضرری به سعی او غایی نزند.

(مسئله ۳۵۳) اگر کسی سعی را به طور کلی فراموش کرده باشد و تقصیر نماید، از احرام خارج شده و هر وقت یادش آمد سعی را به جا آورد.

مستحبات سعی

۱. طهارت از حادث اکبر و حادث اصغر؛ اما شخص حائض می تواند با آن حال سعی نماید.
۲. از آب زمم بخورد، همان طور که در مستحبات غاز طوف بیان کردیم.
۳. در صورت امکان در هنگام رفق به طرف صفا حجرالاسود را استلام کند و بپرسد، و در صورت ازدحام و کثرت جمعیت، به حجرالاسود اشاره کند.
۴. مستحب است از دری که رو به روی حجرالاسود است، با آرامش و وقار به سوی صفا برود، و بر بالای صفا رفته، به خانه کعبه نظر کند و به رکنی که حجرالاسود در اوست رو غاید و حمد و شای الهی را به جا آورد و نعمتهاهی الهی را به خاطر بیاورد، آن گاه ذکرهاهی زیر را به تعدادی که آمده بگویید:

«الله أكْبَرُ» (هفت مرتبه).

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ» (هفت مرتبه).

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ» (هفت مرتبه).

۵. پس سه مرتبه بگویید:

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْمِي وَ يُمْسِي وَ هُوَ حُى لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ». ^{۶۹}

سپس صلوات بر محمد (صلی الله علیه وآل‌هی) و آل محمد (علیهم السلام) بفرستد و بگویید:

«الله أكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى مَا أَبْلَانَا وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الدَّائِمِ» (سه مرتبه).

۶. و سپس بگویید:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ لَا تَعْبُدُ إِلَّا إِيَاهُ مُحْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ» (سه مرتبه).

۷. سپس بگویید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسأَلُكَ الْغُفُورَ وَالْعَافِيَةَ وَالْقِينَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ» (سه مرتبه).

۸. پس بگویید:

«اللَّهُمَّ آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ» (سه مرتبه).

۹. پس بگویید:

«الله أكْبَرُ» (صد مرتبه).

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ» (صد مرتبه).

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ» (صد مرتبه).

«سُبْحَانَ اللّٰهِ» (صد مرتبه).

۱۰. آن گاه بگویید:

«لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ الْجَزْ وَحْدَهُ وَ تَصْرِ عَبْدَهُ وَ غَلَبَ الْأَخْزَابَ وَحْدَهُ، فَلَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَحْدَهُ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لِي فِي الْمَوْتِ وَ فِيمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، اللَّهُمَّ ائِي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ظُلْمَةِ الْقَبْرِ وَ وَحْشَتِهِ، اللَّهُمَّ اظْلِمِي فِي ظَلْ عَرْشِكَ يَوْمَ لَاظِلَّ إِلَّا ظِلُّكَ».

۱۱. مستحب است هنگامی که بر کوه صفا توقف می کند، مکررا خود و خانواده خود و دینش را به خداوند متعال بسپارد و بگویید:

«أَسْتَوْدِعُ اللّٰهَ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ الَّذِي لَا تَضِيَعُ وَدَاعِهِ دِينِي وَ نَفْسِي وَ اهْلِي، اللَّهُمَّ اسْتَعْمَلْنِي عَلَى كِتَابِكَ وَ سُنَّةِ نَبِيِّكَ وَ تَوْفِيقِي عَلَى مِلَّتِهِ وَ أَعِذْنِي مِنَ الْفِتْنَةِ».

پس بگوید:

«الله اکبر» (سه مرتبه).

سپس دعای سابق را دو مرتبه تکرار کند، یک بار تکییر بگوید و باز دعا را تکرار کند، و اگر تمام این عمل را نتوانست انجام دهد، هر قدر که می تواند انجام دهد.

۱۲. مستحب است که رو به کعبه نماید و دعای زیر را بخواند، که در روایت است که حضرت امیر المؤمنین علی (علیه السلام) هنگامی که بر بالای صفا می رفت، رو به کعبه نموده، دستهایش را بلند می کرد و این دعا را می خواند:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي كُلَّ ذَبْأَذْنِتُهُ قَطُّ فَإِنْ عَدْتُ فَعَدْتُ عَلَى بِالْمَغْفِرَةِ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْفَغُورُ الرَّحِيمُ، اللَّهُمَّ افْعُلْ يِ ما أَنْتَ أَهْلُهُ تَرْحَمْنِي وَإِنْ تُعَذِّنِي فَإِنَّكَ غَيْرُ عَنِ الْعَذَابِ وَأَنَا مُحْتَاجٌ إِلَيْ رَحْمَتِكَ فَيَامَنْ أَنَا مُحْتَاجٌ إِلَيْ رَحْمَنِي اللَّهُمَّ لَا تَفْعَلْ يِ ما أَنَا أَهْلُهُ فَإِنَّكَ إِنْ تَفْعَلْ يِ ما أَنَا أَهْلُهُ تَعْذِيبِي وَلَمْ تَظْلِمْنِي أَصْبَحْتُ أَنْتِي عَذْلَكَ وَلَا أَخَافُ جَوْرَكَ فَيَامَنْ هُوَ عَدْلٌ لَا يَجُورُ إِرْحَمْنِي». ^{۷۰}

۱۳. پس بگوید:

«يا مَنْ لَا يَحِبُّ سَائِلَةً وَ لَا يَنْفَدِ نَائِلَةً صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاجْرِيْنِي مِنَ النَّارِ بِرَحْمَتِكَ».

۱۴. مستحب است بر کوه صفا زمان زیادی را توقف کند. پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) به اندازه خواندن یک سوره بقره با تائی بر روی کوه صفا می ایستادند. در حدیث شریف ^{۷۱} وارد شده است هر کس که بخواهد مال او زیاد شود، ایستادن بر صفا را طول دهد و هنگامی که از صفا پایین می آید باشد و متوجه خانه کعبه شود و بگوید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَفِتْنَةِ وَغُرْبَتِهِ وَحَشْتَهِ وَظُلْمَتِهِ وَضَيْقَهِ وَضَنكَهِ، اللَّهُمَّ اظْلِنِنِي فِي ظِلِّ عَرْشِكَ يَوْمَ لَا ظِلَّ لِآلاَ ظِلُّكَ».

۱۵. پس از آنکه مقدار دیگری پایین آمد، کتف خود را بر هنجه کرده، بگوید:

«يا ربَّ الْعَفْوِ يا مَنْ أَمْرَ بِالْعَفْوِ يَا مَنْ هُوَ أَوْلَى بِالْعَفْوِ، يَا مَنْ يُشَبِّهُ عَلَى الْعَفْوِ، الْعَفْوَ الْعَفْوَ الْعَفْوَ يَا جَوَادٌ يَا كَرِيمٌ يَا قَرِيبٌ يَا بَعِيدٌ، أَرْدُدْ عَلَيَّ نِعْمَتَكَ وَاسْتَعْمَلِنِي بِطَاعَتِكَ وَمَرْضاتِكَ».

۱۶. مستحب است شخص پیاده سعی نماید و در مقداری از سعی که محل بازار عطاران است — و امروزه اول و آخر آن با چراخ سبز مشخص شده است — هروله کند (یعنی مقداری تندتر حرکت کند، به طوری که نه دویدن باشد و نه راه رفت معمولی)؛ و بر بانوان هروله مستحب نیست، و وقتی به اولین ستون سبز رسید، بگوید:

«بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ أَكْبَرُ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَحَاوِرْ عَمَّا تَعْلَمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْزَمُ الْأَكْرَمُ، وَاهْدِنِي لِلّتِي هِيَ أَفْوَمُ اللَّهُمَّ إِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ، فَضَاعِفْهُ لِي وَتَبَلِّهُ مِنِّي، اللَّهُمَّ لَكَ سَعْيِ، وَبِكَ حَوْلِي وَفُوْتِي تَقْبَلْ مِنِّي عَمَلِي يَا مَنْ يَقْبُلُ عَمَلَ الْمُتَقْبِلِينَ». ^{۷۲}

۱۷. و همین که از محل بازار عطاران گذشت، بگوید:

«يَاذَا الْمَنَّ وَالْفَضْلِ وَالْكَرَمِ وَالْتَّعْمَاءِ وَالْجُودِ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ». ^{۷۳}

۱۸. و هنگامی که به مروه رسید، بالای آن برود و آنچه را که در صفا به جا آورده بود، به جا آورد و دعاها را به ترتیبی که ذکر شد، بخواند. پس از آن بگوید:

«اللَّهُمَّ يَا مَنْ يُحِبُّ الْعَفْوَ يَا مَنْ يُعْطِي عَلَى الْعَفْوِ، يَا مَنْ يَعْنُو عَلَى الْعَفْوِ يَا رَبَّ الْعَفْوِ، الْعَفْوَ الْعَفْوَ الْعَفْوُ».

۱۹. مستحب است فرد در حال سعی گریه کند و خود را به گریه وادراد و دعا بسیار کند و این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ أَنِّي أَسْأَلُكَ حُسْنَ الظَّنِّ بِكَ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَصِدْقَ الْيَتِيمِ فِي التَّوْكِلِ عَلَيْكَ». ^{۷۴}

۷۰. هذیب : ۵، ۱۴۷، ح ۴۸۳.

۷۱. استبصار : ۲، ۲۳۸، ح ۸۲۷.

۷۲. هذیب : ۵، ۱۴۸، ح ۴۸۷.

۷۳. الکافی : ۴، ۴۳۴، ح ۶.

۷۴. الکافی : ۴، ۴۳۴، ح ۶.

پنجم: تقصیر یا حلق

(مسئله ۳۵۴) واجب است شخص بعد از آنکه سعی کرد، تقصیر کند، «یعنی مقداری از ناخنها یا مقداری از موی سر یا شارب یا ریش خود را بزند، و همتر آن است که اکتفا به گرفتن ناخن نکند» یا حلق خاید «یعنی سر خود را بتراشد».

(مسئله ۳۵۵) تقصیر یا حلق نیز از عبادات است و باید با نیت خالص و به قصد اطاعت از خداوند به جا آورده شود، و اگر کسی در انجام آن ریا کند، موجب بطلان تقصیر او می شود، و باید آن را جبران کند.

(مسئله ۳۵۶) بعد از آنکه شخص محروم تقصیر کرد یا سرتراشید، هرچه به واسطه احرام بر او حرام شده بود حلال می شود، بجز زن بر مرد و مرد بر زن؛ همچنین بنا بر احتیاط واجب آنچه از زن یا مرد بر او حرام شده بود، مثل عقد کردن، خطبه خواندن و شاهد شدن در عقد، که پس از انجام طواف نساء و غاز آن، حلال خواهد شد.

(مسئله ۳۵۷) در تقصیر، کنند مو کاف نیست بلکه میزان، کوتاه کردن است به هر وسیله ای باشد.

(مسئله ۳۵۸) کسی که تقصیر یا حلق او محکوم به بطلان است، ولی بعد از آن محرمات احرام را به جا آورده، در صورتی که جاهم به مسئله باشد یا فراموش کند، کفاره ندارد، مگر در صید، به تفصیلی که در کتب فقهی آمده است.

(مسئله ۳۵۹) اگر کسی در عمره مفرده پس از سعی تقصیر کند، بعد به شک بیفتند که آیا تقصیری که انجام داده صحیح است یا نه، تقصیر او صحیح است.

(مسئله ۳۶۰) اگر کسی در عمره مفرده تقصیر را فراموش کند، می تواند در هر جایی تقصیر کند، و اگر به وطن بازگشته باشد، تقصیر در همان جا هم کفايت می کند، و اعاده طواف نساء لازم نیست باشد، گرچه احوط است.

(مسئله ۳۶۱) اگر فرد سُنّتی از فرد شیعی تقصیر نماید، اشکالی ندارد.

(مسئله ۳۶۲) اگر کسی جهلاً یا سهوًا قبل از سعی تقصیر کند و بعد از سعی دوباره تقصیر خاید، چیزی بر او نیست.

(مسئله ۳۶۳) در عمره مفرده اگر کسی تقصیر را از روی جهل و یا نسیان ترک کند و طواف نساء را انجام دهد، باید تقصیر نماید و اعاده طواف نساء لازم نیست باشد، گرچه احوط است.

ششم و هفتم : طواف نساء و غاز آن

(مسئله ۳۶۴) پس از تقصیر یا حلق باید هفت دور به نیت طواف نساء به دور کعبه طواف نماید و پس از آن دو رکعت غاز، پشت مقام ابراهیم(علیه السلام) به نیت غاز طواف نساء به جا آورد.

(مسئله ۳۶۵) طواف نساء و غاز آن در عمره مفرده، باید بعد از تقصیر یا تراشیدن سر انجام شود، و تا هنگامی که شخص طواف نساء و غاز آن را به جا نیاورد، زن یا شوهر بر او حلال نی شود، و بنا بر احتیاط واجب، آنچه از زن یا مرد بر او حرام شده بود، مثل عقد کردن، خطبه خواندن و شاهد شدن در عقد، نیز بر او حلال نی شود.

(مسئله ۳۶۶) طواف نساء و غاز آن، در کیفیت و واجبات و شرایط و احکام آن، مانند طواف عمره مفرده و غاز آن است که قبلاً بیان کردیم، جز در نیت که در اینجا شخص باید نیت طواف نساء کند.

(مسئله ۳۶۷) طواف نساء اختصاص به مرد ندارد، بلکه بر زن و خنثاً و خَصْيَّ (اخته) و بچه میز و کسانی که توانایی انجام عمل زناشویی را ندارند، واجب است؛ و اگر مردی طواف نساء را به جا نیاورد، تمام انواع تلذذ و کامجوبی از زن بر او حرام است، و نیز اگر زن آن را ترک کند، مرد بر او حلال نی شود.

(مسئله ۳۶۸) اگر طفل غیر میز را ولی او محروم کند، باید او را طواف نساء بدهد، تا بعد از بالغ شدن، زن یا مرد بر او حلال شود، و نیت کند که طفلش طواف می کند قربة إلی الله.

(مسئله ۳۶۹) اگر کسی طواف نساء را فراموش کرد و به وطن خود برگشت، پس اگر می تواند باید خودش برگردد و آن را به جا آورد، و اگر نی تواند یا برایش مشقت دارد، باید نایب بگیرد، و از زمانی که عالم به نیاوردن طواف شد، تمام انواع تلذذ و کامجوبی زن و مرد از یکدیگر حرام می باشد تا اینکه طواف نساء به جا آورد.

(مسئله ۳۷۰) اگر شخصی، چندین عمره مفرده به جا آورده باشد و در هیچ کدام طواف نساء را انجام نداده باشد، یک طواف نساء برای تمام آنها کفايت می کند.

(مسئله ۳۷۱) نایب در طواف نساء باید مانند بقیه اعمال، به قصد منوب عنه آن را به جا آورد.

(مسئله ۳۷۲) اگر شخصی قبل از به جا آوردن طواف نسae با زوجه خود از روی شهوت ملاعنه نماید، کفاره دارد، مگر در صورت جهل.

(مسئله ۳۷۳) اگر کسی طواف نسae را انجام ندهد و ازدواج کند و دارای اولاد شده باشد، با فرض جهل، فرزند او حکم حلال زاده را دارد، ولی عقد ازدواج او باطل است و باید طواف نسae را انجام دهد، و بعد تجدید عقد نماید.

(مسئله ۳۷۴) اگر کسی بعد از مراجعت از مکه، شک کند که طواف نسae حج یا عمره مفرده را انجام داده یا نه، باید طواف نسae را انجام دهد.

(مسئله ۳۷۵) اگر کسی که عمره مفرده انجام می داده بدون اینکه تقصیر کند طواف نسae را به جا آورد، عمره او باطل نمی شود، لیکن باید تقصیر نماید و اعاده طواف نسae لازم نمی باشد، گرچه احوط است.

احکام محصور و مصدود

(مسئله ۳۷۶) «مصدود» به کسی گفته می شود که دشمن او را از به جا آوردن عمره یا حج منع کند؛ و «محصور» به کسی گفته می شود که به واسطه بیماری از به جا آوردن عمره یا حج پس از احرام باز ماند.

(مسئله ۳۷۷) اگر کسی به احرام عمره محرم شود، واجب است عمره را تمام کند، و اگر تمام نکند، در احرام باقی خواهد ماند.

(مسئله ۳۷۸) اگر کسی احرام عمره را بست و بعد از آن دشمن یا کس دیگر از قبیل عمال دولت یا غیر آنها او را از رفقن به مکه منع کند، و راه دیگری جز آن راهی که منع شده نباشد، یا اگر باشد، مئونه آن را نداشته باشد، می تواند در همان محلی که ممنوع شده، یک شتر یا گاو و یا گوسفند قربانی کند و از احرام خارج شود؛ و احتیاط واجب آن است که به نیت تحلیل قربانی کند و بنا بر احتیاط واجب، قدری از مو یا ناخن خود را بگیرد، و در این صورت همه چیز حتی زن بر او حلال می شود.

(مسئله ۳۷۹) اگر بعد از احرام برای رفقن به مکه یا برای به جا آوردن اعمال پولی مطالبه کند، پس اگر داشته باشد باید پردازد، و اگر نداشته باشد یا خواجهی بر او باشد، ظاهراً حکم مصدود را دارد.

(مسئله ۳۸۰) کسی که به احرام عمره محرم شده و به واسطه بیماری نتوانسته به مکه برود، اگر بخواهد مُحل شود، باید قربانی کند، و بنا بر اقوى، قربانی یا پول آن را به وسیله فرد امینی به مکه بفرستد و با او قرار بگذارد که در چه روز و چه ساعتی آن را در مکه ذبح کند و در آن روز معین تقصیر کند. پس از آن، هر چه بر او حرام شده بود حلال می شود، «بجز زن».

(مسئله ۳۸۱) کسی که بیمار نیست، لیکن به علت دیگری بعد از احرام نتوانسته به مکه برود، مثل کسی که پا یا کمرش شکسته یا تصادف کرده و یا به واسطه خونریزی ضعف بر او مستولی شده، بعيد نیست حکم بیمار را داشته باشد.

مسائل متفرقه

(مسئله ۳۸۲) شرکت در نمازهای جماعت عامه که در مسجد الحرام یا مسجدالنبی یا سایر مساجد برگزار می شود، در صورتی مجذی است که شرایط صحبت نماز نزد مذهب خود مأمور را داشته باشد. در غیر این صورت چون در وضعیت فعلی زمینه تقیه مداراتی وجود ندارد، نماز با آنها محکوم به صحبت نبوده و اقوى در اعاده آن می باشد.

(مسئله ۳۸۳) مسافر در تمام شهر مکه و مدینه محیّر بین قصر و اقام است و این حکم اختصاص به مسجدالحرام مسجدالنبی ندارد.

(مسئله ۳۸۴) کسانی که برای شرکت در نماز مغرب در مکه و مدینه وارد مساجد می شوند و نمازهای خود را با جماعت می خوانند، آیا جائز است بالافقه بعد از نماز جماعت، نماز عشا را بخوانند یا نه؟

ج — در صورتی که در نماز جماعت مراعات مذهب خود را فوذه باشد، مثل اینکه قرائت خود را خوانده باشد و سجده را بر مایصخ السجود فوذه باشد، مانعی ندارد.

(مسئله ۳۸۵) شرکت در نماز جماعت مغرب اهل سنت، با توجه به اینکه وقت مغرب نزد آنها زودتر از مغرب شرعی نزد شیعیان است، آیا کفایت می نماید یا نه؟

ج — در فرض مرفق، جماعی را که به طریق مذهب خود خوانده باشد صحیح است و اعاده ندارد، و به طور کلی استثار قرص برای خواندن نماز مغرب کاف است.

(مسئله ۳۸۶) در لیالی مقمره (شبهای مهتابی) در مکه، کسانی که نماز صبح را با سایر مسلمین به جماعت می خوانند، جماعت آنان با مراعات صحبت نماز نزد مذهب خود صحیح است و اعاده ندارد، و فرقی بین شبهای مهتابی و غیرمهتابی نیست.

(مسئله ۳۸۷) سجده نمودن بر تمام اقسام سنگها، چه سنگ مرمر باشد یا سنگهای معدنی یا سنگ گچ و آهک (قبل از آنکه پخته شود)، جایز است؛ همچنین سنگهایی از این قبیل که در مسجدالحرام و مسجدالنبی است، سجده بر آنها اشکال ندارد.

(مسئله ۳۸۸) اگر کسی در حرم چیزی پیدا کند، برداشت آن کراحت شدید دارد، لیکن اگر بردارد، در صورتی که ارزش آن کم تر از یک درهم^{۷۵} باشد، می‌تواند قصد تملک آن را بکند و آن را مصرف کند و ضامن نیست، و اگر از یک درهم بیشتر ارزش داشته باشد، باید یک سال آن را تعريف کند و اگر بعد از یک سال صاحبیش را پیدا نکرد، مخیر است بین حفظ آن برای صاحبیش یا صدقه دادن آن.

(مسئله ۳۸۹) برداشت قرآن از مسجدالحرام و مسجدالنبی که وقف آن مساجد است، جایز نیست.

(مسئله ۳۹۰) برداشت سنگ از کوه صفا و مروه، هر چند بسیار کم باشد، جایز نیست و حرام است و آن دو کوه را خداوند جزء شعائر قرار داده، پس هرگونه تصرفی در آنها — غیر از اعمال عبادی و نشستن و تکیه دادن به آنها که معمول و مرسوم بوده و ضروری هم به آنها نیز زند —، حرام می‌باشد و برداشت سنگ از تصرفهای حرام است.

(مسئله ۳۹۱) زنان حائض و افراد جنب نمی‌توانند از حدود توسعه یافته مسجدالحرام و مسجدالنبی عبور کنند.

(مسئله ۳۹۲) شخصی برای عمره مفرد ثبت نام کرده، در حالی که اعزام او به عمره قطعی بوده و برای عزیمت نیز به ناچار بایستی مقداری پول به حساب واریز کند، ولی نوبت او به سال بعد موقول شده است، آیا سر سال، به این پول که به حساب سازمان حج و زیارت واریز شده، خمس تعلق می‌گیرد یا خیر؟

ج — چون سفر عمره جزو سفرهای زیارتی است که متعارفاً انجام می‌گیرد، و نحوه ثبت نام آن واریز پول است، لذا پول واریز شده متعلق خمس نیست.

(مسئله ۳۹۳) وضع گرفتن از وضو خانه های مسجدالحرام و مسجدالنبی که با نام (دوره المیاه) مشخص شده، در صورتی که قصد خواندن غاز در آن امکنه مقدسه را ندارد، چه حکمی دارد؟

ج — مانعی ندارد، گرچه احتیاط در ترک است.

(مسئله ۳۹۴) وضع گرفتن از آجایی که مخصوص آشامیدن (در مسجدالحرام و مسجدالنبی) می‌باشد، چه حکمی دارد؟

ج — از ظرفهایی که داخل مسجد گذاشته اند جایز نیست و صحیح نمی‌باشد، و وضع با آنها باطل است.

(مسئله ۳۹۵) آیا استحباب غاز تحيّت مسجد، در مسجدالحرام نیز ثابت است؟

ج — غاز تحيّت در مسجدالحرام ثابت نیست، و تحيّت مسجدالحرام، همان طور که شهید ثانی (قدس سره) فرموده، طواف خانه خدا می‌باشد.

(مسئله ۳۹۶) قصد اقامت در محله های جدید مگه با توجه به اینکه حجاج همه روزه به مسجدالحرام رفت و آمد دارند، چه صورتی دارد؟

ج — محله های جدیدالاحداث که عرفًا جزو مکه محسوب می‌شوند، مانند محله های قدیم می‌باشد و رفت و آمد مضرّ به قصد اقامت نبوده و غاز تمام می‌باشد.

(مسئله ۳۹۷) روزه گرفتن حجاج در مدینه منوره در حالی که ده روز در آنجا نمی‌مانند، چه حکمی دارد؟

ج — مسافر می‌تواند برای خواستن حاجت، سه روز در مدینه طیه روزه گردد اگرچه روزه قضا به گردن او باشد و نمی‌تواند نیت روزه قضا کند، و بنا بر احتیاط واجب روزه های چهارشنبه و پنج شنبه و جمعه، روزه گرفته شود.

(مسئله ۳۹۸) آوردن سنگ و خاک از عرفات، مشعرالحرام، منی، صفا و مروه، چه حکمی دارد؟ در صورتی که جایز نبوده، آیا برگرداندن آن واجب است؟

ج — جایز نمی‌باشد، و برگرداندن چون بی فایده است لازم نمی‌باشد.

(مسئله ۳۹۹) برخی از زائران حرمین شریفین اظهار می‌دارند که فلاں مبلغ را به ما داده اند تا در حرم مطهر نبوی (صلی الله علیه وآلہ) یا قبور مطهر ائمه بقیع (علیهم السلام) بریزم، با توجه به اینکه انداختن آنها در آن محلها غیر ممکن است، یا صرف در حرم، یا در مصرف مقرر خود نخواهد شد و حاضر نیستند این وجود را با خود برگردانند، آیا می‌توان آنها را در راه خیر، مثل کمک به فقرای شیعه صرف کرد؟

ج — می‌توانند به فقرای زائر یا فقرای شیعه که در آنجا هستند، بدهنند.

(مسئله ۴۰۰) آیا اخذ اجرت برای به جا آوردن عمره مفرد نیابتی، جایز است؟

ج – در صورتی که خودش برای عمره مفرد مستطیغ بوده و قبلًا عمره مفرد یا عمره تمعن به جا نیاورده باشد، جایز نیست، در غیر این صورت مانعی ندارد.

(س ۱) گاهی مشاهده می شود که مسجدالحرام را با آب قلیل و یا مواد خاص شوینده و پاک کننده تطهیر می کنند، اما طبق موازین شرع نیست. اگر بدن یا لباس مروطوب با آنها تماس پیدا کند، چه حکمی دارد؟ آیا سجده بر آن سنگها جایز است؟

ج – با خشک شدن محل مانعی ندارد، چون زوال عین نفس یا متتجس در امثال سنگ فرشها از مطهرات است. علاوه بر این، تا وقتی که یقین به نجاست آن ندارید که معمولاً یقین هم حاصل نی شود، حکوم به ظهارت است و با فرض شک نباید اعتنا شود.

(س ۲) خواپیدن در مسجدالحرام و مسجدالنبی به عنوان استراحت و رفع خستگی، چه صورتی دارد؟

ج – خواپیدن در آن مکانهای مقدس، کراحت شدید دارد.

(مسئله ۳) غاز طوف مستحبی حکم بقیه غازهای مستحبی را ندارد و حتی نشسته هم غی توان خواند و باید در مسجد خوانده شود.

(مسئله ۴) گاهی در مسجدالحرام و مسجدالنبی کفشها انسان گم می شود ولی در بیرون از مسجد کفشها فراوان روی هم ریخته می شود که اگر یقین شود که صاحبان آن کفشها راضی و از آنها اعراض کرده اند، برداشت آنها اشکال ندارد.

(مسئله ۵) در حال اختیار و در غازهای فرادی که می توانند روی سنگ فرش سجده کنند، سجده نمودن بر فرش صحیح نیست و فرقی بین غاز واجب و مستحب و روضه مبارکه و غیر آن نیست.

(مسئله ۶) رفتن به مسجدالحرام و مسجدالنبی و توقف در سایر مساجد برای زن مستحاصه در صورتی که غسلهای واجب خود را انجام داده باشد، مانعی ندارد.

(مسئله ۷) افرادی که در مکه و مدینه قصد ماندن ده روز را ندارند غی توانند نوافل غازهای بومیه را بخوانند، چون تغییر در غاز ظهر و عصر و عشا در اماکن تغییر، یک حکم اختصاصی نسبت به خود آنکاست نه نسبت به نوافل آنها.

(مسئله ۸) بنا بر احتیاط واجب، زن حائض و نفسماء نباید در حرم امامان(علیهم السلام) توقف کند، ولی رفتن آنها کنار دیوار بقیع برای زیارت، مانعی ندارد.

(مسئله ۹) حکم اعمال کسی که بدون اجازه از مرجع زنده، بر تقلید از میت باقی است، چیست؟

ج – اگر مرجع تقلیدی را که بعد از توجه و التفات انتخاب می خاید فتوای او جواز بقاست، اعمال گذشته اش صحیح است، چون اعمالش مطابق با حجت بوده هر چند به آن حجت توجه نداشته.

(مسئله ۱۰) کسی که می خواهد از مدینه با نذر محروم شود صیغه نذر این است که بگوید: «لَهُ عَلَىٰ أَنْ أُحْرِمَ مِنَ الْمَدِيْنَةِ». یا به فارسی بگوید: «برای خدا بر من است که از مدینه محروم شوم».

(مسئله ۱۱) گاهی اوقات امام جماعت اهل سنت در غاز صبح، روز جمعه یا روزهای دیگر آیات سوره های سجده دار را می خواند و غازگزاران در اثنای قرائت به سجده می روند و بر می خیزند، در این صورت تکلیف چیست؟

ج – غازشان را باید دو مرتبه بخوانند هر چند که به سجده رفتن آنها به خاطر تقدیم باشد، چون حضور در غاز آنها لازم نبوده و بعد از حضور، تقدیم، مورد پیدا کرده، آری، باید دانست که به طور کلی قطع نظر از مسائل تقدیم، هرگاه غازگزار آیه سجده را شنید، باید سجده را با اشاره سر انجام بدند و بعد از غاز سجده درست انجام دهند؛ و ناگفته غاند که اگر اشتباه در غاز با آنها به جای سجده به رکوع بروند، قطعاً غازش باطل است، چون زیاده رکن حاصل شده و زیاده رکن ولو اشتباه سبب بطلان غاز است.

بخش دوم: اعمال و آداب مدینه منوره

مستحب است شخصی که به عمره مشرف می شود، برای زیارت حضرت رسول(صلی الله علیه وآلہ) و حضرت زهرا(علیها السلام) و ائمه بقیع(علیهم السلام) و سایر مشاهد مشرفه، به مدینه منوره^{۷۶} مشرف شود.

۷۶. شهر پیرب که بعد از ورود رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) به این شهر مدینه النبی خوانده شد و یکی از شهرهای مهم زیارتی جهان اسلام است و شایسته و سزاوار است که زائران در آیامی که در این شهر اقامت دارند حرمت این مکان را حفظ کنند و حضرت علی(علیه السلام) فرمود: «مکّة حرم اللّه، والمدینة حرم رسول اللّه؛ مکه حرم خداست و مدینه حرم رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) است» و رسول خدا فرمود: «المدینة قبة الاسلام، ودارالايمان، و ارض الهجرة، و مبوأ الحلال والحرام؛ مدینه، گنبد اسلام و خانه ایمان و سرزمین هجرت و جایگاه حلال و حرام است». و زمانی که رسول

از حضرت علی(علیه السلام) نقل شده که: «زیارت بیت الله الحرام را به زیارت رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) و زیارت قبوری که خداوند حق آنها و زیارت آنها را بر شما لازم نموده تمام کنید، به زیارت آن حضرت امر شده اید و ترك آن جفاست». ^{۷۷}

و از امام صادق(علیه السلام) نقل شده: «هر یک از شما که حج به جا می آورد، پایان حج خود را زیارت ما قرار دهد، که زیارت ما متمم حج است». ^{۷۸}

لذا بر زائران محترم است که نسبت به اعمال و زیارات در مدینه متوره غفلت نورزنده وقت خود را به بطال نگذرانند، بلکه در این مدت کوتاهی که میهمان رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) هستند، حق میهمانی را خوب ادا کنند و وقت خود را در عبادت و زیارت و دعا و نماز، مخصوصاً در مسجد رسول الله(صلی الله علیه وآلہ) صرف نمایند، چون در احادیث آمده است یک نماز در مسجداللئی، معادل است با هزار نماز در سایر مساجد، ^{۷۹} و بر حسب روایات دیگر، برابر است با ده هزار نماز. ^{۸۰} در روایت آمده است که چهار قصر از قصرهای بخشش در دنیاست: ۱. مسجدالحرام؛ ۲. مسجداللئی؛ ۳. مسجد بیت المقدس؛ ۴. مسجد کوفه. ^{۸۱} و چه خوب است که زائران محترم تمام نمازهای یومیه و نمازهای دیگر را (نمازهای قضا یا نمازهای مستحبّی مثل نماز زیارت و نماز خواندن و اهدای ثواب آن به دیگران)، در مسجد رسول خدا به جا آورند.

البته شایان یادآوری است همان طور که برای مکرمه حرم معینی است — که قبلًا بیان شد — برای مدینه متوره هم در روایات حدّ حرم بیان شده، که بین دو کوه «عائر» و «وعیر» در شرق و غرب مدینه است که این شهر را دربرگرفته، و صید کردن و قطع درخت در این شهر نارواست، هر چند جمل بر کراحت شده است. ^{۸۲}

زیارت رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) و کیفیت آن

قبل از نقل زیارت پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) و آداب آن، چند روایت به عنوان تبرک در ثواب زیارت رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) بیان می شود، تا ان شاء الله با بصیرت کامل به این اعمال بپردازم.

۱. پیامبر خدا(صلی الله علیه وآلہ) فرمودند: «هر کس مرا در حیات من یا پس از مرگ زیارت کند، در روز قیامت در جوار من خواهد بود»; ^{۸۳}
۲. و در حدیث دیگری آمده که رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) فرمودند: «هر کس به زیارت من آید، در روز قیامت شفیع او خواهم بود»; ^{۸۴}
۳. امام حسین(علیه السلام) به پیامبر(صلی الله علیه وآلہ) عرضه داشتند: «پدرجان، پاداش کسی که شما را زیارت کند چیست؟»، پیامبر فرمودند: «کسی که مرا در حیات من یا پس از مرگم، یا پدر تو را یا برادر تو را زیارت کند، بر من است که در روز قیامت او را زیارت کنم و از گناهانش او را خلاص نمایم». ^{۸۵}

خدادا(صلی الله علیه وآلہ) از مکه بیرون آمد، فرمود: «اللهم كما اخرجتني من أحَبِّ البقاع إلَيَّ فاسكّنِي في أحَبِّ البقاع اليكَ خدایا! همان گونه که از دوست داشتنی ترین سوزمین نزد تو بیرون آوردم، مرا در سرزمینی که دوست داشتنی ترین سوزمین نزد توست وارد کن». و جای مدینه، نشان از آثار رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) و ائمه معصوم(علیهم السلام) و اصحاب و یاران رسول خدا و امامان معصوم(علیهم السلام) می باشد و شایسته است که زائران حرم نبوی حرمت این شهر را حفظ نمایند و با نماز خواندن و دعا و طلب رحمت و مغفرت قدر این نعمت را که در پرتو نور نبوت و ولایت نصیب آنان شده، بدانند و از مساجد و اماکن متبرک مدینه مخصوصاً مسجداللئی و قبرستان بقیع برای خود توشه ذخیره نمایند و اوقات شریف خود را صرف زیارت و دعا نموده و از هدردادن این گنج گرانایه خودداری نمایند.

۷۷. وسائل الشیعه ۱۴: ۳۲۴، أبواب المزار، باب ۱۰، ح. ۲.

۷۸. وسائل الشیعه ۱۴: ۳۲۴، أبواب المزار، باب ۲، ح. ۷.

۷۹. وسائل الشیعه ۵: ۲۷۹، أبواب احکام المساجد، باب ۵۷، ح. ۱.

۸۰. وسائل الشیعه ۵: ۲۷۹، ح. ۲؛ الکافی ۴: ۵۵۶، ح. ۱۱.

۸۱. وسائل الشیعه ۵: ۲۸۲، أبواب احکام المساجد، باب ۵۷، ح. ۱۴.

۸۲. وسائل الشیعه ۱۴: ۳۶۲، أبواب المزار، باب ۱۷؛ الکافی ۴: ۵۶۳، باب تحريم المدينة؛ التهذیب ۶: ۱۲، باب ۵، ح. ۳.

۸۳. وسائل الشیعه ۱۴: ۳۳۴، أبواب المزار، باب ۳، ح. ۵؛ الذهیب ۶: باب ۳، ح. ۲.

۸۴. الکافی ۴: ۵۴۸، باب زیارة النبي(صلی الله علیه وآلہ)، ح. ۳؛ وسائل الشیعه ۱۴: ۳۳۳، أبواب المزار، باب ۳، ح. ۲.

۸۵. الکافی ۴: ۵۴۸، باب زیارة النبي(صلی الله علیه وآلہ)، ح. ۴؛ التهذیب ۶: ح. ۴.

در روایت دیگر از امام صادق(علیه السلام) نقل شده که فرمودند: «هر کس ما را زیارت کند، مانند کسی است که رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) را زیارت کرده باشد». ^{۸۶}

آداب زیارت

زیارت، دیدار با روح های پاک و الگوهای کمال و آینه های حق نماست. زائر، که خود را در برابر وجودهای والا و پیشوایان معصومین دیده، با اعتراف به نقص خود و کمال آن اولیا، به فضای آنان اشاره می کند، و درودهای خود را نثارشان می غاید، و پیوند خویش را با آنان و با راه و تعالیم و فرهنگشان ابراز می دارد.

از این رو نخستین شرط زیارت «ادب» است و ادب هم در سایه معرفت و محبت پدید می آید. خود را در محضر رسول الله(صلی الله علیه وآلہ) دیدن، و در برابر قبور پاک امامان ایستادن، هم آداب ظاهری دارد، هم آداب باطنی. آنچه در منابع روایی درباره آداب زیارت آمده، بسیار است و در اینجا به برخی از آن آداب اشاره می کنیم:

۱. قبل از ورود به زیارتگاه، غسل کردن و با طهارت بودن و نیز مستحب است خواندن این دعا هنگام غسل زیارت:
«بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي نُورًا وَ حَرْزاً وَ شَفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَ سُقُمٍ وَ آفَةٍ وَ عَاهَةٍ، اللَّهُمَّ طَهِّرْ بِهِ قَلْبِي وَ اشْرَحْ بِهِ صَدِّرِي، وَ سَهِّلْ لِي بِهِ أَمْرِي».
۲. لباسهای پاکیزه پوشیدن و عطر و بوی خوش استعمال کردن.
۳. هنگام رفتن به زیارت، قدمهای کوتاه برداشت، با آرامش و وقار راه رفق، با خصوص و خشوع آمدن، و ترک کلمات بیهوده.
۴. هنگام رفتن به حرم و زیارت، زبان به تسبیح و حمد خدا گشودن و صلوات بر محمد و آل او فرستادن و دهان را با یاد خدا و نام اهل بیت معطر ساختن.
۵. بر درگاه حرم ایستادن و دعا خواندن، و اجازه ورود خواستن، و سعی در تحصیل رقت قلب و خشوع دل نمودن، و مقام و عظمت صاحب قبر را تصوّر نمودن، و اینکه او ما را می بیند، سخن ما را می شنود، و سلام ما را پاسخ می دهد.
۶. در وقت داخل شدن، پای راست را مقدم داشتن، و هنگام خروج از حرم پای چپ را، آن گونه که در ورود و خروج مسجد مستحب است.
۷. در برابر ضریح ایستادن و زیارت نامه خواندن.
۸. صاحب قبر را برای برآمدن حاجت و رفع نیاز نزد خداوند شفیع قرار دادن.
۹. اگر عذری و ضعفی ندارد، ایستادن هنگام خواندن زیارت.
۱۰. خواندن دو رکعت غاز زیارت در حرم مطهر، و اگر زیارت ائمه است بالای سر همتر است و پس از غاز، دعاها ممنوع را خواندن، و حاجت طلبیدن، و تلاوت قرآن با آرامش و ترتیل و طمأنیه و هدیه کردن ثواب آن به روح مقدس آن معصوم(علیه السلام).

اذن دخول جهت زیارت

پسندیده است زائر برای داخل شدن در حرم، اذن دخول بخواند، چنانچه شیخ کفعمی آورده هنگامی که خواسته به حرم رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) یا یکی از مشاهد مشرفه داخل شوی، بگو:

«اللَّهُمَّ إِنِّي وَقَفَتُ عَلَى بَابِ مِنْ أَبْوَابِ بُيُوتِنِيِّكَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ إِلَهِ، وَ قَدْ مَعَتْتَ النَّاسَ أَنْ يَدْخُلُوا إِلَيْهِنَّ بِأَذْنِهِ، فَقَلْتَ: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ»، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَقْدُ حُرْمَةَ صَاحِبِ هَذَا الْمَسْهَدِ الشَّرِيفِ فِي غَيْبِيَّهِ، كَمَا أَعْتَقْدُهُ فِي حَضُورِهِ، وَ أَعْلَمُ أَنَّ رَسُولَكَ وَ خَلْفَاتِكَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أَحْيِاءَ عَدَدَكَ بُرُوزَقُونَ، يَرَوْنَ مَقَامَيِ وَ يَسْمَعُونَ كَلَامَهُمْ وَ يُؤْذُونَ سَلَامَهُمْ، وَ أَنْكَ حَجَجْتَ عَنْ سَمْعِي كَلَامَهُمْ، وَ فَتَحْتَ بَابَ فَهْمِي بِلَذِيدِ مُنَاجَاتِهِمْ، وَ إِنِّي أَسْتَأْذِنُكَ يَا رَبَّ أَوْلَادِي، وَ أَسْتَأْذِنُ رَسُولَكَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ إِلَهِ ثَانِيَّاً، وَ أَسْتَأْذِنُ خَلِيفَتَكَ الْأَمَامَ الْمَفْرُوضَ عَلَيَّ طَاعَتُهُ فُلَانَ بْنَ فُلَانَ».^{۸۷}

و به جای فلان بن فلان نام آن امامی را که می خواهد زیارت کند و همچین نام مبارک پدرشان را برد مثلا اگر در زیارت امام حسین(علیه السلام) است، بگوید: «الْحُسَيْنُ بْنُ عَلَى»(علیه السلام) و اگر در زیارت امام رضا(علیه السلام) است، بگوید: «عَلَى بْنُ مُوسَى الرَّضَا»(علیه السلام) و هکذا، پس ادامه دهد:

۸۶. وسائل الشیعه ۱: ۳۲۷، أبواب المزار، باب ۲، ح ۱۵۰.

۸۷. در صورتی که زیارت یکی از ائمه معصومین(علیهم السلام) باشد.

«وَالْمَلَائِكَةُ الْمُوَكَّلُونَ بِهَذِهِ الْبَقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ ثَالِثًا، إِذَا دَخَلُوا يَاحْجَةَ اللَّهِ، إِذَا دَخَلُوا يَابْرَاجِيلَةَ اللَّهِ الْمُقَرَّبِينَ الْمُقَيَّمِينَ فِي هَذَا الْمَشْهَدِ، فَإِذْنٌ لِيَا مَوْلَايِ فِي الدُّخُولِ أَفْضَلُ مَا أَذْنَتْ لِأَحَدٍ مِنْ أُولَائِكَ، فَإِنْ لَمْ أَكُنْ أَهْلًا لِذَلِكَ فَأَنْتَ أَهْلُ لِذَلِكَ»، پس عتبه مبارکه را بوسد و داخل شود و بگوید:

زیارت حضرت رسول(صلی الله علیہ وآلہ)

اما کیفیت زیارت حضرت رسول (صلی اللہ علیہ وآلہ) چنین است که چون شخص داخل مسجد آن حضرت شود، نزد یک در بایستد و اذن دخول را بخواند و از درب جبرئیل وارد شود و پای راست خود را در وقت دخول مقدم بدارد، پس صد مرتبه «اللہ اکبر» بگوید، سپس دو رکعت نماز تحيّت مسجد به جا آورد و به سمت حجره شریفه برود و آنجا بایستد و بگوید:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَاتَمَ النَّبِيِّينَ، اشْهَدْ أَنِّي قَدْ بَلَغْتَ الرِّسَالَةَ، وَأَقْمَتَ الصَّلَاةَ، وَأَتَيْتَ الرِّزْكَوَةَ، وَأَمْرَتْ بِالْمَعْرُوفِ، وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَعَبَدْتَ اللَّهَ مُخْلِصًا حَتَّى أَتَيْكَ الْيَقِينَ، فَصَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ وَعَلَى أَهْلِ
نَسْكِ الظَّاهِرِينَ».»

پس نزد ستون^{۸۸} پیش که در جانب راست قبر است و رو به قبله بایستید، به صورتی که دوش چپ او به جانب قبر باشد و دوش راست به جانب منیر، که آن موضع رسول خدا (صلی الله علیه وآلہ) است، و بگوید:

«أشهُدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشَهُدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَشَهُدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ، وَأَنَّكَ مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَشَهُدُ أَنَّكَ قَدْ
بَلَغْتَ رِسَالَاتِ رَبِّكَ، وَنَصَحتَ لِأَمْكَنَ، وَجَاهَدْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَعَبَدْتَ اللَّهَ حَتَّى أَتَيْكَ الْيَقِينَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمُوَعْظَةِ الْحَسَنَةِ، وَأَدَيْتَ الدُّنْيَا عَلَيْكَ مِنَ الْحَقِّ،
وَأَنَّكَ قَدْ رَوَفْتَ بِالْمُؤْمِنِينَ، وَغَلَطْتَ عَلَى الْكَافِرِينَ، فَبَلَغَ اللَّهُ بِكَ أَفْضَلُ شَرْفٍ مَحْلَ الْمُكَرَّمِينَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَسْتَقْدَنَا بِكَ مِنَ الشُّرُكِ وَالظَّالِمِينَ، اللَّهُمَّ
فَاجْعُلْ صَلَواتَ مَلَائِكَتِ الْمُقْرَبِينَ وَأَئِيَّاتِكَ الْمُرْسَلِينَ وَعِبَادِكَ الصَّالِحِينَ، وَأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ، وَمَنْ سَيَّحَ لَكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ
مِنَ الْأُولَئِينَ وَالْآخِرِينَ، عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَنَبِيِّكَ وَأَمِينِكَ وَنَجِيْكَ وَحَبِيبِكَ وَصَفِيقِكَ وَحَاصِنِكَ وَصَفُوتِكَ وَخَيْرِكَ مِنْ خَلْقِكَ، اللَّهُمَّ
أَعْطِهِ الدَّرْجَةَ الرَّفِيعَةَ، وَاتَّهِ الْوَسِيْلَةَ مِنَ الْجَنَّةِ، وَابْعِثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً يُعْطَهُ بِهِ الْأَوْلَوْنَ وَالْآخِرُونَ، اللَّهُمَّ أَنِّكَ قُلْتَ: «وَلَوْ أَنَّهُمْ أَذْظَلُوا أَنْفُسَهُمْ
جَاهَوكَ فَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفِرُ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوْجَدُوا اللَّهَ تَوَاباً رَحِيمًا»، وَإِنِّي أَتَيْكَ مُسْتَغْفِرًا تَائِيًّا مِنْ ذُنُوبِي، وَإِنِّي أَتَوْجَهُ بِكَ إِلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكَ لِيغْفِرُ
لِي ذُنُوبِي». لِي ذُنُوبِي.

۸۸. ستونهایی در محل قدمی مسجدالنبی وجود دارد که هر یک از این ستونها یادگار خاطره ویژه‌ای است که به اختصار توضیحاتی را در باره برخی از آنها می‌آوریم:

۱— استوانه وفود: در این مکان پیامبر اسلام(صلی الله علیه وآلہ) با سران قبایل برای آشنا ساختن آنان با اسلام اختصاص داده بودند و همیشه در این مکان هیئت‌ها را به حضور می‌ذیمه فتند.

۲ — استهانه سری : در این مکان محا استاحت و چای تختخواب (رسول خدا (صلی الله علیه و آله) بود.

۳ — استوانه حَرَس: این ستون از آن جهت به این نام آمده که حضرت علی(علیه السلام) در کنار این ستون می ایستادند و از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نگاهشان می کردند.

۴ — استوانه توبه: این ستون محل توبه یکی از اصحاب رسول خدا بنام ابوالبایه است و ابوالبایه که از طرف رسول خدا به نزد بنی قریظه رفته بود تا با آنان سخن بگوید وی از روی بی توجهی با اشاره به آنان گفت چون نقص عهد کرده اید (بنی قریظه با رسول خدا) (صلی الله علیه و آله) پیمان بسته بودند که با مشرکان همراهی نکنند، اما بعدها به این پیمان عمل نکردند) مرگ در انتظار شماست. ابوالبایه که خود متوجه خطای خویش شده بود از قلعه بنی قریظه خارج شد و مستقیم به سوی مسجد رفت و خود را به یکی از ستونها بست و شروع به گریه و زاری کرد تا اینکه خداوند توبه او را پذیرفت.

۵- استوانه حنانه: پیامبر اسلام (صلی الله علیہ وآلہ) برای وعظ و ارشاد مردم، برته درخت خرمایی تکیه می کردند، وقتی که برای آن حضرت منیر ساخته شد، برای ایجاد خطبه و موعظه مردم روی منیر قرار گرفتند از این درخت ناله ای شنیده شد، پیامبر (صلی الله علیہ وآلہ) دستور داد تا آن درخت را در همان حادف کردند.

و اگر حاجتی داشته باشد، قبر مطهر را در قسمت پشت کتف خود قرار دهد و رو به قبله کنید و دستها را به دعا بردارد و حاجت خود را بطلبید، که سزاوار است که برآورده شود ان شاء الله تعالى؛ و ابن قولویه به سند معتبر روایت کرده از محمد بن مسعود که گفت دیدم حضرت صادق(علیه السلام) به نزد قبر حضرت رسول(صلی الله عليه وآلہ)آمد و دست مبارک خود را بر قبر گذاشت و گفت:

«أَسْأَلُ اللَّهَ الَّذِي أَجْبَيَكَ وَأَخْتَارَكَ وَهَدَاكَ وَهَدَى بِكَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْكَ»، پس فرمود: «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَةَ يُصَلِّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمُوا تَسْلِيمًا».

نمایز زیارت و دعای بعد از آن

سپس دو رکعت نماز زیارت خوانده، و ثواب آن را به پیامبر اهدا کنید و بگوید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي صَلَّيْتُ وَرَكَعْتُ وَسَجَدْتُ لَكَ، وَحَدَّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ إِنَّ الصَّلَاةَ وَالرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ لَا تَكُونُ إِلَّا لَكَ، إِنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، اللَّهُمَّ وَهَاتَنِ الرَّكْعَتَانِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى سَيِّدِي وَمَوْلَايِ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله عليه وآلہ)، فَتَبَّعْلُهُمَا مِنِّي بِأَحْسَنِ قَبْلِكَ، وَأَجْرِنِي عَلَى ذَلِكَ بِأَفْضَلِ أَمْلَى، وَرَجِاءِي فِيكَ وَفِي رَسُولِكَ، يَا وَلِيَ الْمُؤْمِنِينَ».

بعضی از مستحبات مسجد النبی

دعا در روضه شریفه

در مسجد پیغمبر بسیار نماز بگزار، چون که برای هر نماز در آن مکان شریف، معادل ثواب یک هزار نماز در نامه اعمال نمازگزار می نویسند، و خصوصاً بین منبر و مرقد منور آن حضرت افضل است. از حضرت رسول مروی است که فرمودند: بین قبر و منبر من با غی از باغ های هشت است، و حدود روضه شریفه طولاً از قبر منور تا موضع منبر آن حضرت، و عرضًا از منبر تا ستون چهارم قرار گرفته، و مستحب است این دعا را در روضه مبارکه بخوانند:

«اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ رَوْحَةٌ مِنْ رِياضِ جَنَّتِكَ، وَشَعْبٌ مِنْ شَعْبِ رَحْمَتِكَ، الَّتِي ذَكَرَهَا رَسُولُكَ وَأَبَانَ عَنْ فَضْلِهَا، وَشَرَفَ التَّعْبُدِ لَكَ فِيهَا، فَقَدْ بَلَغْتُهَا فِي سَلَامَةِ نَفْسِي، فَلَكَ الْحَمْدُ يَا سَيِّدي عَلَى عَظِيمِ نِعْمَتِكَ عَلَيَّ فِي ذَلِكَ، وَعَلَى مَا رَزَقْتَنِي مِنْ طَاعَتِكَ، وَطَلَبِ مَرْضَاتِكَ، وَتَعْظِيمِ حُرْمَةِ تَبَيَّنَكَ، بِزِيَارَةِ قَبْرِهِ وَالْتَّسْلِيمِ عَلَيْهِ، وَالْتَّرَدُّدِ فِي مُشَاهَدَهِ وَمَوَاقِفَهِ، فَلَكَ الْحَمْدُ يَا مَوْلَايَ، حَمْدًا يَتَنَظَّمُ بِهِ مَحَامِدُ حَمَلَةِ عَرْشِكَ، وَسُكَّانِ سَمَاوَاتِكَ لَكَ، وَيَقْصُرُ عَنْهُ حَمْدُ مَنْ مَضَى، وَيَفْضُلُ حَمْدُ مَنْ بَقَى مِنْ خَلْقِكَ لَكَ، وَلَكَ الْحَمْدُ يَا مَوْلَايَ، حَمْدًا مِنْ عَرَفِ الْحَمْدِ لَكَ، وَالْتَّوْفِيقُ لِلْحَمْدِ مِنْكَ، حَمْدًا يَمْلَأُ مَا خَلَقْتَ وَيَلْعَبُ حَيْثُ مَا أَرَدْتَ، وَلَا يَحْجُبُ عَنْكَ وَلَا يَتَنَقضِ دُونَكَ، وَيَلْعَبُ أَقْصِي رِضَاكَ وَلَا يَلْعَبُ أُخْرَاهُ أَوَّلَ مَحَامِدِ خَلْقِكَ لَكَ، وَلَكَ الْحَمْدُ مَا عَرَفْتُ الْحَمْدَ، وَأَعْتَدْتُ الْحَمْدَ، وَجَعَلَ ابْتِداءَ الْكَلَامِ الْحَمْدَ، يَا بَاقِي الْعَزَّ وَالْعَظَمَةِ، وَدَائِمَ السُّلْطَانِ وَالْقُدْرَةِ وَشَدِيدَ الْبَطْشِ وَالْقُوَّةِ، وَنَافِذَ الْأَمْرِ وَالْأَرْادَةِ، وَوَاسِعَ الرَّحْمَةِ، وَالْمَغْفِرَةِ، وَرَبِّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، كَمْ مِنْ نِعْمَةٍ لَكَ عَلَيَّ يَنْقُصُ عَنِ ابْنَسِهَا حَمْدِي، وَلَا يَلْعَبُ اذْنَاهَا شُكْرِي، وَكَمْ مِنْ صَنَاعَتِ مِنْكَ إِلَيَّ لَا يَحْيِطُ بِكَشِيرَهَا وَهُنْيِ، وَلَا يَنْقِدُهَا فَكْرِي، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى بَيْكَ الْمُصْطَفَى، بَيْنَ الْبَرَّيَّةِ طَفْلًا وَخَيْرِهَا شَابًا وَكَهْلًا، أَطْهَرِ الْمُطَهَّرِينَ شَيْمَةً، وَأَجْوَدِ الْمُسْتَمِرِينَ دِعَةً، وَأَعْظَمِ الْحَلْقَ جُرْنُوْمَةً، الَّذِي أَوْضَحْتَ بِهِ الدَّلَالَاتِ، وَأَقْمَتَ بِهِ الرَّسَالَاتِ، وَنَخْتَمَتْ بِهِ النَّبَاتَاتِ، وَفَتَحْتَ بِهِ الْخَيْرَاتِ، وَأَظْهَرْتَهُ مَطْهَراً، وَأَبْعَثْتَهُ بَيْنَ رَهَادِيَاً آمِنِيَاً مَهْدِيَاً، وَدَاعِيَاً إِلَيْكَ، وَدَالِلَاً عَلَيْكَ، وَحَجَّةً بَيْنَ يَدِيْكَ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْمَعْصُومِينَ مِنْ عَتْرَتِهِ وَالْطَّيَّبِينَ مِنْ أَسْرَتِهِ، وَشَرِفْ لَدِيْكَ بِهِ مَنَازِلَهُمْ، وَعَظِيمٌ عِنْدَكَ مَرَاتِبُهُمْ، وَاجْعَلْ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى مَجَالِسَهُمْ، وَأَرْفَعْ إِلَى قُرْبِ رَسُولِكَ دَرَجَاتِهِمْ، وَتَمِّمْ بِلَقَائِهِ سُرُورَهُمْ، وَوَفِرْ بِمَكَانِهِ أَنْسَهُمْ».

دعا و نماز نزد ستون توبه

دو رکعت نماز نزدیک ستون ابوالبایه که معروف به «ستون توبه»^{۸۹} است بخوان، و بعد از آن این دعا را می خوانی:

۸۹. استوانه توبه:

ستون توبه یادآور خاطره ای است در باره یکی از اصحاب رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) به نام «ابوالبایه». زمانی که در سال پنجم هجرت، احزاب مشرک به مدینه یورش آوردن و در شمال مدینه مواجه با خندق شدند به فکر اتحاد با یهودیان بني قريظه افتادند که در قسمت جنوبی مدینه ساکن بودند و می توانستند با گشودن دروازه هایشان احزاب را به مدینه راه دهند. یهودیان بني قريظه با رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) پیمان داشتند و به رغم این پیمان با مشورکان هموراهی کردند. پس از خاقنه حمله احزاب، رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) به سراغ بني قريظه رفت و آنان را در حصار گرفت.

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، اللَّهُمَّ لَا تُهْنِي بِالْفَقْرِ، وَلَا تُذْلِّي بِالدِّينِ، وَلَا تُرْدِنِي إِلَى الْهَلَكَةِ، وَأَعْصُمْنِي كَيْ أَعْتَصُمْ، وَأَصْلُحْنِي كَيْ أَهْسَدِي، اللَّهُمَّ أَعْنِي عَلَى اجْتِهَادِنِي بَسُوءِ ظَنِّي، وَلَا تُعَذِّنِي بِسُوءِ ظَنِّي، وَلَا تُهْلِكْنِي وَأَنْتَ رَجَاءِي، وَأَنْتَ أَهْلُ أَنْ تَغْفِرَ لِي وَقَدْ اخْطَطْتُ، وَأَنْتَ أَهْلُ أَنْ تَعْفُوْ عَنِّي وَقَدْ أَفْرَرْتُ، وَأَنْتَ أَهْلُ أَنْ تَقْبِيلَ وَقَدْ عَشَرْتُ، وَأَنْتَ أَهْلُ أَنْ تُحْسِنَ وَقَدْ أَسَاتُ، وَأَنْتَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ، فَوَقْفَنِي لِمَا تُحِبُّ وَتُرْضِي، وَيَسِّرْ لِي الْيَسِيرَ، وَجَبَّنِي كُلَّ عَمَرٍ، اللَّهُمَّ أَغْنِنِي بِالْحَالَلِ عَنِ الْحَرَامِ، وَبِالطَّاعَاتِ عَنِ الْمَعَاصِي، وَبِالغَنِّي عَنِ الْفَقْرِ، وَبِالْجَنَّةِ عَنِ النَّارِ، وَبِالْأَبْرَارِ عَنِ الْفَجَارِ، يَا مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ، وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

پس حاجات خود را طلب کن، که به خواست خدا مستجاب می شود.

استحباب روزه و دعا در مدينه منوره و مسجد النبی

مستحب است سه روز در مدينه منوره به قصد برآورده شدن حاجات روزه بگيرند، گرچه مسافر باشند، و احتیاط واجب است که روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه باشد، و نیز مستحب است شب چهارشنبه و روز آن نزدیک ستون ابوالبابه نماز گزارند، و شب پنجشنبه و روز آن نزد ستونی که مقابل آن قرارگرفته نماز گزارند، و شب و روز جمعه نزد ستونی که جنب محراب حضرت رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ) واقع شده نماز گزارند، و جهت برآورده شدن حاجات دُنیوی و آخری از درگاه الهی سؤال کنند، و ضمن دعاها که می خوانند این دعا باشد:

«اللَّهُمَّ مَا كَانَتْ إِلَيْكَ مِنْ حَاجَةٍ شَرَعْتَ أَنَا فِي طَلَبِهَا أَوْ لِمَ اشْرَغَنِي أَنْتَ مَنْ أَسَلَّكَهَا، فَأَنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِبَيْكَ مُحَمَّدَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ الرَّحْمَةَ، فِي قَضَاءِ حَوَاجِي صَغِيرَهَا وَكَبِيرَهَا، اللَّهُمَّ أَنِّي أَسْأَلُكَ بِعِزْتِكَ وَقُوَّتِكَ وَقُدْرَتِكَ، وَجَمِيعِ مَا أَحَاطَ بِهِ عِلْمُكَ، أَنْ تُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، وَأَنْ تَعْلَمْ بِي كَذَا وَكَذَا»، و به جای «کذا و کذا» حاجات خود را بطلب، که إن شاء الله مستجاب می شود.

نماز و دعا نزد مقام جبرئیل

مستحب است در مقام جبرئیل نماز گزارد، و دعا بخواند و آن همان مقامی است که جبرئیل هنگام ورود بر پیغمبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) از ایشان اذن می طلبید، و مکان آن زیر ناوادی است که بالای در خانه حضرت زهرا(علیها السلام) قرار گرفته، و در خانه آن حضرت — بنا بر روایاتی که گفته شده قبر آن معظمه در خانه اش می باشد — همان دری است که محاذی قبر آن حضرت است، و پس از نماز بگوید:

«يَا مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ، وَمَالَهَا جُنُودًا مِنَ الْمُسَبِّحِينَ لَهُ مِنْ مَلَائِكَهُ، وَالْمُمْجَدِينَ لِقُدْرَتِهِ وَعَظَمَتِهِ، وَأَفْرَغَ عَلَى أَبْدَانِهِمْ حُلَلَ الْكَرَامَاتِ، وَأَنْطَقَ أَسْتَنْتَهُمْ بِضُرُوبِ الْلُّغَاتِ، وَأَلْبَسَهُمْ شَعَارَ التَّقْوَى، وَقَلَّدَهُمْ قَلَائِدَ النَّبِيِّ، وَجَعَلَهُمْ أَوْفَرَ أَجَنَاسَ خَلْقِهِ مَعْرِفَةً بِوَحْدَانِيَّتِهِ وَجَلَالِهِ وَعَظَمَتِهِ، وَأَكْمَلَهُمْ عِلْمًا بِهِ، وَأَشَدَّهُمْ فَرَقًا، وَأَدْوَهُمْ لَهُ طَاغَةً وَخُصُوصًا وَأَسْتَكَانَةً وَخُشُوعًا، يَامَنْ فَضْلَ الْأَمِينِ جَبْرِيلٌ بِخَصَائِصِهِ وَدَرَجَاتِهِ وَمَنَازِلِهِ، وَأَنْجَنَهُ لَوْحِيهِ وَسَفَارَتِهِ وَعَهْدِهِ وَأَمَانَتِهِ، وَأَنْزَالَ كُتُبَهُ وَأَوْامِرَهُ عَلَى آنِيَّاهُ وَرَسُلِهِ، وَجَعَلَهُ وَاسْطَةً بَيْنَ نَفْسِهِ وَبَيْنَهُمْ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى جَمِيعِ مَلَائِكَتِكَ وَسُكَّانِ سَمَوَاتِكَ، وَأَنْزَالَ كُتُبَهُ وَأَوْامِرَهُ عَلَى آنِيَّاهُ وَرَسُلِهِ، وَجَعَلَهُ وَاسْطَةً بَيْنَ نَفْسِهِ وَبَيْنَهُمْ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى جَمِيعِ مَلَائِكَتِكَ وَسُكَّانِ سَمَوَاتِكَ، أَعْلَمَ خَلْقَكَ بِكَ، وَأَخْوَفَ خَلْقَكَ لَكَ، وَأَقْرَبَ خَلْقَكَ مِنْكَ، وَأَعْمَلَ خَلْقَكَ بِطَاعَتِكَ، الَّذِينَ لَا يَعْشِيهِمْ نُومُ الْعُيُونِ، وَلَا سَهُوُ الْقُعُولَ، وَلَا فَتْرَةُ الْأَبِدَانِ، الْمُكَرَّمِينَ بِجُوارِكَ، وَالْمُؤْمِنِينَ عَلَى وَحْيِكَ، الْمُجْتَسِّينَ الْأَفَاتِ، وَالْمُؤْقِنِينَ السَّيَّاتِ، الَّلَّهُمَّ وَالْمُجْتَسِّنِ الرُّوحُ الْأَمِينُ، صَلَّوْا إِلَيْكَ عَلَيْهِ بِاضْعافِهِ مِنْكَ، وَعَلَى مَلَائِكَتِ الْمُقْرَبِينَ وَطَبِقاتِ الْكَرُوَيَّينَ وَالرُّوحَانِيَّينَ، وَزَدْ فِي مَرَاتِبِهِ عِنْدَكَ، وَحُقُوقَهُ الَّتِي لَهُ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ، بِمَا كَانَ يَنْزِلُ بِهِ مِنْ شَرائِعِ دِينِكَ، وَمَا يَبَيِّنُهُ عَلَى السَّنَةِ أَبْيَاثِكَ، مِنْ مُحَلَّاتِكَ وَمُحَرَّماتِكَ، اللَّهُمَّ أَكْثِرْ صَلَواتِكَ عَلَى جَبْرِيلٍ، فَإِنَّهُ قُلُوبُ الْأَبْيَاءِ، وَهَادِي الْأَصْفَيَاءِ وَسَادِسُ أَصْحَابِ الْكَسَاءِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ وَقُوَّفِي فِي مَقَامِهِ هَذَا سَبَّا لِنِزْوَلِ رَحْمَتِكَ عَلَيَّ، رَبَّنَا إِنَّا سَمَعْنَا مُنَادِيًّا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ، أَنَّا مُنَوْا بِرِبِّكُمْ فَآمَنَّا، رَبَّنَا فَأَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا، وَكَفِرْ عَنَا سَيِّنَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ، رَبَّنَا وَأَنَا مَا وَعَدْنَا عَلَى رُسُلِكَ، وَلَا تُخْرِنَا يَوْمُ الْقِيَامَةِ، إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيزَانَ، أَيْ جَوَادٌ أَيْ كَرِيمٌ، أَيْ فَرِيبٌ أَيْ بَعِيدٌ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تُوَقِّفِي لِطَاعَتِكَ، وَلَا تُنْزِيلَ عَنِّي نِعْمَتِكَ، وَأَنْ تُرْزُقْنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ، وَتُوَسِّعْ عَلَيَّ مِنْ فَضْلِكَ، وَتُعْنِي عَنْ شَوَّارِ خَلْقَكَ، وَتُلْهِمِنِي شُكْرَكَ وَذَكْرَكَ، وَلَا تُخْبِيَ يَارَبَّ دُعَائِي، وَلَا تَقْطَعَ رَجَائِي، بِمُحَمَّدٍ وَآلِهِ»، و بگوید: «وَأَسْأَلُكَ بِأَنْكَ أَنْتَ رَبُّنَا لَيْسَ كَمِثْلِكَ شَيْءٌ، أَنْ تَعْصِمِنِي عَنِ الْمَهَالِكَ، وَأَنْ تُسْلِمِنِي مِنْ آفَاتِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَوَعْنَاءِ السَّفَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ، وَأَنْ تُرْدِنِي سَالِمًا إِلَى وَطَنِي، بَعْدَ حَجَّ مَقْبُولٍ وَسَعِيٍّ مَشْكُورٍ وَعَمَلٍ مُتَقْلِبٍ، وَلَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْمَهْدِ مِنْ حَرَمَكَ وَحَرَمَ رَسُولِكَ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ».

ابولبابه از طرف رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) نزد بنی قریظه رفت تا با آنان سخن بگوید. وی از روی بی توجیهی با اشاره به آنان گفت: چون نقض عهد کرده اند مرگ در انتظار آهاس است. این سخن می توانست بنی قریظه را به دفاعی سخت در برابر مسلمانان وادرار کند. ابولبابه که خود متوجه خطای خویش شده بود از قلعه بنی قریظه خارج شده و مستقیم به سوی مسجد رفت و خود را به یکی از ستونها بست و شروع به گریه و زاری کرد و نماز خواند، خداوند ضمن آیاتی، توبه او را پذیرفت و از مسلمانان خواست تا خیانت نکنند. این ستون به خاطر همین نقل، به نام «ستون توبه» معروف است.

و از حضرت امام صادق(علیه السلام) مروی است که در مقام جبرئیل(علیه السلام) حاضر شود، و بگوید:

«ای جواد ای کریم، ای قریب ای بعید، آسئنک ان تصلی علی محمد و اهل بیته، و ان تردد علی نعمتك».

زيارت حضرت فاطمه زهرا(عليها السلام)

حضرت زهرا(عليها السلام) نزد خداوند مقامی بس والا دارد، و در زيارت آن بانوی بزرگ و فداکار، پاداشی عظیم است. به نقل علامه مجلسی در مصباح الأنوار، حضرت فاطمه(عليها السلام) فرمود: هر که بر تو صلوات بفرستد، خداوند متعال او را بیامزد، و در هر جای از بخشش که باشم، او را به من ملحق سازد.

مرحوم شیخ طوسی در مذکوب نوشته است: آنچه در فضیلت زيارت حضرت زهرا(عليها السلام) روایت شده، بیش از آن است که به شمار آید.

حضرت فاطمه(عليها السلام) در سالخان اول بعثت به دنیا آمد، و در دامان پیامبر بزرگ شد، و در دوران سخت رسالت رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) به مرابت و یاری پدر پرداخت، با علی بن ابی طالب(علیه السلام) ازدواج کرد، و پس از رحلت پدر بزرگوارش، به فاصله ۷۵ روز (یا ۹۵ روز) دار فان دنیا را وداع گفت.

جای دقیق قبر آن حضرت، معلوم نیست. برخی مدفن او را در حرم پیامبر (ین قبر و منبر) می دانند، برخی گفته اند در خانه خودش (کنار مرقد پیامبر) دفن شده، بعضی هم مدفن او را در بقعی و در کنار قبر ائمه(علیهم السلام) می دانند. آنچه بیشتر نزد اصحاب ما مطرح است، زيارت آن حضرت در روضه و کنار قبر رسول الله(صلی الله علیه وآلہ) است،^{۹۰} و بکتر است که در هر سه مکان، آن حضرت را زيارت کنی.

زيارت اول حضرت فاطمه زهرا(عليها السلام)

وقتی در هر یک از این موضع ایستادی، خطاب به آن معصومه مطهره و پاره تن پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) کرده، و بگو:

«السلام عليك يا بنت رسول الله، السلام عليك يا بنت خليل الله، السلام عليك يا بنت نبی الله، السلام عليك يا بنت حبیب الله، السلام عليك يا بنت امین الله، السلام عليك يا بنت خیرخلق الله، السلام عليك يا بنت افضل اپیاء الله و رسله و ملاتکه، السلام عليك يا بنت خیر البریة، السلام عليك يا سیدة نساء العالمین، السلام عليك يا زوجة ولی الله و خیر الخلق بعد رسول الله، السلام عليك يا ام الحسن والحسین سیدی شباب اهل الجنة، السلام عليك ایتها الصدیقة الشهیدة، السلام عليك ایتها الرضیة المرضیة، السلام عليك ایها الفاضلة الرکیة، السلام عليك ایتها الحوراء الانسیة، السلام عليك يا فاطمة بنت رسول الله، السلام عليك وعلى بعلک وبنیک ورحمة الله وبرکاته، صلی الله عليك وعلى روحک وبندک، اشهد ایک مصیت على بیتک، وان من سرک فقد سر رسول الله، ومن قطعک فقد قطع رسول الله، لیک بضعه منه، وروحه التي بين جنبيه، كما قال علیه افضل سلام الله وفضل صلواته، اشهد الله ورسوله ای راض عنمن رضیت عنه، ساخت عمن سخطت علیه، مُتبریء مِنْ تبرأت منه، مُوال لمن وایت، مُعاد لمن عادیت، مُبغض لمن ابغضت، مُحب لمن احبت، وکفی بالله شهیدا وحسیبا وجازیا ومشیبا».

سپس می گویی:

«اللهم صل وسلام على عبدك ورسولك محمد بن عبد الله خاتم النبیین، وخیر الخلق اجمعین، وصل على وصیه علی بن ابی طالب امیر المؤمنین، وامام المسلمين، وخیر الوصیین، وصل على فاطمة بنت محمد سیدة نساء العالمین، وصل على سیدی شباب اهل الجنة، الحسن والحسین، وصل على زین العابدین علی بن الحسین، وصل على محمد بن علی باقر علم النبیین، وصل على الصنادق عن الله عفیر بن محمد، وصل على کاظم الغیظ فی الله موسی بن جعفر، وصل على الرضا علی بن موسی، وصل على التقی محمد بن علی، وصل على التقی علی بن محمد، وصل على الزکی الحسن بن علی، وصل على الحجۃ القائم بن الحسن بن علی، اللهم اخی به العدل، وامت به الجور، وزین بیقاء الأرض، وأظهر به دینک وسنته نبیک، حتى لا یستخفی بشيء من الحق مخافة أحد من الخلق، واجعلنا من اشیاعه وآبیاعه، والمبیولین فی زمرة اولیاء، يا ارحم الراحمین، اللهم صل على محمد واهل بیته، الذين اذهبتم عنهم الرّجس وطهّرتم تطهیرا».

سپس دو رکعت غاز بگزار، و ثواب آن را به روح منور حضرت زهرا(عليها السلام) هدیه کن، آن گاه این دعا را بخوان:

۹۰. من لایحضره الفقیه ۲: ۳۴۱، ح ۱۵۷۲ و ۱۵۷۴ و ۱۵۷۵؛ وسائل الشیعیة ۴: ۳۶۷، باب استحباب زیارة فاطمة(عليها السلام) و موضع

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا مُحَمَّدَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَبِأَهْلِ بَيْتِهِ صَلَوَاتُكَ، عَلَيْهِمْ، وَأَسْلَكْ بِحَقِّكَ الْعَظِيمِ الَّذِي لَا يَعْلَمُ كُنْهُهُ سُواكَ، وَأَسْلَكْ بِحَقِّكَ مَنْ حَقَّهُ عِنْدَكَ عَظِيمٌ، وَبِإِسْمَاءِكَ الْحُسْنَى الَّتِي أَمْرَتَنِي أَنْ أَدْعُوكَ بِهَا، وَأَسْلَكْ بِإِسْمَكَ الْأَعْظَمِ الَّذِي أَمْرَتَ بِهِ ابْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، أَنْ يَدْعُو بِهِ الطَّيْرَ فَجَاءَتْهُ، وَبِإِسْمَكَ الْعَظِيمِ الَّذِي قُلْتَ لِلنَّارِ كُونِي بَرْدًا وَسَلَاماً عَلَى ابْرَاهِيمَ، فَكَانَتْ بَرْدًا وَسَلَاماً، وَبِأَحَبِّ الْأَسْمَاءِ إِلَيْكَ وَأَشْرَفَهَا وَأَعْظَمَهَا لَدَيْكَ، وَأَسْرَعَهَا إِجَابَةً وَأَنْجَحَهَا طَلَبَةً، وَبِمَا أَنْتَ أَهْلَهُ وَمَسْتَوْجُهُ، وَأَتَوْسَلُ إِلَيْكَ وَأَرْغَبُ إِلَيْكَ، وَأَتَصْرَعُ وَالْحُ عَلَيْكَ، وَأَسْلَكْ بِكَبِيكَ الَّتِي أَنْزَلْتُهَا عَلَى أَئِيَّاكَ وَرَسُلِكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِمْ، مِنَ التُّورَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالرِّبُورِ وَالْقُرْآنِ الْعَظِيمِ، فَإِنَّ فِيهَا أَسْمَكَ الْأَعْظَمِ، وَبِمَا فِيهَا مِنْ إِسْمَاءِكَ الْعَظِيمِ، أَنْ تُصْلِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تُفْرِجَ عَنْ آلِ مُحَمَّدٍ وَشَعَبِهِمْ وَمَعْبُوتِهِمْ وَعَنِّي، وَتُنْتَفِعَ فِي عَلَيْنِي، وَتَأْذَنَ لِي فِي هَذَا الْيَوْمِ وَفِي هَذِهِ يَفْرَاجِي وَاعْطَاءَ أَمْلِي وَسُؤْلِي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، يَا مَنْ لَا يَعْلَمُ أَحَدَ كَيْفَ هُوَ وَقُدْرَتُهُ إِلَّا هُوَ، يَا مَنْ سَدَّ الْهُوَاءَ بِالسَّمَاءِ، وَكَبَسَ الْأَرْضَ عَلَى الْمَاءِ، وَاخْتَارَ لِنَفْسِهِ أَحْسَنَ الْأَسْمَاءِ، يَامِنْ سَمَّيَ نَفْسَهُ بِالْأَسْمَاءِ الَّذِي تُنْضِي بِهِ حَاجَةً مَنْ يَدْعُوهُ، أَسْلَكَ بِحَقِّ ذَلِكَ الْإِسْمِ، فَلَا شَفِيعٌ لَّهُ لِي مِنْهُ، أَنْ تُصْلِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تُنْضِي لِي حَوَاجِي، وَتُسْمِعَ بِمُحَمَّدٍ وَعَلَيْهِ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنَ وَالْحَسِينَ، وَعَلَيْ بْنِ الْحَسِينِ، وَمُحَمَّدَ بْنِ عَلَيِّ وَجَعْفَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ، وَمُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَعَلَيْ بْنِ مُوسَى، وَمُحَمَّدَ بْنِ عَلَيِّ وَعَلَيْ بْنِ مُحَمَّدٍ، وَالْحَسَنِ بْنِ عَلَيِّ وَالْحَجَّاجَ الْمُسْتَنْهَرِ لِإِذْنِكَ، صَلَوَاتُكَ وَسَلَامُكَ وَرَحْمَتُكَ وَبَرَكَاتُكَ عَلَيْهِمْ صَوْتِي لِيُشَفِّعُوْرَ لِي إِلَيْكَ، وَتُشَفِّعُهُمْ فِي، وَلَا تُرْدِنِي خَائِبًا، بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ». وَحَوَاجِ خُودَ رَا بِخَواهِ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِرَآرَدَهِ مَى شَودَ.

زيارت دوم حضرت فاطمه زهرا(عليها السلام)

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُمْتَحَنَةً، قَدْ امْتَحَنَنَكَ الَّذِي خَلَقَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَكَ، فَوَجَدْكَ لَمَّا امْتَحَنَكَ صَابِرَةً، وَتَعْنَ لَكَ أَوْلَاءَ صَابِرُونَ، وَمُصَدِّقُونَ لِكُلِّ مَا أَتَيْنَا بِهِ أَبُوكَ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَاتَّيْنَا بِهِ وَصِيَّهُ، فَإِنَّا نَسْتَلِكَ إِنْ كُنَّا صَدَقَاتِكَ إِلَّا لَحْقَتَنَا بِتَصْدِيقِنَا لَهُمَا لِبَشَرٍ أَفْسَنَا أَنَا قَدْ طَهَرْنَا بِوَلَائِتِكَ». سپس می گویی:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنْتَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنْتَ خَلِيلِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنْتَ أَمِنِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنْتَ خَيْرِ خَلْقِ اللَّهِ، أَشْهَدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَلَائِكَتَهُ أَنِّي راضٌ عَنْ رَضِيَتْ عَنِّي، سَاخِطٌ عَلَى مَنْ سَخَطْتُ عَلَيْهِ، مُتَبَرِّئٌ مِّمَّنْ تَبَرَّأَ مِنْهُ، مُوَالٍ لِمَنْ وَالِيتُ، مُعَادٍ لِمَنْ عَادَيْتُ، مُبِغضٌ لِمَنْ أَبْغَضْتُ، مُحِبٌّ لِمَنْ أَحِبَّتُ، وَكَفِيَ بِاللَّهِ شَهِيدًا وَحَسِيبًا وَجَازِيًّا وَمُثِيبًا». پس دو رکعت نماز زیارت بگزار، و ثواب آن را به روح منور حضرت زهرا(عليها السلام) هدیه کن، و صلوات بر محمد و آل محمد بفرست، و حوایج خود را طلب کن.

زيارت ائمهه بقیع(عليهم السلام)

چون خواستی این بزرگواران را زیارت کنی، آنچه در آداب زیارت ذکر شد (از غسل، طهارت، پوشیدن جامه های پاک و پاکیزه، استعمال بوی خوش و اذن دخول و امثال آن) اینجا نیز به جای آور، و در اذن دخول بگو:

«يَا مَوَالِيَ يَا اَبْنَاءَ رَسُولِ اللَّهِ، عَبْدُكُمْ وَابْنُ اَمْتَكُمُ الذَّلِيلُ بَيْنَ اِيْدِيْكُمْ، وَالْمُضْعَفُ فِي عُلُوْ قَدْرِكُمْ، وَالْمُعْتَرَفُ بِحَقِّكُمْ، جَاءَكُمْ مُسْتَجِيرًا بِكُمْ، قَاصِدًا إِلَى حَرَمَكُمْ، مُتَقْرِبًا إِلَى مَقَامِكُمْ، مُتَوَسِّلًا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِكُمْ، عَادَخُلُّ يَا مَوَالِيَ، عَادَخُلُّ يَا اُولَاءَ اللَّهِ، عَادَخُلُّ يَا مَلَائِكَةَ اللَّهِ الْمُحَدِّقِينَ بِهَذَا الْحَرَمِ، الْمُقِيمِينَ بِهَذَا الْمَسْهَدِ». سپس نزدیک قبور مقدس ایشان برو، و پشت به قبله و رو به قبر ایشان کن، و بگو:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَئِمَّةَ الْهُدَى، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْهُدَى، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَيُّهَا الْحُجَّاجُ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الصَّفَوةِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ آلَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ النَّجْوَى، اشْهَدُ أَكُمْ قَدْ لَيْلَقْتُمْ وَصَحَّتُمْ وَصَرَّثُمْ وَأُسْنَى إِيْنِكُمْ فَقَفَرَثُمْ، وَاشْهَدُ أَكُمْ الْأَئِمَّةَ الرَّاشِدُونَ الْمُهَتَّدُونَ، وَأَنَّ طَاعَتُكُمْ مَفْرُوضَةٌ، وَأَنَّ قَوْلَكُمُ الصَّدَقُ، وَأَكُمْ دَعَوْتُمْ فَلَمْ تُجَابُوا، وَأَمَرَتُمْ فَلَمْ تُطَاعُوا، وَأَكُمْ دَعَائِمُ الدِّينِ وَأَرْكَانُ الْأَرْضِ، لَمْ تَرَوُا بَعِينَ اللَّهِ، يَسْسَحُكُمْ مِنْ أَصْلَابِ كُلِّ مُطَهَّرٍ، وَيَنْقُلُكُمْ مِنْ أَرْحَامِ الْمُطَهَّراتِ، لَمْ تُدَسِّكُمُ الْجَاهِلَيَّةُ الْجَهَلَاءُ، وَلَمْ تَشْرِكُ فِيْكُمْ فَقْنُ الْأَهْوَاءَ، طَبَّتُمْ وَطَابَ مَبْتَكُمْ، مَنْ بَكُمْ عَلَيْنَا دِيَانُ الدِّينِ، فَجَعَلْتُمْ فِي بَيْوتِ اذْنَ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُدْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ، وَجَعَلَ صَلَاتَنَا عَلَيْكُمْ رَحْمَةً لَنَا وَكَفَارَةً لِذُنُوبِنَا، اذْ اخْتَارَكُمُ اللَّهُ لَنَا، وَطَيَّبَ خَلْقَنَا بِمَا مَنَّ عَلَيْنَا مِنْ لَوْيَتُكُمْ، وَكُنَّا عِنْدَهُ مُسْمَنَ يَعْلَمُكُمْ، مُعْتَرِفِينَ بِتَصْدِيقِنَا إِيَّاكمْ، وَهذا مقام

مَنْ أَسْرَفَ وَأَخْطَا وَاسْتَكَانَ وَأَقْرَبَ بِمَا جَنِيَ، وَرَجَى بِمَقَامِهِ الْخَلَاصَ، وَأَنْ يَسْتَقْدِهِ بِكُمْ مُسْتَقْدُ الْهَلْكَى مِنَ الرَّدِّى، فَكُوْنُوا لِى شَفَعَاءَ، فَقَدْ وَفَدْتُ إِلَيْكُمْ اذْ رَغَبَ عَنْكُمْ أَهْلُ الدُّلُّى، وَأَتَحْدُوْا آيَاتِ اللَّهِ هُنُّوا، وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا، يَا مَنْ هُوَ قَائِمٌ لَا يَسْهُو، وَدَائِمٌ لَا يَاهُو، وَمُحِيطٌ بِكُلِّ شَيْءٍ، لَكَ الْمَنْ بِمَا وَقْفَتِي، وَعَرَفْتُنِي بِمَا أَقْمَتِي عَلَيْهِ، اذْ صَدَّعَنِهِ عَبَادُكَ وَجَهَلُوا مَعْرِفَتَهُ، وَاسْتَخْفُوْ بِحَقِّهِ، وَمَالُوا إِلَى سِوَاهِ، فَكَانَتِ الْمَنَّةُ مِنْكَ عَلَيَّ مَعَ أَقْوَامَ خَصَّتُهُمْ بِمَا خَصَّتِنِي بِهِ، فَلَكَ الْحَمْدُ اذْ كَنْتُ عَنْدَكَ فِي مَقَامِي هَذَا مَذْكُورًا مَكْتُوبًا، فَلَا تَحْرِمْنِي مَا رَجَوْتُ، وَلَا تُخْيِّبِنِي فِيمَا دَعَوْتُ، بِحُرْمَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ».

پس دعا کن از برای خود به هر چه خواهی.

شیخ طوسی(رحمه الله) در تهدیب فرموده: بعد از آن هشت رکعت نماز زیارت به جا آور، یعنی از برای هر امامی دو رکعت. به تصریح اکثر بزرگان هنرمندان زیارت برای ائمه بقیع همان زیارت جامعه کبیر است که در آخر همین کتاب آورده ایم.

۹۱. زیارت امام حسن مجتبی(علیه السلام)

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ فاطِمَةِ الرَّهْرَاءِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ خَدِيجَةِ الْكَبِيرِيِّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَفْوَةَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حُجَّةَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نُورَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَرَاطَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا لِسانَ حَكْمَةِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَاصِرَ دِينِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الرَّزْكِيِّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَأْتِيهَا الْقَائِمُ الْأَمِينُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَأْتِيهَا الْعَالَمُ بِالثَّرِيلِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَأْتِيهَا الْهَادِيُّ الْمَهْدِيُّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَأْتِيهَا الْبَاهِرُ الْحَقِّيُّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَأْتِيهَا الطَّاهِرُ الزَّكِيُّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَأْتِيهَا الصَّدِيقُ الشَّهِيدُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَأْتِيهَا الْحَقُّ الْحَقِيقُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَ يَا أَبَا مُحَمَّدَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَّ كَاثِلَهُ».

۹۱. مختصری از زندگانی امام حسن مجتبی(علیه السلام)

ریحانه پیامبر(صلی الله علیه وآلہ) حسن بن علی(علیه السلام) در پانزدهم رمضان سال سوم هجرت به دنیا آمد وی و برادرش امام حسین(علیه السلام) مورد علاقه شدید رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) بودند و به عنوان فرزند آن حضرت شناخته می شدند. امام مجتبی(علیه السلام) بعد از رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) در کنار پدرش امیر مؤمنان(علیه السلام) در جنگهای جمل، صفين و هژران شرکت کرد، پس از شهادت علی(علیه السلام) با نصب پدرش، مردم عراق با او بعیت کردند، اما به دلایل متعددی وی را همچون پدرش در جنگ با معاویه تنها گذاشتند، او نیز به اجبار حکومت را رها کرد و عازم مدینه شد. این رخداد در سال ۱۴ هجری اتفاق افتاد، پس از آن امام مجتبی(علیه السلام) به مدت ۵۰ سال در مدینه با شیعیان خود در ارتباط بود. امام حسین(علیه السلام) اسوه کامل برای اخلاق اسلامی بود و بارها اموال خویش را نصف کرد و نیمی از آن را در راه خدا بخشید، عاقبت به توطنه معاویه و به دست همسر بیوی فایش جعده دختر اشعت بن قیس، مسموم شد و به شهادت رسید، مردم مدینه در سوگ آن امام به ماتم نشستند. امام حسین(علیه السلام) علاقه مند بود تا در کنار جدش رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) به خاک سپرده شود، اما مروانیان با همکاری شخصی که ادعای مالکیت زمینی را داشت که رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) در آنجا مدفون شده بود، مانع از این کار شدند. امام حسین(علیه السلام) به خاطر توصیه برادر به عدم ایجاد درگیری، برادرش را در بقیع به خاک سپرد.

زیارت امام زین العابدین(علیه السلام)^{۹۲}

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا زَيْنَ الْعَابِدِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا زَيْنَ الْمُتَهَجِّدِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا إِمَامَ الْمُتَقِّنِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَلِيِّ الْمُسْلِمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا قُرَّةَ عَيْنِ النَّاطِرِينَ الْعَارِفِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَصِيِّ الْوَصِّيَّينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبِ الْمَرْسَلِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ضَوْءَ الْمُسْتَوْحِشِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نُورَ الْمُجَاهِدِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَرَاجَ الْمُرْتَاضِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ذَخِيرَةَ الْمُتَعَبِّدِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَصْبَاحِ الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَفِينَةِ الْعِلْمِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَكِينَةِ الْحَلْمِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مِيزَانَ الْتَّصَاصِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَفِينَةِ الْخَلاصِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَحْرَ النَّدَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَدْرَ الدُّجَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْأَوَّاهُ الْحَلِيمُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الصَّابِرُ الْحَكِيمُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَئِيسَ الْكَائِنِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَصْبَاحَ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَا يَا أَبَا مُحَمَّدَ، أَشْهَدُ أَنَّكَ حُجَّةَ اللَّهِ وَابْنُ حُجَّجِهِ، وَأَنْ أَمِينِهِ وَأَنْ أُمَانَهُ، وَأَنَّكَ نَاصِحٌ فِي عِبَادَةِ رَبِّكَ، وَسَارَعْتَ فِي مَرْضَاتِهِ، وَخَيَّبْتَ أَغْدَاءَهُ، وَسَرَرْتَ أَوْيَاءَهُ، أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ عَبَدْتَ اللَّهَ حَقَّ عِبَادَتِهِ، وَأَنْقَيْتَهُ حَقَّ ثُقَافَتِهِ، وَأَطْعَتَهُ حَقَّ طَاعَتِهِ، حَتَّى أَتَيْكَ الْيَقِينُ، فَعَلَيْكَ يَا مَوْلَايَا يَابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَفْضَلَ التَّحْمِيَّةِ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَّ كَاثُهُ».

زیارت امام محمد باقر(علیه السلام)^{۹۳}

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْبَاقِرِ بِعِلْمِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْفَاحِصُ عَنْ دِينِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْمُبِينُ لِحُكْمِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْقَائمُ بِقَسْطِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا التَّاسِعِ لِعِبَادِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الدَّلِيلُ عَلَى اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْحَبْلُ الْمَتِينُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْفَضْلُ الْمُبِينُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الثُّورُ السَّاطِعُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْبَذْرُ الْلَّامِعُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْحَقِّ الْأَلَبِحُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا السَّرَّاجُ الْأَسْرَجُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا التَّجْمُ الْأَرْهَرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْكَوْكَبُ الْأَبْهَرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْمُتَرَّهُ عَنِ الْمُعَضَّلَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْمَعْصُومُ مِنَ الرَّلَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الرَّزِّكِيُّ فِي الْحَسَبِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الرَّفِيعُ فِي التَّسْبِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَيُّهَا الْقَصْرُ الْمَشِيدُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حُجَّةَ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ أَجْمَعِينَ، أَشْهَدُ يَا مَوْلَايَا أَنَّكَ قَدْ صَدَعْتَ بِالْحَقِّ صَدْعَةً، وَبَقَرْتَ الْعِلْمَ بَقْرًا، وَثَرَّتَهُ ثَرًا، لَمْ تَأْخُذْكَ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَا تُلْمِ، وَكُنْتَ لِدِينِ اللَّهِ مُكَاتِمًا، وَقَضَيْتَ مَا كَانَ عَلَيْكَ، وَأَخْرَجْتَ أُولَيَاءَكَ مِنْ وَلَايَةِ غَيْرِ اللَّهِ إِلَى وَلَايَةِ اللَّهِ، وَأَمْرَتَ بِطَاعَةِ اللَّهِ، وَنَهَيْتَ عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ، حَتَّى قَبَضَكَ اللَّهُ إِلَى رِضْوَانِهِ، وَدَهْبَ بِكَ إِلَى دَارِ كَرَامَتِهِ، وَإِلَى مَسَاكِنِ أَصْفِيَّاهِ، وَمُجاوِرَةِ أَوْلَيَاءِهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَّ كَاثُهُ».

۹۲. مختصری از زندگانی امام سجاد(علیه السلام)

امام سجاد زین العابدین(علیه السلام)، چهارمین امام شیعه در سال ۳۸ هجری متولد شد و دوران رشد خود را در عهد امامت امام مجتبی(علیه السلام) و پدر خود امام حسین(علیه السلام) سپری کرد. آن حضرت در کربلا حضور داشت، اما به دلیل بیماری در جنگ شرکت نکرد. پس از آن نزدیک به سی و چهار سال، یعنی تا سال ۹۴ هجری، رهبری شیعه را بر عهده داشت. این دوره، دوره ای سخت بوده و شیعیان به شدت تحت فشار امویان قرار داشتند، آن حضرت از راههای گوناگونی توانست شیعیان خالص را در اطراف خویش گرد آورد و راه را برای فرزندش امام باقر(علیه السلام) باز کند. از مهم ترین یادگارهای امام سجاد(علیه السلام) دعاهاست آن حضرت است که سروشار از مفاهیم عالی اخلاق و عبادی و سیاسی است و پس از قرآن و فهج البلاعه یکی از مهم ترین متون دینی ما به شمار می‌آید. بنا بر آنچه در برخی از منابع تاریخی آمده است، امام سجاد(علیه السلام) در سال ۹۴ هجری به تحریک ولید بن عبدالملک مسموم گردید و به شهادت رسید و در کنار امام مجتبی(علیه السلام) در بقیع مدفون شد.

۹۳. مختصری از زندگانی امام باقر(علیه السلام)

امام باقر(علیه السلام) پنجمین امام شیعه، در سال ۵۸ هجری به دنیا آمد و تا سال ۹۴ هجری در کنار پدرش در مدینه زندگی می‌کرد. پس از رحلت پدر، رهبری شیعه را در دست گرفت. آن امام همواره سرگرم حفظ عقاید دینی از تحریف شد و کوشید تا با تربیت شاگردان فراوان، معارف اصیل اسلام را از تحریف امویان حفظ کند. امام باقر را به دلیل علم و دانش فراوانش باقرالعلوم، یعنی شکافته علوم لقب دادند. جابر انصاری از آخرین صحابه برجای مانده، سلام رسول خدا(صلی الله علیه وآل‌ه) را به او رساند و امام را بوسید. امام در اوج نزاع هایی که میان عالمان مدینه برس مسائل اعتقادی و احکام فقهی درگرفته بود، خطوط روشن را در فقه و تفسیر و سیره نبوی تبیین کرد که تکیه گاه شیعیان در مذهب اصیل شیعه است. امام باقر(علیه السلام) در سال ۱۱۴ یا ۱۱۷ هجری به تحریک هشام بن عبدالملک به شهادت رسید و در کنار پدرش حضرت سجاد(علیه السلام) در بقیع مدفون شد.

زیارت امام صادق(علیه السلام)^{۹۴}

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْإِمَامُ الصَّادِقُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْوَصِيُّ التَّاطِقُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْفَائِقُ الرَّاقِقُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا السَّنَامُ الْأَعْظَمُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الصَّرَاطُ الْأَقْوَمُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَصْبَاحَ الظُّلُمَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا دَافِعَ الْمُعْضَلَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَفْتَاحَ الْخَيْرَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَعْدَنَ الْبَرَكَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبَ الْحُجَّاجِ وَالدَّلَالَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبَ الْبَرَاهِينِ الْواضِحَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَاصِرَ دِينِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَاسِرَ حُكْمِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا فَاصلَ الْخَطَابَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا كَاشِفَ الْكُرُبَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمِيدَ الصَّادِقِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا لِسَانَ التَّاطِقِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَلْفَ الْخَافِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا زَعِيمَ الصَّادِقِينَ الصَّالِحِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْمُسْلِمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا هَادِيَ الْمُضِيلِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَكَنَ الطَّاغِيَنَ، اشْهَدُ يَا مَوْلَايَ أَنَّكَ عَلَى الْمُدْنَى، وَالْغُرْوَةِ الْوُتْقَى، وَشَمْسُ الصُّحْنِ، وَبَغْرُ الْمَدْنَى، وَكَهْفُ الْوَرَى، وَالْمَقْلُ الْأَعْلَى، صَلَّى اللَّهُ عَلَى رُوحِكَ وَبَدِنِكَ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى الْعَبَاسِ عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ». سپس برای هر امامی دو رکعت نماز می خواهی.

زیارت عباس بن عبدالمطلب

عباس بن عبدالمطلب، عمومی پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآل‌ه) مقامی والا دارد، و در راه اسلام و پیامبر فداکاری های بسیار کرد. در زیارت او چنین می گویی:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَنَا يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّ حَبِيبِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّ الْمُصْطَفَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَنَا الْإِمَامَ الْحَسَنَ الْمُجْتَبِيِّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَنَا الْإِمَامَ زَيْنَ الْعَابِدِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَنَا الْإِمَامَ الْبَاقِرَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَنَا الْإِمَامَ جَعْفَرَ الصَّادِقَ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ الْبُؤْءَةِ وَمَعْدِنَ الرِّسَالَةِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَأَرْضَاكُمْ أَحْسَنَ الرِّضَا، وَجَعَلَ الْجَنَّةَ مُتْوِيْكُمْ وَمَسْكِنَكُمْ وَمَحَلَّكُمْ وَمَأْوِيْكُمْ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

و در مفتاح الجنات این زیارت را نقل کرده است:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبِ السَّقَاهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

زیارت فاطمه بنت اسد، مادر امیر المؤمنین(علیهمما السلام)

فاطمه بنت اسد، از زنان عالی مقام و مورد احترام خاص رسول خدا(صلی الله علیه وآل‌ه) بود، و فرزندی همچون علی بن ابی طالب(علیه السلام) به دنیا آورد. قبر ایشان نزدیک قبور ائمه بقیع(علیهم السلام) است، لیکن بعضی گفته اند قبر آن مخدتره نزدیک قبر حلیمه سعدیه می باشد.

می ایستی نزد قبر آن بانوی محلله و می گویی:

«السَّلَامُ عَلَى تَبَّیِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْأَوَّلِينَ، السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْآخِرِينَ، السَّلَامُ عَلَى مَنْ بَعَثَهُ اللَّهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَى فاطِمَةَ بُنْتِ أَسَدِ الْهَاشِمِيَّةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الصَّدِيقَةِ الْمَرْضِيَّةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْتَّقِيَّةِ الْتَّقِيَّةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْكَرَبَلَةِ الرَّضِيَّةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا كَافَلَةَ مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّنَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَالَّدَةَ سَيِّدِ الْوَصِّيَّنِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَنْ ظَهَرَتْ شَفَقَتُهَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ حَاتِمِ النَّبِيِّنَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَنْ ثُرِيَّتْهَا لَوْلَى اللَّهِ الْأَمِينِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَبَدِنِكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

۹۴. مختصری از زندگانی امام صادق(علیه السلام)

امام صادق(علیه السلام) که ششمین امام معصوم است و مذهب شیعه با نام او به عنوان مذهب جعفری شناخته می شود، در سال ۸۰ هجری در مدینه به دنیا آمد و پس از رحلت پدر، رهبری فکری و سیاسی شیعیان اصیل پیرو مذهب امامیه را بر عهده گرفت، آن حضرت تا سال ۱۴۸ هجری در قید حیات بود، در این مدت نزدیک به چهار هزار نفر شاگرد در محفظ درسش حاضر شدند و از دانش آن حضرت بھر بردن. امام صادق(علیه السلام) مورد ستایش تمامی عالمان عصر خویش بود. در متون دینی شیعه، چندین هزار روایت از آن حضرت در تفسیر، اخلاق و به ویژه فقه، رسیده که باعث عظمت حدیث شیعه و موجب تقویت بیه علمی آن است. امام صادق(علیه السلام) کوشید تا شیعیان را در برابر دیگران مسلح به دانش حدیث و فقه کند و با اخراجاتی که ممکن بود در میان شیعه به وجود آید به مبارزه برخیزد. در دوره این امام نیز جز در چند سال نخست دولت عباسی، فشاری سخت بر شیعیان وجود داشت، منصور، دومن خلیفه عباسی، نسبت به امام صادق(علیه السلام) سخت کینه داشت و عاقبت نیز به نوشته مورخان در ۲۵ شوال سال ۱۴۸ هجری، آن حضرت، به تحريك وی مسعم شد و به شهادت رسید. امام صادق(علیه السلام) در کنار جد و پدرش در بقیع به خاک سپرده شد.

ذیارت دخته ان حضرت رسول (صلی اللہ علیہ وآلہ)

رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ وسلم) غیر از فاطمه زهرا(علیها السلام) دختران دیگری هم به نامهای «زینب»، «ام کلثوم» و «رقیه» داشته است که قیشان در بقیع می باشد.

برای زیارت آنان، نزدیک قبورشان می ایستی و به قصد رجاء و امید ثواب، چنین می گویی:

«السلام عليك يا رسول رب العالمين، السلام عليك يا صفة جميع الأنبياء والمرسلين، السلام عليك يا من اختاره الله على الحلق أجمعين، ورحمة الله وبركاته، السلام على بنات السيد المصطفى، السلام على بنات النبي المجتبى، السلام على بنات من اصطفيفه الله في السماء، وفضلة على جميع البرية والورى، السلام على ذرية السيد الجليل، من نسل إسماعيل، وسلالة إبراهيم الخليل، السلام على بنات النبي الرسول، السلام على أخوات فاطمة الزهراء البتول، السلام على الذرية الطيبة الظاهرة، والعترة الراشدة، بنات خاتم النبيين وسيد الأنبياء والمرسلين، وخيرة رسول الله أجمعين، السلام على الذرية الظاهرة الراشدة، والعترة المصطفوية، السلام على زينب وأم كلثوم ورقية، السلام على الشريفات الأحباب، والطاهرات الأنساب، السلام على بنات الآباء الأعظم، وسلالة الأجداد الأكارم الأفخم، عبد المطلب وعبد مناف وهاشم، ورحمة الله وبركاته».

ذیارت همسر ان رسول خدا(صلی اللہ علیہ وآلہ) ۱

زنان پاکدامن و والا مقام پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) در بقیع دفن شده اند،^{۹۰} قرآن همسران آن حضرت را «مادر مؤمنین» لقب نماده و خرمتشان را لازم شمرده است.

یہ ای زیارت آن زنان گے انقدر مختصر مہ، چنین میں گوئی:

«السَّلَامُ عَلَيْكُنَّ يَا زَوْجَاتِ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُنَّ يَا زَوْجَاتِ نَبِيِّ اللَّهِ، أَمْهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبِرَّ كَاهُهُ، اللَّهُمَّ ارْضِ عَنْهُنَّ، وَارْفِعْ دَرَجَاتِهِنَّ، وَأَكْمِنْ مَقَامَهُنَّ، وَاجْلِ ثَوَابَهُنَّ، آمِنَّ يَارَبَّ الْعَالَمِينَ».»

زیارت جناب عقیا و جناب عیدالله فی زند جعفر طیار (علیهمَا السلام)

عقلاً و حفظ طلباه هم دو باد، ان علمه، ای اد، طالب علیه السلام، هستند و عبدالله به سه حجت طبا، همین حضرت بنت (علیها السلام) است.

قیم عقاید و عبادت‌الله پین جعفر در بقیعه قیاده دارد در زیارت این دو بنگوار چنین می‌گویند:

«السلام عليك يا سيدنا يا عقيل بن أبي طالب، السلام عليك يا ابن عم رسول الله، السلام عليك يا ابن عم نبي الله، السلام عليك يا بن عم حبيب الله، السلام عليك يا بن عم المصطفى، السلام عليك يا أخا علي المرتضى، السلام على عبد الله بن جعفر الطيار في الجنان، وعلى من حولكما من أصحاب رسول الله، رضي الله تعالى عنكم وأرضاكم أحسن الرضا، وجعل الجنة متراكمة ومسككم ومحلكم وما فيكم، السلام عليكم ورحمة الله وبركاته».

زیارت ابراهیم، فرزند رسول اکرم (صلی اللہ علیہ وآلہ) ۱

تنها فرزندی که در مدینه نصیب رسول خدا(صلی الله علیه و آله) شد، ابراهیم بود که از مادری به نام ماریه قبطیه به دنیا آمد. این زن همراه خواهرش سییرین، توسط حاکم مصر به رسم هدیه برای رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرستاده شد.

ابراهیم در ذی حجّه سال هشتم هجرت چشم به دنیا گشود و با تولد او موجی از شادی و سورور مدینه را فراگرفت، محل تولد وی مکانی بود به نام مشربه ام ابراهیم، پسر رسول الله در کودکی از دنیا رفت و پیامبر خدا را داغدار کرد. در گذشت ابراهیم، پیامبر را به شدت غمگین ساخت و آن حضرت در سوگ فرزند، اشک می ریخت و می فرمود: دل برای او می سوزد، ولی سخنی نمی گویم که موجب ناخشنودی خدا گردد. این فرزند، که مورد علاقه شدید پیامبر بود، در بقیع به خاک سپرده شد.

برای زیارت فرزند رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، در قبرستان بقیع، نزدیک قبر او می ایستی و چنین می گویی:

«السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى حَبِيبِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى صَفَيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى تَحْمِيَّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، سَيِّدِ الْأَبْيَاءِ وَ خَاتَمِ الْمُرْسَلِينَ، وَ خَيْرَةِ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ فِي أَرْضِهِ وَ سَمَائِهِ، السَّلَامُ عَلَى جَمِيعِ أَبْيَاهِ وَ رُسُلِهِ، السَّلَامُ عَلَى الشَّهِداءِ وَ السَّعَادَاءِ وَ الصَّالِحِينِ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّهَا الرُّوحُ الزَّاكِيَّةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّهَا النَّفْسُ الشَّرِيفَةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّهَا السَّلَامُ الطَّاهِرَةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّهَا النَّسَمَةُ الزَّاكِيَّةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ خَيْرِ الْوَرَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ النَّبِيِّ الْمُجْتَمِعِيِّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ الْمَبْعُوثِ إِلَى كَافَةِ الْوَرَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ الْبَشِيرِ التَّالِيِّرِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ السَّرَّاجِ الْمُبِيرِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ الْمُؤْيَدِ بِالْقُرْآنِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ الْمُرْسَلِ إِلَى الْأَنْسِ وَ الْجَانِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ صَاحِبِ الرَّأْيِ وَ الْعَلَمَةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ الشَّفِيعِ يَوْمَ الْقِيمَةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ حَيَّاهِ اللَّهِ بِالْكَرَامَةِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَابْنَ حَيَّاهِ اللَّهِ وَ بِرَحْمَةِ اللَّهِ وَ بِرَحْمَةِ أَكْلِهِ، أَشْهَدُ أَكْلَهُ أَنَّهُ قَدْ اخْتَارَ اللَّهَ لَكَ دَارَ الْعَامَهِ قَبْلَ أَنْ يَكْتُبَ عَلَيْكَ أَحْكَامَهُ، أَوْ يُكَلِّفَكَ حَلَالَهُ وَ حَرَامَهُ، فَقَلَّكَ أَلَيْهِ طَيِّبًا زَاكِيًّا مَرْضِيًّا طَاهِرًا مِنْ كُلِّ نَجْسٍ، مُقَدَّسًا مِنْ كُلِّ دَنْسٍ، وَ بَوَأْكَ جَنَّةً الْمَأْوَى، وَ رَفَعَكَ إِلَى الْدَّرَجَاتِ الْعُلَى، وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكَ صَلَاةً تَقْرُبُ بِهَا عَيْنَ رَسُولِهِ، وَ ثَبَّلَهُ أَكْبَرُ مَأْمُولِهِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَفْضَلَ صَلَواتِكَ وَ أَزْكَاهَا، وَ أَئْمَنْ بِرَبِّكَ وَ أَوْفَاهَا، عَلَى رَسُولِكَ وَ بَيْبَكَ وَ خَيْرِكَ مِنْ خَلْقِكَ، مُحَمَّدَ خَاتَمِ النَّبِيِّنَ، وَ عَلَى مَنْ نَسَّلَ مِنْ أَوْلَادِ الطَّيَّبِينَ، وَ عَلَى مَنْ خَلَفَ مِنْ عِتَرَتِهِ الظَّاهِرِينَ، بِرَحْمَتِكَ يَا رَحْمَ الرَّاحِمِينَ، اللَّهُمَّ أَتَى أَسْكُلَكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ صَفِيقَكَ، وَ أَبْرَاهِيمَ تَحْلِيَّكَ أَنْ تَجْعَلَ سَعْيَهُمْ مَشْكُورًا، وَ ذَبْيَّهُمْ مَفْقُورًا، وَ حَيَوْتِهِمْ سَعِيدَةً، وَ عَاقِبَتِهِمْ حَمِيدَةً، وَ حَوَّائِجِهِمْ مَقْضَيَّةً، وَ أَفْعَالِهِمْ مَرْضِيَّةً، وَ أَمْوَالِهِمْ مَسْعُودَةً، وَ شُعُونِهِمْ مَحْمُودَةً، اللَّهُمَّ وَ أَحْسِنْ لِي التَّوْفِيقَ، وَ نَفْسُهُنِي كُلَّ هَمٍ وَ ضيقٍ، اللَّهُمَّ جَنَّبِنِي عَقَابَكَ، وَ امْتَحِنْنِي جَنَانَكَ، وَ اسْكِنْنِي جَنَانَكَ، وَ ارْزُقْنِي رِضْوَانَكَ وَ أَمَانَكَ، وَ اشْرُكْنِي فِي صَالِحِ دُعَائِي وَ الدَّيَّ وَ وُلْدِي وَ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمَنَاتِ، الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ، أَكَلَ وَ لَيِ الْأَبْقَيَاتِ الصَّالِحَاتِ، آمِنَ رَبُّ الْعَالَمِينَ».

پس حاجتهای خود را می خواهی، و دو رکعت نماز برای او هدیه کن.

زیارت شهدای واقعه حرّه و شهدای اُحد در بقیع

بقیع، تاریخچه‌ای مفصل دارد، و قبور بسیاری از پاکان و مجاهدان در آن است. از آن جمله، محروم‌جان چنگ اُحد که پس از انتقال به مدینه، به شهادت رسیدند و در بقیع دفن شدند، و نیز شهدای واقعه حرّه در بقیع مدفون اند. پس از حادثه کربلا و شهادت امام حسین(علیه السلام) و یارانش، مردم مدینه بر ضد امویان قیام کرده و والی امّوی را بر کنار کردند. بیزید هزاران نفر از سربازان خود را به مدینه فرستاد، و به مدت سه روز، مال و جان و نوامیس مسلمانان را بر آنان مباح نمود. در این جنایت و قتل عام، هزاران مسلمان به شهادت رسیدند که در میان آنان، هشتاد نفر از صحابه و ۷۰۰ نفر از فرزندان مهاجرین و انصار بودند. این حادثه به «واقعه حرّه» معروف است، و شهدای آن در خاک بقیع آرامیده اند.

در زیارت قبور شهدای واقعه حرّه و شهدای اُحد می گویی:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا شُهَدَاءِ يَا سَعْدَاءِ يَا نُجَباءِ يَا نُقَباءِ يَا أَهْلَ الصَّدْقَ وَ الْوَفَاءِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا مَجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَقَّ جَهَادِهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا شُهَدَاءَ كَافَةً عَامَةً وَ رَحْمَةً اللَّهِ وَ بِرَكَاتُهُ».

زیارت اسماعیل فرزند امام صادق(علیه السلام)

اسماعیل، فرزند بزرگ امام صادق(علیه السلام) بود، و عده ای از شیعیان پس از امام صادق به امامت او اعتقاد پیدا کردند و به «اسماعیلیه» معروف شدند، اگرچه خود به امامت برادرش امام موسی کاظم(علیه السلام) عقیده داشت و مورد احترام آن حضرت بود. در زیارت اسماعیل می گویی:

«السَّلَامُ عَلَى جَدَّكَ الْمُصْنَفَى، السَّلَامُ عَلَى أَبِيكَ الْرَّئِسِيِّ الرَّضَا، السَّلَامُ عَلَى السَّيِّدِنَ الحَسَنِ وَالْمُسِّنِ، السَّلَامُ عَلَى خَدِيجَةِ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ سَيِّدَةِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَى فاطِمَةَ أُمِّ الْأَئِمَّةِ الطَّاهِرِيَّةِ، السَّلَامُ عَلَى النُّفُوسِ الْفَاخِرَةِ، يُحُورُ الْعُلُومُ الْرَّاهِرَةُ، شَفَاعِيِّ فِي الْآخِرَةِ، وَأَوْلَيَاءِي عَنْدَ عَوْدِ الرُّوحِ إِلَيِّ الْعَظَمِ الْتَّحْرِيرِ، أَنَّمَّةِ الْحَلْقِ وَوَلَّةِ الْحَقِّ، السَّلَامُ عَلَى عَلَيْكَ أَيَّهَا الشَّخْصُ الشَّرِيفُ، إِسْمَاعِيلُ بْنُ مَوْلَانَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ الصَّادِقِ الطَّاهِرِ الْكَرِيمِ، أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدَ عَبْدُهُ وَمُصْطَفِيهُ، وَأَنَّ عَلَيَّ وَلِيَّ وَمَجْتَمِعِهِ، وَأَنَّ الْإِمَامَةَ فِي وُلْدِهِ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ، تَعَلَّمُ ذَلِكَ عِلْمُ الْيَقِينِ، وَتَحْنُنُ لِذَلِكَ مُعْقَدُونَ، وَفِي تَصْرِهِمْ مُجْتَهِدُونَ».

زیارت حلیمه سعدیه

حلیمه سعدیه، دایه و مادر رضاعی رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) بود که آن حضرت را در کودکی از عبدالطلب (جذ پیامبر) تحول گرفت و میان قبیله خود در بیرون مگه بود، و به او شیر داد و بزرگش کرد. زنی با عاطفه و مهربان بود که افتخار دایگی پیامبر را داشت، و مورد احترام و علاقه حضرت بود.

در زیارت آن بانوی عظیم الشأن چنین می گویی:

«السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا أُمَّ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا أُمَّ حَبِيبِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا أُمَّ الْمُصْطَفَى، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا مُرْضِعَةَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا حَلِيمَةَ السَّعْدِيَّةِ، فَرَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْكِ وَأَرْضَاكِ، وَجَعَلَ الْجَنَّةَ مِنْزِلَكِ وَمَأْوِاكِ، وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَّ كَائِنَهُ».»

زیارت عمه های رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ)

قبر این دو بانوی بزرگوار «صفیه و عاتکه»، دختران عبدالطلب و ام البنین مادر حضرت ابوالفضل در بقیع پهلوی هم می باشد. صفیه، زنی شجاع، با کمال و ادب و شاعر بود، و در آغاز ظهور اسلام مسلمان شد، و با پیامبر اسلام بیعت کرد، و به مدینه هجرت نمود. در جنگ احد و خندق هم حاضر بود، و در سال ۲۰ هجری در هفتاد و سه سالگی از دنیا رفت.

عاتکه نیز زنی با ایمان بود، و در ردیف صحابه پیامبر قرار داشت، و همراه مسلمانان مهاجر به مدینه هجرت کرد.

در زیارت دو عمه حضرت رسول(صلی الله علیه وآلہ) صفیه و عاتکه می گویی:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمَا يَا عَمَّيْ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمَا يَا عَمَّيْ حَبِيبِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمَا يَا عَمَّيْ الْمُصْطَفَى، رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْكُمَا وَجَعَلَ الْجَنَّةَ مِنْزِلَكُمَا وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَّ كَائِنَهُ».»

زیارت ام البنین مادر حضرت ابوالفضل(علیه السلام)

ام البنین، که نامش «فاطمه» دختر حرام است، زنی رشید، شجاع و عارف و فاضل و نجیب و با اخلاص بود که پس از وفات حضرت زهرا(علیها السلام)، به همسری امیر المؤمنین در آمد، و صاحب چهار فرزند رشید به نامهای عباس، عبدالله، جعفر و عثمان شد که هر چهار نفر در کربلا، در رکاب امام حسین(علیه السلام) جنگیدند و شریت شهادت نوشیدند. ام البنین، برای شهدای کربلا و چهار شهید خود در مدینه عزاداری می کرد، و در رثایشان شعر می سرود، و از احیاگران کربلا و شهدا بود.

در زیارت ام البنین(علیها السلام) می گویی:

«السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا زَوْجَةَ وَلِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا زَوْجَةَ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكِ يَا اُمَّ الْعَبَاسِ ابْنِ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ ابِي طالب، رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْكِ، وَجَعَلَ الْجَنَّةَ مِنْزِلَكِ وَمَأْوِيَكِ، وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَّ كَائِنَهُ».»

زیارت اهل قبور

«السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يَا أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَيْفَ وَجَدْتُمْ قُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مِنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَغْفِرْ لِمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاحْسَرْنَا فِي زُمْرَةِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَلِيُّ اللَّهِ».»

از امیر المؤمنین(علیه السلام) روایت شده هر کس به قبرستان وارد شود و زیارت بخواند، خداوند متعال ثواب پنجاه سال عبادت به او عطا فرماید، و گنگاه پنجاه ساله او و والدینش را ببخشد. از پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) نقل است هر کس هفت مرتبه سوره (اٹا آنزلناه فی لیلة القدر) را نزد قبر مؤمنی بخواند، خداوند متعال فرشته ای را نزد قبر او می فرستد که پرسش خدا کند، و ثوابش را به نام آن میت می نویسد. پس چون روز قیامت شود به هر هوی از احوال قیامت برسد، خداوند آن هول را از او بطرف کند، تا اینکه داخل بمشت شود.

زيارت حضرت عبدالله بن عبدالمطلب(عليه السلام)پدر گرامی حضرت رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ)

پدر آن حضرت پس از مراجعت از سفر شام و قبل از ولادت رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) از دنیا رفت، قبر آن بزرگوار در حال حاضر تقریباً رو به روی باب السلام واقع گردیده است. در زیارت آن حضرت بگو:

«السلام عليك يا ولی الله، السلام عليك يا نور الله، السلام عليك يا مُسْتَوْدِع نور رسول الله، السلام عليك يا والد خاتم الانبیاء، السلام عليك يا من انتهى اليه الوديعة والامانة المیغة، السلام عليك يا من اودع الله في صلب الطیب الطاهر المکین نور رسول الله الصادق الامین، السلام عليك يا والد سید الانبیاء والمرسلین، اشهد ألك قد حفظت الوصیة، وأدیت الامانة عن رب العالمین في رسوله، وكنت في دینك على يقین، وأشهد ألك أبعت دین الله على منهاج جدك ابراهیم خلیل الله في حیاتك وبعد وفاتك، على مرضات الله في رسوله، وأقررت وصادقت بنبوة رسول الله صلی الله علیه وآلہ، وولایة امیر المؤمنین علیه السلام، والائمه الطاهیرین علیهم السلام، فصلی الله عليك حیاً ومیتاً، ورحمة الله وبرکاته».

زيارت دوم حضرت عبدالله بن عبدالمطلب

«السلام عليك يا صاحب المجد الاٌثیل، السلام عليك يا خبیر فرع من دوحة الخلیل، السلام عليك يا بن الدیح اسماعیل، السلام عليك يا سُلَّامَ الابرار، السلام عليك يا آبا السی المختار، وعم الوصی الکرار، والد الائمه الاطهار، السلام عليك يا من اصاعتْ بُنورِ جینه عَنْدَ ولادته اطراف السماء، السلام عليك يا یوسف آل عبد مناف، السلام عليك يا من سلک مسلک جده اسماعیل، فاسلم لآیه لیدبحه، السلام عليك يا من فداء الله بما فداء، فتفبله فاعظه الله وآباه، السلام عليك يا حامل نور التّبوّة، السلام عليك يا اشرف الناس في الابوّة والبُنوة، السلام عليك يا والد خاتم النبیین، السلام عليك يا آبا الطاهیرین بعد الطاهیرین، وابن الطاهیرین، ورحمة الله وبرکاته».

فضیلت زیارت حضرت حمزه و سایر شهدای اُحد

فخر الحقیقین در رساله فخریه نوشته: «مُستحب است زیارت حضرت حمزه(عليه السلام) و دیگر شهدای اُحد در اُحد». از حضرت رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ) مروی است هر کس مرا زیارت کند و عموم حمزه را زیارت ننماید، به من جفا کرده است. شیخ مفید(قدس سره) فرموده که پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ) به زیارت قبر حمزه امر می فرمود و به زیارت ایشان و شهدا اهتمام می داد. حضرت فاطمه(علیها السلام) پس از رحلت رسول اکرم(صلی الله علیه وآلہ) بر زیارت قبر آن بزرگوار اهتمام داشت، و از زمان حضرت رسول(صلی الله علیه وآلہ) سنت شده مسلمانان به زیارت عمومی گرامی آن حضرت بیانند، و در کنار قبرش بماند. در حیث است که حضرت فاطمه(علیها السلام) پس از رحلت پدر مدت هفتاد و پنج روز زندگانی نموده، و هیچ وقت خندان یا متبسم مشاهده نشده، و روزهای دوشنبه و پنجشنبه هر هفته به زیارت قبور شهدا تشریف می آورد، و می فرمود: در اینجا رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) بود، و در این مکان مشرکین، و به نقلی دیگر در آنجا نماز می گزارد و دعا می کرد. شهدای اُحد (رضوان الله عليهم) حدود هفتاد شهید می باشند که حضرت حمزه(عليه السلام) و عبدالله بن جحش و مصعب بن عمير و عمارة بن زیاد و شناس بن عثمان جزو آنان هستند، و چون به زیارت آن حضرت رفت نزد قبرش می گویی:

«السلام عليك يا عَمَ رسول الله، صلی الله علیه وَالله، السلام عليك يا خیر الشہداء، السلام عليك يا اسد الله واسد رسوله، اشهد ألك قد جاهدت في الله عَزَّوجَلَّ، وَجَدْتَ بِنَفْسِكَ، وَتَصَحَّتَ رَسُولُ الله، وَكُنْتَ فِيمَا عَنِّدَ الله سُبْحَانَهُ رَاغِبًا، بَأَيْ أَئْتَ وَأَتَى، أَتَيْتُكَ مُتَقَرِّبًا إِلَى الله عَزَّ وجَلَّ بِزِيارتِكَ، وَمُتَقَرِّبًا إِلَى رَسُولِ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَاله بِذَلِكَ، راغبًا إِلَيْكَ فِي الشَّفَاعَةِ، أَتَيْتُكَ بِزِيارتِكَ خَلَاصَ نَفْسِي مُتَعَوِّدًا بِكَ مِنْ نَارِ اسْتِحْقَاقِهِ مُثْلِي بِمَا جَنَيْتُ عَلَى نَفْسِي، هاربًا مِنْ ذُنُوبِ الَّتِي اخْتَطَبَهَا عَلَى ظَهْرِيِّ، فَزَعَّالِيَّكَ رَجَاءَ رَحْمَةَ رَبِّيِّ، أَتَيْتُكَ مِنْ شَفَّةِ بَعِيدَةٍ، طالبًا فَكَانَ رَبِّيَّ مِنَ النَّارِ، وَقَدْ أَوْفَرْتُ ظَهْرِيَّ ذُنُوبِيِّ، وَأَتَيْتُ مَا اسْتَحْطَ رَبِّيِّ، وَلَمْ أَجِدْ أَحَدًا أَفْرَغَ اللَّهَ خَيْرًا لِي مِنْكُمْ أَهْلَ بَيْتِ الرَّحْمَةِ، فَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ قُبْرِيِّ وَحَاجِيِّ، فَقَدْ سُرْتُ إِلَيْكَ مَحْزُونًا، وَأَتَيْتُكَ مَكْرُوبًا، وَسَكَبْتُ عَبْرَتِي عَنِّدَكَ باكيًا، وَصَرَّتُ إِلَيْكَ مُفْرَداً، وَأَتَتْ مَمْنَنْ أَمْرَنِيَ اللَّهُ بِصَلَتِهِ، وَحَثَنِي عَلَى بَرَّهُ، وَذَلِّي عَلَى فَضْلِهِ، وَهَدَانِي لِحَجَّهُ، وَرَغَبَنِي فِي الْوِفَادَةِ إِلَيْهِ، وَالْهَمَيِّ طَلَبَ الْحَوَائِجَ عَنْهُ، أَتَمْ أَهْلُ بَيْتٍ لَا يَسْقُى مِنْ تَوْلَاكُمْ، وَلَا يَخْسِرُ مِنْ بَهْوِيَّكُمْ، وَلَا يَسْعُدُ مِنْ عَادِكُمْ».

پس رو به قبله می کنی و دو رکعت نماز برای او هدیه کن، و می گویی:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، اللَّهُمَّ ائِي تَعَرَّضْتُ لِرَحْمَتِكَ بِلُزُومِي لِقَبِيرِ عَمَّ بَیْکَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَالله، لِیجِرَی مِنْ نَقْمَنَتِكَ وَسَخَطِكَ وَمَقْنِتِكَ فِي يَوْمِ تَكْثُرُ فِيهِ الْأَصْوَاتُ، وَتَشَغَّلُ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا قَدَّمْتَ، وَتَجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا، فَإِنْ تُرْحَمْنِي الْيَوْمَ فَلَا حَوْفٌ عَلَيَّ وَلَا حُزْنٌ، وَإِنْ تُعَاقِبْ فَمَوْلَیَ لَهُ الْقُدْرَةُ عَلَى عَبْدِهِ، وَلَا تُخْبِيَّ بَعْدَ الْيَوْمِ، وَلَا تَصْرِفَنِي بِعِيرِ حَاجَتِي، فَقَدْ لَصَقْتُ بِقَبِيرِ عَمَّ بَیْکَ، وَتَقَرَّبْتُ إِلَيْكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ وَرَجَاءَ رَحْمَتِكَ، فَتَبَلَّ مِنِّی، وَعَدْ

بحلّمكَ على جهلي، وبرأفكَ على جنایة نفسی، فقد عظُم جرمي، وما أخافُ أن تظلمني، ولكن أخافُ أنْ تظلّمَنِي، فالظُّرُرُ الْيَوْمَ تَقْبَيْ على قبرِ عمٌ نَبِيِّكَ، فَهُمَا فُكَّيْ من التارِ، ولا تُخَيِّبْ سعْيِي، ولا يهُونُ عَيْنِكَ ابْنِهِي، ولا تُجْحِنَ عَنْكَ صَوْتِي، ولا تُقْلِبِي بغيرِ حَوائِجي، يا غياثَ كُلِّ مَكْرُوبٍ وَمَحْزُونٍ، ويَا مُفْرِجاً عنِ المَلْهُوفِ الْحَيْرَانِ الْغَرِيقِ الْمُشْرِفِ عَلَى الْهَلْكَةِ، فَصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْظَرَ إِلَيَّ نُورَةً لَا أَشْقَى بَعْدَهَا أَبَداً، وَأَرْحَمَ تَضَرُّعِي وَعَبْرِي وَالْفَرَادِي، فَقَدْ رَجَوْتُ رِضَاكَ، وَتَحْرِيَتُ الْخَيْرَ الَّذِي لَا يُعْطِيهِ أَحَدٌ سواكَ، فَلَا تَرُدَّ أَمْلِي، اللَّهُمَّ أَنْ تَعَاقِبْ فَمَوْلَيَ لَهُ الْفُدْرَةُ عَلَى عَبْدِهِ وَجَزَاءَهِ بِسُوءِ فَعْلِهِ، فَلَا أَخِيَّنَ أَيْوَمٍ، ولا تَصْرُفِي بغيرِ حاجَتي، ولا تُخَيِّبْ شُخُوصِي وَوَفَادِتِي، فقد أَنْفَدْتُ نَفْسِي، وَأَتَبَتُ بَدِينِي، وَقَطَعْتُ الْمَفَازَاتِ، وَخَلَفْتُ الْأَهْلَ وَالْمَالَ وَما خَوَّلْتَنِي، وَآتَيْتُ مَا عَنْكَ عَلَى نَفْسِي، وَلَدَتْ بِقَبْرِ عَمٌ نَبِيِّكَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، وَتَقَرَّبْتُ بِهِ إِبْغَاءَ مَرْضَاكَ، فَقَدْ بِحَلْمِكَ عَلَى جهلي، وبرأفكَ على ذئبي، فَقَدْ عَظُمَ جرمي، برحمتكَ يا كریمَ يا کریم».

زیارت شهدای اُحد

در سال سوم هجری در شمال مدینه، در دامنه کوه اُحد جنگی میان مسلمانان و کفار اتفاق افتاد که ابتدا مسلمانان پیروز شدند، ولی در ادامه جنگ، عده‌ای از سپاهیان از فرمان پیامبر تخلّف کردند که منجر به شکست سپاه اسلام شد، و بیش از هفتاد نفر از مسلمانان شهید شدند، که جمزه سید الشهدا یکی از آنان بود. در زیارت شهدای جنگ اُحد که در همان جا دفن هستند، چنین می‌گویی:

«السَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللهِ، السَّلَامُ عَلَى نَبِيِّ اللهِ، السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّاهِرِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَيُّهَا الشُّهَدَاءُ الْمُؤْمِنُونَ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ الْإِيمَانِ وَالْتَّوْحِيدِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَصْرَارِ دِينِ اللهِ وَأَصْرَارِ رَسُولِهِ، عَلَيْهِ وَآلِهِ السَّلَامُ، سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَرَّثْتُمْ فَعَمِّ عَقْبَى الدَّارِ، أَشْهَدُ أَنَّ اللهَ اخْتَارَكُمْ لِدِينِهِ، وَاصْطَفَاكُمْ لِرَسُولِهِ، وَأَشْهَدُ أَنَّكُمْ قَدْ جَاهَدْتُمْ فِي اللهِ حَقَّ جَهَادِهِ، وَذَبَّبْتُمْ عَنْ دِينِ اللهِ وَعَنْ نَبِيِّهِ، وَجَدَتُمْ بِأَنْفُسِكُمْ دُونَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّكُمْ قُتِلْتُمْ عَلَى مِنْهاجِ رَسُولِ اللهِ، فَجَرَأْتُمُ اللهَ عَنْ نَبِيِّهِ وَعَنِ الْاسْلَامِ وَأَهْلِهِ أَفْضَلُ الْجَنَّاءِ، وَعَرَفْنَا وَجُوْهَرَكُمْ فِي مَحَلِّ رَضْوَانِهِ، وَمَوْضِعِ اكْرَامِهِ مَعَ الْبَيْنَ وَالصَّدِيقَيْنَ وَالشَّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ، وَحَسَنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا، أَشْهَدُ أَنَّكُمْ حُزْبُ اللهِ، وَأَنَّ مَنْ حَارَبَكُمْ قَدْ حَارَبَ اللهَ، وَأَنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقْرَبِينَ الْفَائزِينَ، الَّذِينَ هُمْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ، فَعَلَى مَنْ قَتَلَكُمْ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْمَجَمِعِينَ، أَتَيْتُكُمْ يَا أَهْلَ التَّوْحِيدِ زَائِرًا وَبِحَقِّكُمْ عَارِفًا، وَبِزِيَارَتِكُمْ إِلَى اللهِ مُتَقْرِبًا، وَبِمَا سَبَقَ مِنْ شَرِيفِ الْأَعْمَالِ، وَمَرْضِيِ الْأَفْعَالِ عَالِمًا، فَعَلَيْكُمْ سَلَامُ اللهِ وَرَحْمَتُهُ وَبَرَكَاتُهُ، وَعَلَى مَنْ قَتَلَكُمْ لَعْنَةُ اللهِ وَغَضَبُهُ وَسَخطُهُ، اللَّهُمَّ افْعُنِي بِزِيَارَتِهِمْ، وَبَيْتِنِي عَلَى قَصْدِهِمْ، وَتَوَفَّنِي عَلَى مَا تَوَفَّيَهُمْ عَلَيْهِ، وَاجْمَعَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فِي مُسْتَقْرَرِ دَارِ رَحْمَتِكَ، أَشْهَدُ أَنَّكُمْ لَنَا فَرَطٌ، وَتَحْنُ بِكُمْ لِاحْقُونَ». و می خوانی سوره (اَنَّ اَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ) را آنچه می توانی، و بعضی گفته اند که نزد هر مزاری دو رکعت نماز زیارت می خوانی. بنابراین، مناسب است به نزدیک ترین مسجد بروی، و دو رکعت نماز به قصد رجاء مطلوبیت و ثواب به جا آوری.

زیارت وداع رسول اکرم(صلی الله علیه وآل‌ه)

هرگاه خواستی از مدینه بیرون آیی غسل کن، و نزد قبر پیامبر(صلی الله علیه وآل‌ه) برو، و عمل کن آنچه را قبل انجام می دادی، پس وداع کن آن حضرت را، و بگو:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ، أَسْتَوْدِعُكَ اللهُ وَأَسْتَرْعِيكَ وَأَفْرُءُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، آمَنْتُ بِاللهِ وَبِمَا جَنَّتْ بِهِ وَدَلَّلْتُ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخرَ الْعَهْدِ مِنِي لزیارت قبر نبیک، فَإِنْ تَوَفَّيْتَنِي قَبْلَ ذَلِكَ فَإِنِّي أَشْهَدُ فِي مَمَاتِي عَلَى مَا شَهِدْتُ عَلَيْهِ فِي حَيَاتِي، أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ».

و حضرت صادق(علیه السلام) در وداع قبر پیامبر(صلی الله علیه وآل‌ه) به یونس بن یعقوب فرموده که بگو:

«صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ، لَا جَعَلَهُ اللهُ آخرَ تَسْلِيمِي عَلَيْكَ».

و به صورتی دیگر گفته اند: هرگاه خواستی از مدینه منوره خارج شوی، پس از اتمام کلیه اعمال غسل کن، و پاک ترین لباسهایت را بپوش، و به زیارت رسول خدا(صلی الله علیه وآل‌ه) مشترف شو، و به آنچه قبل اگفه شد زیارت کن، سپس در وداع آن حضرت بگو:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْبَشِيرُ التَّذَبِيرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا السَّرَاجُ الْمُنِيرُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا السَّفِيرُ بَيْنَ النَّاسِ وَبَيْنَ الْحَلْقَةِ، أَشْهَدُ يَا رَسُولَ اللهِ أَنَّكَ كُنْتَ تُورَّا فِي الْأَصْلَابِ الشَّامِخَةِ وَالْأَرْحَامِ الْمُطَهَّرَةِ، لَمْ تَنْجُسْكَ الْجَاهِلَةُ بِأَنْجَاسِهَا، وَلَمْ تُلْبِسْكَ مِنْ مُدَلَّهَمَاتِ ثِيَابِهَا، وَأَشْهَدُ يَا رَسُولَ اللهِ أَنَّ مُؤْمِنَ بِكَ وَبِالْأَئمَّةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِكَ، أَعْلَمَ الْهُدَى، وَالْعُرُوْةُ الْوُثْقَى، وَالْجُحَّةُ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا، اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخرَ الْعَهْدِ مِنْ زیارت نبیک علیه السلام، وَانْ تَوَفَّيْنِي فَإِنِّي أَشْهَدُ فِي مَمَاتِي عَلَى مَا أَشْهَدُ عَلَيْهِ فِي حَيَاتِي، أَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَحَدَّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، وَأَنَّ الْأَئمَّةَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ، أَوْلِياؤُكَ وَأَصْرَارُكَ وَحَجَّجُكَ عَلَى خَلْقِكَ، وَخَلْفَاؤُكَ فِي عِبَادِكَ وَأَعْلَامُكَ فِي بِسَارِكَ، وَحَفَّةُ سِرَّكَ، وَتَرَاجِمُهُ وَحِيَكَ،

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَبَلْغْ رُوحَ نَبِيِّكَ مُحَمَّدَ وَآلِهِ، فِي سَاعَتِي هَذِهِ وَفِي كُلِّ سَاعَةٍ تَحْيَهُ مِنِّي وَسَلَامًا، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ.

و بگو: «اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنَا آخرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيَارَةِ قَبْرِ نَبِيِّكَ، فَإِنِّي أَشْهُدُ عَلَيْهِ فِي حَيَاةِي، أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ، وَأَنَّكَ قَدْ اخْتَرْتَهُ مِنْ خَلْقِكَ، ثُمَّ اخْتَرْتَ مَنْ أَهْلِيَّتِهِ الْأَئِمَّةَ الطَّاهِرِينَ، الَّذِينَ أَذْهَبْتَ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَطَهَّرْتَهُمْ تَطْهِيرًا، فَاحْسَنُونَا مَعَهُمْ، وَفِي ذُمْرَتِهِمْ وَتَحْتَ لَوَاءِهِمْ، وَلَا تُفَرِّقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ، لَا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ تَسْلِيمِي عَلَيْكَ».

زيارت وداع ائمه بقیع(علیهم السلام)

مرحوم شیخ طوسی و سید بن طاووس گفته اند که چون خواستی ائمه بقیع را وداع کنی، بگو:

«السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَئِمَّةُ الْهُدَى وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، أَسْتُوْدِعُكُمُ اللَّهُ وَأَقْرَءُ عَلَيْكُمُ السَّلَامَ، آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَبِمَا جِئْنَا بِهِ وَدَلَّلْنَا عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ».

پس دعا بسیار کن، و از خدا سؤال کن که بار دیگر تو را به زیارت ایشان برگرداند، و این آخرين عهد و زیارت تو نباشد.

زيارت حضرت خدیجه(علیها السلام)

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا زَوْجَةَ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَوْلَ الْمُؤْمِنَاتِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَنْ أَنْفَقَتْ مَالَهَا فِي نُصْرَةِ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ، وَنَصْرَتُهُ مَا اسْتَطَاعَتْ وَدَافَعَتْ عَنْهُ الْأَعْدَاءَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَنْ سَلَّمَ عَلَيْهَا جَبْرِيلُ وَبَلَّغَهَا، السَّلَامُ مِنَ اللَّهِ الْجَلِيلِ، فَهَنِئْنَا لَكِ بِمَا أَوْلَاكِ اللَّهُ مِنْ فَضْلٍ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

زيارت حضرت ابوطالب(علیه السلام)

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْبَطْحَاءِ وَابْنَ رَئِيسِهَا، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَارِثَ الْكَعْبَةِ بَعْدَ تَأْسِيسِهَا، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا كَافِلَ الرَّسُولِ وَنَاصِرَةُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَ الْمُصْطَفَى وَأَبَا الْمُرْتَضَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَيْضَةَ الْبَلَدِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الذَّابُ عنِ الدِّينِ، وَالْبَاذِلُ نَفْسَهُ فِي نُصْرَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى وَلَدِكِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

زيارت حضرت عبدمناف جد پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآلہ)

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا السَّيِّدُ الْبَلِيلُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْعُصْنُ الْمُشْمُرُ مِنْ شَجَرَةِ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا جَدَّ حَيْرِ الْوَرَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ الْأَنْبِيَاءِ الْأَصْفَيِّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بْنَ الْأُوصِيَاءِ الْأُولَىِّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْحَرَمِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَارِثَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبَ بَيْتِ اللَّهِ الْعَظِيمِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى آبَاءِكَ الطَّاهِرِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

۹۶. یکی از چهره هایی که در قبرستان ابوطالب مدفون است، حضرت خدیجه(سلام الله علیها) است، او زن فدکار و ایشارگر و نخستین زن مؤمن به رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) بود. وی تمامی اموال خود را وقف پیشبرد اسلام کرد و در برابر فشاری که قریش بر رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) وارد می کردند، بکترین یار صمیمی او در خانه محسوب می شد. رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) همیشه از او به نیکی یاد می کرد تا جایی که حسادت برخی از همسران وی برانگیخته می شد، اما آن حضرت از تحسین خدیجه(علیها السلام) خودداری نمی کرد.

۹۷. چهره شاخص بنی هاشم، ابوطالب فرزند عبدالطلب و عمومی پیامبر(صلی الله علیه وآلہ) است. وی در پرده تقویه توانست چایی قابل ستایش از رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) در برابر فشار مشرکان به عمل آورد. او در برابر قدیدهای قریش، حاضر نشد، رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) را به آنان تسليم کند و چایت آشکار خود را از آن حضرت در همه مراحل اعلام کرد. اشعار زیادی از ابوطالب برجای مانده که علاوه بر ایمان عمیق او نشان دهنده چهره ادبی این بزرگمرد هاشمی است. وی بزرگ ترین حامی پیامبر(صلی الله علیه وآلہ) در ساهای خفقان در مکه بود، ابوطالب در همان آغاز بعثت، فرزندانش علی(علیه السلام) و جعفر را به خدمت رسول خدا(صلی الله علیه وآلہ) فرستاد و خود نیز تا سال دهم بعثت که زنده بود، هرگز در دفاع از آن حضرت کوتاهی نکرد.

زيارت حضرت عبدالطلب(علیه السلام)، جد پیامبر اکرم(صلی الله علیہ وآلہ)

«السلام علیک یا سید البطحاء، السلام علیک بآخر نداء، السلام علیک یا بن ابراهیم الخلیل، السلام علیک یا وارث الذیح اسمیل، السلام علیک یا من اهله الله بدعاهه اصحاب الفیل، وجعل کیدهم فی تضليل، وارسل علیهم طیراً آبایل، تمیهم بمحاجة من سجیل، فجعلهم کعصف ماؤکول، السلام علیک یا من تصرع فی حاجاته إلى الله، وتوسل فی دعاءه بپور رسول الله صلی الله علیه وآلہ وسلم، السلام علیک یا من استجاب الله دعاءه، وتودی فی الحکمة، وبشر بالاجابة فی دعاءه، وأسجد الله الفیل إکراماً واعظاماً له، السلام علیک یا من آتیع الله له الماء حتى شرب وارتوی فی الأرض القفراء، السلام علیک یا بن الذیح وابا الذیح، السلام علیک یا ساقی الحجيج وحافر زمزم، السلام علیک یا من جعل الله من تسلیه سید المرسلین وحیر اهل السموات والارضین، السلام علیک یا من طاف حول الكعبه وجعله سبعة اشواط، السلام علیک یا من رأی فی المئام سلسلة التور وعلم الله من اهل الجنة، السلام علیک یا شیة الحمد، السلام علیک یا على آباءك وأجدادك وأبناءك جميعاً ورحمة الله وبرکاته».

زيارت حضرت آمنه بنت وهب، مادر پیامبر اکرم(صلی الله علیہ وآلہ)

«السلام علیک آیتها الطاهرة المطهرة، السلام علیک یا من خصها الله باغلی الشرف، السلام علیک یا من سطع من جسنهنها نور سید الانبياء، فأضاءت به الأرض والسماء، السلام علیک یا من نزلت لاجلها الملائكة، وضربت لها حجب الجنة، السلام علیک یا من نزلت لخدمتها الحور العین، وسكنها من شراب الجنة، وبشرتها بولادة خیر الانبياء، السلام علیک یا أم رسول الله، السلام علیک یا أم حبيب الله، فهنيئنا لك بما آتيك الله من فضل، والسلام علیک وعلى رسول الله صلی الله علیه وآلہ، ورحمة الله وبرکاته».

زيارت حضرت قاسم، فرزند رسول خدا(صلی الله علیہ وآلہ)

«السلام علیک یا سیدنا يا قاسم بن رسول الله، السلام علیک یا بن حبيب الله، السلام علیک یا بن المصطفی، السلام علیک و على من حولك من المؤمنين والمؤمنات، رضي الله تعالى عنكم وارضاكم أحسن الرضا، وجعل الجنة متراكتم وممسكتكم وماويكم، السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته».

زيارت جامعه کبیره

شيخ صدق در من لا يحضره الفقيه^{۹۹} وعيون اخبار الرضا، از موسی بن عبدالله نفعی روایت کرده که گفت به خدمت حضرت امام علی التقی(علیه السلام) عرض کرد که یابن رسول الله ما زیارتی بليغ تعليم فرما، که کامل باشد و هرگاه خواستم یکی از شما را زیارت کنم آن را بخوانم. فرمود که چون به درگاه رسیدی بايست و شهادتین را بگو:

«أشهد أن لا إله إلا الله وآشهد أن محمداً صلی الله علیه وآلہ عبده ورسوله».

و با حال غسل باش و چون داخل حرم شدی و قبر را دیدی بايست و سی مرتبه «الله اکبر» بگو، پس اندکی با آرامش دل و تن راه برو و گامها را نزدیک یکدیگر بگذار، سپس بايست و سی مرتبه «الله اکبر» بگو. آن گاه نزدیک قبر مطهر برو و چهل مرتبه «الله اکبر» بگو تا صد تکبر تمام شده باشد، و شاید چنان که مجلسی اول گفته، وجه تکبیر این باشد که چون اکثر طباع به غلو مایلند، از عبارات امثال این زیارت به غلو نیفتند یا از بزرگی حق – سبحانه و تعالی – غافل شوند یا غیر اینها. پس بگو:

«السلام علیکم یا اهل بیت البوّۃ، و موضع الرسالۃ، و مختلف الملائکة، و مهبط الوحوشی، و معدن الرحمة، و خزان العلم، و مُنتهی الحلم، و اصول الکرم، و قادة الامم، و اولیاء النعم، و عناصر الابرار و دعائیم الاخیار، و ساسة العباد، و اركان البلاد، و أبواب الایمان، و امناء الرحمن، و سلالة الشیعین، و صفوة المرسلین، و عترة خیرة رب العالمین، و رحمة الله و برکاته، السلام على ائمۃ الہدی، و مصابیح الدُّجُج، و علام الثقی، و ذوی الثنی، و اولی الحجی، و کهف الوری، و ورثة الانبیاء، و المثل الاعلی، والداعوة الحسینی، و حجج الله على اهل الدُّنْیَا والآخرة والاولی، و رحمة الله و برکاته، السلام على محال معرفة الله، و مساكن برکة الله، و معادن حکمة الله، و حفظة سر الله، و حملة كتاب الله، و اوصیاء نبی الله، و ذریة رسول الله صلی الله

۹۸. قبر والده ماجده رسول گرامی اسلام، بنا بر نقلی در قبرستان ابوطالب و بنا بر نقل مشهور در محلی بنام «أبواء» بین راه مکه و مدینه واقع شده است.

۹۹. من لا يحضره الفقيه ۲ : ۳۷۰

علیه وآلہ، و رحمة الله و برکاته، السلام على الدعاة الى الله، والأدلة على مرضات الله، والمستقررين في أمر الله، والثامين في محنة الله، والمخلصين في توحيد الله، والمظاهرين لامر الله ونهيه، وعباده المكرمين، الذين لا يسبونه بالقول وهم بأمره يعلمون، ورحمة الله وبركته، السلام على الآئمه الدعاة، والقاده الهداء، والصادقة الولاة، والصادقة الحماة، وأهل الذكر وأولي الأمر، وبقيه الله وخيته، وحزبه وعيته علمه وحيته وصراطه ونوره وبرهانه ورحمة الله وبركته، أشهد أن لا الله الا الله وحده لا شريك له كما شهد الله لنفسه وشهدت له ملائكته وأولوا العلم من خلقه لا الله الا هو العزيز الحكيم وأشهد أن محمداً عبد المنتجب ورسوله المرتضى، رسوله بالهدي ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون، وأشهد أكمل الآئمه الراشدون المهميون المقصومون المكرمون الصادقون المصطفون، المطهرون لله، القوامون بأمره، العاملون بارادته، الفائزون بكرامتها، اصطفاكم بعلمه، وارتضاكم لغيبه، واحتاركم لسره، واجتبكم بقدرته، واعزكم بهداه وخصكم ببرهانه، وانتجبكم لنوره، وآيدكم بروحه، ورضيكم خلفاء في أرضه، وحججاً على بيته، واصاراً لدينه، وحفظة لسره، وخركة لعلمه، ومستودعاً لحكمته، وتراجمة لوحشه، وآركاناً لتوحيدك، وشهادء على خلقه، ومتاراً في بلاده، وأدلة على صراطه، عصمك من الرلل، وآمنكم من الفتن، وطهركم من الدنس، وآذهب عنكم الرجس وطهركم تطهيراً، فعظتم جلاله، وآكربتم شأنه، ومجذتم كرمه، وآدمتم ذكره، وآخذتم ميشاقه، وآخكمتم عقد طاعته، وتصتمم له في السر والعلانية، ودعوتهم إلى سبile بالحكمة والموسطة الحسنة، وبدلتهم أنفسكم في مرضاته، وصبرتم على ما أصابكم في جنبه، وآقمتم الصلة، وآتيتم الزكارة، وآمرتم بالمعروف، ونهيتم عن المنكر، وآجادتم في الله حق جهاده، حتى أغلبتم دعوه، وبيتم فرائضه، وآقمتم حدوته، وشرتم شراب حكمه، وستتم سنته، وصرتم في ذلك منه إلى الرضا، وسلتم له القضاء، وصدقتم من رسالته من مضى، فالواجب عنكم مارق، واللازم لكم لاحق، والمتصدر في حكم زاهق، والحق معكم، وفيكم ومنكم وإياكم، وآتكم أهله، وآدمتم النسوة عندكم، وآيات الخلق اليكم، وحسائهم عيكم، وفصل الخطاب عندكم، وآيات الله لدكم، ونوره وبرهانه عندكم، وآمرة إليكم، من والأكم فقد ولـى الله، ومن عادكم فقد عاد الله، ومن أحبكم فقد أحب الله، ومن أبغضكم فقد أبغض الله، ومن اعتصم بكم فقد اعتصم بالله، أقسم [السائل الأعظم] [الصراط الأقوم]، وشهداء دار الفنا، وشفعاء دار البقاء، والرحمة الموصولة، والأية المخزونة، والأمانة المحفوظة، والأباب المبتلى به الناس، من آتكم نجى، ومن لم ياتكم هلك، إلى الله تدعون، وعليه تدعون، وبه تومنون، وله تسلمون، وبأمره تعاملون، وإلى سبile ترشدون، وبقوله تحكمون، سعد من والأكم، وهلك من عادكم، وhab من جحدكم، وضل من فارقكم، وفاز من تمسك بكم، وآمن من لجاجكم، وسلم من صدقكم، وهدى من اعتصم بكم، من آتكم فالجنة مأويه، ومن خالفككم فالنار مثويه، ومن جحدكم كافر، ومن حاربكم مشرك، ومن رد عليكم في أسفل درك من الجحيم، أشهد أن هذا سابق لكم فيما مضى، وجار لكم فيما بقى، وأن أرواحكم وتوركم وطيتك واحدة، طابت وطهرت بعضها من بعض، خلقكم الله أثواراً، فجعلكم بعرشه مخدفين، حتى من علينا بكم، فجعلكم في بيوت أذن الله أن ترفع ويدرك فيها اسمه، وجعل صلواتنا عليكما و ما خصنا به من ولايتكم طيباً لخلقنا، وطهارة لأنفسنا، وتركية لنا، وكفارة لذرينا، فكنا عنده مسلمين بفضلكم، و معروفين بتصديقنا إياكم، فبلغ الله بكم أشرف محل المكرمين، وأعلى منازل المقربين، وآرفع درجات المسلمين، حيث لا يلحقه لاحق، ولا يفوقه فائق، ولا يسبقه سابق، ولا يسبقه سابق، ولا يفوقه فائق، ولا يسبقه سابق، ولا شهيد، ولا عالم ولا جاهل، ولا ذئي ولا فاضل، ولا مؤمن صالح، ولا فاجر طالح، ولا جبار عنيد، ولا شيطان مرید، ولا حلق فيما بين ذلك شهيد، إلا عرقهم جلاة أمركم، وعظم خطركم، و تمام توركم و صدق مقاعدكم، و ثبات مقامكم، و شرف محلكم و منزلتكم عنده، وكرامتكم عليه، وخاصتكم لدليه، وقرب مرتلكم منه، باي آتش و أمي و أهلى و مالي و أسرتى، أشهد الله و أشهدكم أى مومن بكم و بما آمنت به، كافر بعذوكم و بما كفروكم به، مُسيّص بشانكم وبضالة من خالفككم، موال لكم ولا يائكم، مبغض لا عدائكم و معاد لهم، سلم لمن سالمكم، وحرب لمن حاربكم، محقق لما حققت، مبطل لما أبطلتم، مطیع لكم، عارف بحقكم، مقر بفضلكم، محتمل لعلكم، متحجب بندمكم، معرف بذمكم، مؤمن بایاكم، مصدق برجلكم، مُنتظر لا مركم، مُرتفق لدولكم، آخذ بقولكم، عامل بأمركم، مُستجير بكم، زائر لكم، لاذ عائد بقوركم، مُستثنع إلى الله عزوجل بكم، و مُتقرب بكم إليه، و مُقلكم إمام طلاقى و حوانجي و ارادتى في كل أحوالى و أموري، مؤمن بسركم و عاليتكم و شاهدكم و غائبكم و أولكم و آخركم، و مفوض فى ذلك كله اليكم، و مسلم فيه معكم، و قلبى لكم مسلم، ورأى لكم تبع، ونصرتى لكم معدة، حتى يحيى الله تعالى دينه بكم، ويردكم في أيامه، و يطهركم لعدله، و يمكّنك في أرضه، فمعكم معلم لامع غيركم، آمنت بكم، وتوتت آخركم بما توتت به أولكم، وبرئت إلى الله عزوجل من عدائكم و من الجبّ و الطاغوت و الشياطين و حزبهم الظالمين لكم، و الجاحدين لحقكم، والمافقين من ولايتكم، والغاصبين لارتكم، والشاكين فيكم، والمُحرفين عنكم، و من كل ولجة دونكم، وكل مطاع سواكم، و من الآئمه الذين يدعون إلى النار، فشتى الله أبداً ما حيت على موالاتكم و محبتكم و دينكم، و وفني لطاعتكم، و رزقني شفاعتكم، و جعلنى من خيار مواليك، التابعين لما دعوتم الله، و جعلنى من يقص آثاركم، و سلوك سبلكم، و بهتدى بهدكم، و يحشر في زمرتكم، و يكر في رجلكم، و يملأ في دولكم، و يشرف في عافيتكم، و يمكن في أيامكم، و تقر عيشه غالباً بروبيتكم، باي آتش و أمي و نفسى و أهلى و مالي، من أراد الله بدء بكم، و من وحده قبل عنكم، و من قصده توجه بكم، موالي لا أحصى شانكم، و لا أبلغ من المدح كنهكم، و من

الْوَصْفُ قَدْرُكُمْ، وَ أَئْنَمْ نُورُ الْأَخْيَارِ، وَ هُدَاةُ الْأَبْرَارِ، وَ حُجَّاجُ الْجَبَارِ بِكُمْ فَتَحَ اللَّهُ، وَ بِكُمْ يَعْتَمِ، وَ بِكُمْ يُنْزَلُ الْغَيْثُ، وَ بِكُمْ يُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ، وَ بِكُمْ يُفْسِسُ الْهَمُّ وَ يُكْشِفُ الضَّرُّ، وَ عِنْدَكُمْ مَا تَرَكْتُ بِهِ رُسُلُهُ، وَ هَبَطَتِ بِهِ مَلَائِكَتُهُ وَ إِلَى جَدَّكُمْ.

وَ اگر زیارت امیر المؤمنین علی (علیه السلام) باشد به جای: «وَ إِلَى جَدَّكُمْ» بگو:

«وَ إِلَى أَخِيكُ، بُعْثَ الرُّوحُ الْأَمِينُ، آتَاكُمُ اللَّهُ مَا لَمْ يُوتَ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ، طَاطَّا كُلُّ شَرِيفٍ لِشَرِيفِكُمْ، وَ بَعْثَ كُلُّ مُتَكَبِّرٍ لِطَاعِتِكُمْ، وَ خَصَّنَعَ كُلُّ جَبَارٍ لِفَضْلِكُمْ، وَ ذَلِلَ كُلُّ شَيْءٍ لَكُمْ، وَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِكُمْ، وَ فَازَ الْفَاتِرُونَ بِوِلَائِكُمْ، بِكُمْ يُسْلِكُ إِلَى الرِّضْوَانِ، وَ عَلَى مَنْ جَاهَدَ وَلَا يَتَّكِمُ غَضْبُ الرَّحْمَنِ، بِأَبِي أَئْنَمْ وَأَمِي وَنَفْسِي وَأَهْلِي وَمَالِي، ذِكْرُكُمْ فِي الْذَاكِرِينَ، وَ أَسْمَاءُكُمْ فِي الْأَسْمَاءِ، وَ أَجْسَادُكُمْ فِي الْأَجْسَادِ، وَ أَرْواحُكُمْ فِي الْأَرْوَاحِ، وَ أَنْفُسُكُمْ فِي النُّفُوسِ، وَ آثَارُكُمْ فِي الْأَثَارِ، وَ قَبُورُكُمْ فِي الْقُبُورِ، فَمَا أَحْلَى أَسْمَائِكُمْ، وَ أَكْرَمَ أَفْسُكُمْ، وَ أَعْظَمَ شَانِكُمْ، وَ أَجْلَ خَطْرِكُمْ، وَ أَوْفَ عَهْدِكُمْ، وَ أَصْدَقَ وَعْدِكُمْ، كَلَامُكُمْ نُورٌ، وَ أَمْرُكُمْ رُشْدٌ، وَ وَصِيَّكُمُ التَّقْوَى، وَ فَعْلُكُمُ الْخَيْرُ، وَ عَادِكُمُ الْأَحْسَانُ، وَ سَجَيَّكُمُ الْكَرَمُ، وَ شَانِكُمُ الْحَقُّ، وَ الصَّدَقُ وَالرَّفْقُ، وَ قَوْلُكُمْ حُكْمٌ وَ حَثْمٌ، وَ رَأْيُكُمْ عِلْمٌ وَ حَلْمٌ وَ حَزْمٌ، إِنْ ذُكْرُ الْخَيْرِ كُثُّمْ أَوَّلَهُ وَ أَصْلَهُ وَ فَرْعَهُ وَ مَعْدَنَهُ وَ مَاوِيهُ وَ مُنْتَهَاهُ، بِأَبِي أَئْنَمْ وَأَمِي وَنَفْسِي، كَيْفَ أَصْفُ حُسْنَ شَائِكُمْ، وَ أَحْسَى جَمِيلَ بَلَائِكُمْ، وَ بِكُمْ أَخْرَجَنَا اللَّهُ مِنَ الدُّلُّ، وَ فَرَّجَ عَنَا غَمَرَاتِ الْكُرُوبِ، وَ أَفَدَنَا مِنْ شَفَا جُرْفَ الْهَلَكَاتِ وَ مِنَ النَّارِ، بِأَبِي أَئْنَمْ وَأَمِي وَنَفْسِي، بِمُؤْلَاتِكُمْ عَلِمْنَا اللَّهُ مَعَالِمَ دِيَنِنَا، وَ أَصْلَحَ مَا كَانَ فَسَدَّ مِنْ دُبَيَانَا، وَ بِمُؤْلَاتِكُمْ تَمَّتِ الْكَلِمَةُ، وَ عَظَمَتِ التَّعْمَةُ، وَ اتَّلَّفَتِ الْفُرْقَةُ، وَ بِمُؤْلَاتِكُمْ تَقْبِلُ الطَّاعَةُ الْمُفْتَرَضَةُ، وَ لَكُمُ الْمَوْدَةُ الْوَاجِهَةُ، وَ الْدَّرَجَاتُ الرَّفِيعَةُ، وَ الْمَكَانُ الْمَعْلُومُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ، وَ الْجَاهَةُ الْعَظِيمُ، وَ الشَّانُ الْكَبِيرُ، وَ الْشَّفَاعَةُ الْمُقْبُلَةُ، رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَثْرَلْتَ وَ أَتَيْنَا الرَّسُولَ فَأَكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ، رَبَّنَا لَا تُزَرِّعْ قُلُوبِنَا بَعْدَ أَذْهَبْنَا وَهَبْنَا لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَابُ، سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَعْوِلاً، يَا وَلَيْهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذُكْرُوبَا لَا يَأْتِي عَلَيْهَا إِلَّا رَضَاكُمْ، فَبِحَقِّ مَنْ اتَّمَّكُمْ عَلَى سَرِّهِ، وَ اسْتَرْعَاكُمْ أَمْرُ خَلْقَهُ، وَ فَرَّنَ طَاعَنَكُمْ بِطَاعِتِهِ، لَمَّا اسْتُوْهِبْتُمْ ذُكْرَوبِي، وَ كُثُّمْ شَفَعَائِي، فَإِنِّي لَكُمْ مُطِيعٌ، مِنْ اطَّاعَكُمْ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ، وَ مِنْ عَصَاكُمْ فَقَدْ عَصَى اللَّهَ، وَ مِنْ أَحَبَّكُمْ فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ، وَ مِنْ أَبْعَضَكُمْ فَقَدْ أَبْعَضَ اللَّهَ، اللَّهُمَّ أَنِّي لَوْ وَجَدْتُ شَفَعَاءَ أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِ الْأَخْيَارِ الْأَبْرَارِ لَجَعَلْتُهُمْ شَفَعَائِي، فَبِحَقِّهِمُ الَّذِي أَوْجَبْتَ لَهُمْ عَلَيْكَ أَسْكُلَكَ أَنْ تُدْخِلَنِي فِي جُمْلَةِ الْعَارِفِينَ بِهِمْ وَ بِحَقِّهِمْ، وَ فِي زُمْرَةِ الْمَرْحُومِينَ بِشَفَاعَتِهِمْ، إِنَّكَ أَرَحَمُ الرَّاحِمِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ، وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا، وَ حَسَبَنَا اللَّهُ وَنَعْمَ الْوَكِيلُ».

زیارت امین الله

زیارت امین الله، در نهایت اعتبار است و در تمام کتب مزاریه و مصایب نقل شده است و علامه مجلسی (رحمه الله) آورده که آن هفتین زیارت است، از جهت مت و سند، و باید در همه روضات مقدمه بر خواندن آن اهتمام شود.

کیفیت زیارت امین الله چنان است که به سندهای معتبر از جابر از امام محمد باقر (علیه السلام) روایت شده که امام زین العابدین (علیه السلام) به

زیارت امیر المؤمنین (علیه السلام) آمد و نزد قبر آن حضرت ایستاد و گریست و فرمود:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَ حُجَّتَهُ عَلَى عِبَادِهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا امِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، ۱۰۰ أَشْهَدُ إِنَّكَ جَاهَدْتَ فِي اللَّهِ حَقُّ جَهَادِهِ، وَعَمِلْتَ بِكِتَابِهِ، وَأَتَبَعْتَ سُنْنَتَ بَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، حَتَّى دَعَكَ اللَّهُ إِلَى جَوَارِهِ، فَقَبَضَكَ إِلَيْهِ بِاخْتِيَارِهِ، وَأَلْزَمَ إِغْدَائِكَ الْحُجَّةَ مَعَ مَالِكَ مِنَ الْحُجَّاجِ الْبَالِغَةِ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ، اللَّهُمَّ فَاجْعُلْنِي تَفْسِي مُطْمَئِنَّةً بِقَدَرِكَ، رَاضِيَةً بِقَصَاتِكَ، مُوْلَعَةً بِذِكْرِكَ وَدُعَائِكَ، مُحْبَّةً لصَفْوَةِ أُولَيَّ أَئْلَكَ، مَحْبُوبَةً فِي أَرْضِكَ وَسَمَائِكَ، صَابِرَةً عَلَى تُرُولِ بَلَائِكَ، شَاكِرَةً لِفَوَاضِلِ نَعْمَائِكَ، ذَاكِرَةً لسوابِعِ آتَيْكَ، مُشْتَاقَةً إِلَى فَرْحَةِ لِقَائِكَ، مُتَرَوِّذَةً التَّقْوَى لِيَوْمِ جَزِّ آتَيْكَ، مُسْتَتَّةً بِسُنْنَتِ أُولَيَّ أَئْلَكَ، مُفَارِقَةً لِأَخْلَاقِ أَعْدَائِكَ، مَشْفُولَةً عَنِ الدُّنْيَا بِحَدِّكِ وَتَنَائِكَ».

پس پلوی روی مبارک خود را بر قبر گذاشت و فرمود:

«اللَّهُمَّ أَنْ قُلُوبَ الْمُخْتَيَّنِ إِلَيْكَ وَالْهُدَى، وَسُبُّلَ الرَّاغِبِينَ إِلَيْكَ شَارِعَةً، وَأَعْلَامَ الْقَاصِدِينَ إِلَيْكَ وَاضْحَىَةً، وَأَصْوَاتَ الدَّاعِينَ إِلَيْكَ صَاعِدَةً، وَأَبْوَابَ الْأَجَابَةِ لَهُمْ مُفْسَحَةً، وَدَعْوَةً مَنْ نَاجَكَ مُسْتَجَابَةً، وَتَوْبَةً مَنْ يَكِي مِنْ خَوْفَكَ مُرْحُومَةً، وَالْأَغْاثَةَ لِمَنْ اسْتَغَاثَ بِكَ مُوْجُودَةً، وَالْأَعْانَةَ لِمَنْ اسْتَعَانَ بِكَ مُبَدِّلَةً، وَعَادَاتَكَ لِعِبَادِكَ مُنْجَزةً، وَزَلَّلَ مَنْ اسْتَقَالَكَ مُفَاهِمَةً، وَأَعْمَالَ الْعَالَمِينَ لِدَيْكَ مَحْفُوظَةً، وَأَرْزَاقَكَ إِلَى الْخَلَاقِنِ مِنْ لَدُنْكَ نَازِلَةً، وَعَوَانَدَ الْمَزِيدَ إِلَيْهِمْ وَاصِلَةً، وَذُنُوبَ الْمُسْتَغْفِرِينَ مَغْفُورَةً، وَحَوَائِجَ خَلْقَكَ عِنْدَكَ مُقْضَيَّةً، وَجَوَانِزَ السَّائِلِينَ عِنْدَكَ مُوْفَرَةً، وَعَوَانَدَ الْمَزِيدَ مُوْتَرَّةً، وَمَوَآتَهُ الْمُسْتَطَعِمِينَ مُعَدَّةً، وَنَاهَالَ الظَّمَاءَ مُتَرَعَّةً، اللَّهُمَّ فَاسْتَجِبْ دُعَائِي، وَأَقْبِلْ ثَنَائِي، وَاجْمَعْ بَيْتِي وَبَيْنَ أُولَيَّ أَئْلَكَ، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلَى وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ، إِنَّكَ وَلَيْ نَعْمَانِي وَمُنْتَهَى مُنَايِ وَغَایَهُ رَجَائِي فِي مُنْقَلَبِي وَمَثْوَائي».

و در کامل الزیارات، بعد از این زیارت، این فقرات نیز آمده است:

«أَتَ الْهَى وَسِيدِي وَمَوْلَايِ، اغْفِرْ لَاوْلَائِنَا، وَكُفْ عَنَّا أَعْدَائِنَا، وَأَشْغِلْهُمْ عَنْ آذَانِا، وَأَطْهِرْ كَلِمَةَ الْحَقِّ، وَاجْعَلْهَا الْعُلِيَا، وَأَدْحِضْ كَلِمَةَ الْبَاطِلِ وَاجْعَلْهَا السُّقْلِي، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».

حضرت امام محمد باقر(علیه السلام) فرمود: هر کس از شیعیان ما این زیارت و دعا را نزد قبر حضرت علی(علیه السلام) یا نزد قبر یکی از ائمه(علیهم السلام) بخواند، البته حق تعالی این زیارت و دعای او را در نامه ای از نور بالا می برد و مهر حضرت محمد(صلی الله علیه وآلہ) را بر آن می زند، و چنین محفوظ می ماند تا به قائم آل محمد(عج) تسلیم نمایند، پس صاحبیش را به بشارت و تختیت و گرامت استقبال می نماید، ان شاء الله تعالى.

دعاى عالیۃ المضامن

ولیک منہم السلام والسلام علیک ورحمة الله وبِرَّ کائناً یا مولای یا سیدی یا «فلان بن فلان»^{۱۰۱} صلی اللہ علیک وعلی روحک وبِدَنک اُنتَ وسیلَتیٰ إلی اللہ وذریعیتی إلیه ولي حق موالي وکامیلی فکن شفیعی إلى الله عز وجل في الوقوف على قصی هذه وصری عن موقفی هذا بالتحقیق بما سائله کلمه برحمته وقدرته اللهم أرزقني عقولاً کاملاً ولیاً راجحاً وعزاً باقياً وقلباً زکیاً وعملاً کیراً وأدباً بارعاً وأجعل ذلك کلمه لی ولا تجعله علی برحیمتک يا أرحم الراحمنین.

دعای کمیل

دعای کمیل از ادعیه معروف است و علامہ مجلسی می گوید که از بکترین دعاهاست و آن دعا خضر(علیه السلام) است و حضرت علی(علیه السلام) آن را به کمیل، که از خواص اصحاب آن حضرت بوده است، تعلیم فرموده است. این دعا در شبهای نیمه شعبان و در هر شب جمعه خوانده می شود و برای دوری شرعاً و فتح باب رزق و آمرزش گناهان نافع است؛ و آن دعا شریف این است:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسَعَتْ كُلَّ شَيْءٍ، وَبِقُوَّتِكَ الَّتِي فَهَرَتْ بِهَا كُلَّ شَيْءٍ، وَذَلَّ لَهَا كُلُّ شَيْءٍ، وَبِجَرْوِوتِكَ الَّتِي غَلَبَتْ بِهَا كُلَّ شَيْءٍ، وَبِعَزَّتِكَ الَّتِي لَا يَقُومُ لَهَا شَيْءٌ، وَبِعَظَمَتِكَ الَّتِي مَلَأَتْ كُلَّ شَيْءٍ، وَبِسُلْطَانِكَ الَّذِي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، وَبِجَهَكَ الْبَاقِي بَعْدَ فَتَاءِ كُلِّ شَيْءٍ، وَبِأَسْمَائِكَ الَّتِي مَلَأَتْ أَرْكَانَ كُلِّ شَيْءٍ، وَبِعِلْمِكَ الَّذِي أَحاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ، وَبِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَضَاءَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ، يَا نُورُ يَا قُدُّوسُ، يَا أَوَّلَ الْأَوَّلَيْنَ وَيَا أَخْرَى الْآخْرَيْنَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُنْزَلُ النَّقْمَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُغَيِّرُ النَّعْمَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَحْبَسُ الدُّعَاءَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُنْزَلُ الْبَلَاءَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي كُلَّ ذَبْءٍ أَذْبَثَهُ، وَكُلَّ حَطَبَةٍ أَخْطَطَهَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْفَرَبَ إِلَيْكَ بِذَكْرِكَ، وَأَسْتَشْفَعُ بِكَ إِلَى نَفْسِكَ، وَأَسْتَلُكَ بِجُودِكَ أَنْ تُذَنِّنِي مِنْ قُرْبِكَ، وَأَنْ تُؤْزَعَنِي شُكْرُكَ، وَأَنْ تُلْهِمَنِي مَكْرُوكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَلُكَ سُؤَالَ خَاصِّيَّ مُتَذَلِّلَ خَاشِعَ، أَنْ تُسَامِحَنِي وَتَرْحَمَنِي وَتَجْلِيلَنِي بِقَسْمِكَ رَاضِيَاً قَاعِداً، وَفِي جَمِيعِ الْأَحْوَالِ مُتَوَاضِعًا، اللَّهُمَّ وَأَسْتَلُكَ سُؤَالَ مِنْ اشْتَدَّتْ فَاقْتَهُ، وَأَنْزَلَ بَكَ عِنْدَ الشَّدَّادِ حَاجَتَهُ، وَعَظَمَ فِيمَا عَنْدَكَ رَغْبَتُهُ، اللَّهُمَّ عَظَمْ سُلْطَانَكَ، وَعَلَا مَكَائِكَ، وَخَفَى مَكْرُوكَ، وَظَهَرَ أَمْرُوكَ، وَغَلَبَ قَهْرُوكَ، وَجَرَتْ قُدْرُوكَ، وَلَا يُمْكِنُ الْفَرَارُ مِنْ حُكْمِكَ، اللَّهُمَّ لَا أَجِدُ لِذَنْبِي غَافِرًا، وَلَا لِقَبَائِحِي سَاتِرًا، وَلَا لَشَنِّي مِنْ عَمَلِي الْقَبِيحِ بِالْحَسَنِ مُبَدِّلًا غَيْرَكَ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي، وَتَحْرَأْتُ بِجَهَلِيِّ، وَسَكَنَتُ إِلَى قَدِيمِ ذَكْرِكَ لِي وَمِنْكَ عَلَىَّ، اللَّهُمَّ مَوْلَايَ كَمْ مِنْ قَبِيحِ سَرْتُهُ، وَكَمْ مِنْ فَادِحِ مِنَ الْبَلَاءِ أَقْلَتُهُ، وَكَمْ مِنْ عَثَارَ وَقَيْيَهُ، وَكَمْ مِنْ مَكْرُورَهُ دَفَعْتُهُ، وَكَمْ مِنْ ثَنَاءَ جَمِيلَ لَسْتُ أَهْلًا لَهُ تَشَرِّتُهُ، اللَّهُمَّ عَظَمْ بِالْأَنْتَنِي، وَأَفْرَطْ بِسُوءِ حَالِي، وَقَصْرَتْ بِإِعْمَالِي، وَقَعَدَتْ بِإِغْلَالِي، وَحَبَسَنِي عَنْ تَفْعِي بَعْدَ أَمْلِي، وَخَدَعَتِي الدُّلْيَا بِغُرُورِهَا، وَنَفْسِي بِجَنَاحِيهَا، وَمَطَالِي يَا سَيِّدِي، فَاسْتَلُكَ بِعَزَّتِكَ أَنْ لَا يَحْجُبَ عَنْكَ دُعَائِي سُوءِ عَمَلِي وَفَعَالِي، وَلَا تَفْضَحْنِي بِخَفْيٍ مَا اطَّلَعْتَ عَلَيْهِ مِنْ سَرَّى، وَلَا تُعَاجِلْنِي بِالْعُقوَبَةِ عَلَىِّ مَا عَمَلْتُهُ فِي خَلْوَاتِي، مِنْ سُوءِ فَعْلِي وَإِسَانِي، وَدَوَامِ تَقْرِيبِي وَجَهَالِيِّ، وَكُثْرَةِ شَهَوَاتِي وَغَفَلَتِي، وَكُنَّ اللَّهُمَّ بِعَزَّتِكَ لِي فِي كُلِّ الْأَحْوَالِ رَوْفًا، وَعَلَىَّ فِي جَمِيعِ الْأَمْوَالِ عَطْفًا، السَّهِي وَرَبِّي مِنْ لِي غَيْرُكَ أَسْتَلُهُ كَشْفَ ضَرِّيِّ، وَالْتَّنَرُّ فِي أَمْرِيِّ، السَّهِي وَمَوْلَايَ أَجْرِيتُ عَلَىَّ حُكْمًا بَعَثْتُ فِي هَوَى نَفْسِي، وَلَمْ أَحْتَرِسْ فِيهِ مِنْ تَرْبِينَ عَدُوِّي، فَغَرَّنِي بِمَا أَهْوَى وَأَسْعَدَهُ عَلَىَّ ذَلِكَ الْقَضَاءِ، فَتَجَاوَرْتُ بِمَا جَرَى عَلَيَّ مِنْ ذَلِكَ بَعْضَ حُدُودِكَ، وَخَالَفْتُ بَعْضَ أَوْامِرِكَ، فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَىَّ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ، وَلَا حُجَّةَ لِفِي جَمِيعِ ذَلِكَ، وَالزَّمَنَ حَكْمُكَ وَبِلَاؤُكَ، وَقَدْ أَتَيْتُكَ يَا السَّهِي بَعْدَ تَقْسِيرِي وَاسْرَافِي عَلَىَّ نَفْسِي، مُعْتَدِرًا نَادِمًا مُنْكَسِرًا مُسْتَقْبِلًا مُسْتَقْبِلًا مُنْبِياً مُقْرَأً مُدْعَنَا مُعْتَرِفًا، لَا أَجِدُ مَفْرَأً مَمَّا كَانَ مَنِي، وَلَا مَفْرَأً عَنْ تَوَجَّهِ الْيَهِي فِي أَمْرِيِّ، غَيْرَ قَبُولِكَ عَذْرِيِّ، وَأَدْخَالَكَ إِيَّاَيَ فِي سَعَةِ رَحْمَتِكَ، اللَّهُمَّ فَاقْبِلْ عَذْرِيِّ، وَارْحَمْ شَدَّةَ ضَرِّيِّ، وَفَكَّنِي مِنْ شَدَّ وَثَاقِيِّ، يَا رَبِّ ارْحَمْ ضَعْفَ بَدَنِي وَرَقَّةَ جَلْدِي وَدَفَقَةَ عَظَمِيِّ، يَا مِنْ بَدَأَ خَلْقَنِي وَذَكْرَنِي وَبَرْيَتِي وَبَرِّي وَتَغْلِيقَنِي، هَبْيَ لَا سْتَدِاءَ كَرْمَكَ وَسَالِفِ بِرَّكَ بِي، يَا السَّهِي وَسَيِّدِي وَرَبِّي، أَتَرَكَ مُعَذَّنِي بِنَارِكَ بَعْدَ تَوْحِيدِكَ، وَبَعْدَ مَا اتَّطَوَ عَلَيْهِ قَلْمَيِّ وَذَكْرَيِّ وَبَرْيَتِي وَبَرِّي وَتَغْلِيقَنِي، هَبْيَ لَا سْتَدِاءَ كَرْمَكَ وَسَالِفِ بِرَّكَ بِي، يَا السَّهِي وَسَيِّدِي وَرَبِّي، وَجَمَعَتْ بَيْنَ أَهْلِ بَلَانِكَ، وَفَرَقَتْ بَيْنَ وَبَيْنَ أَهْبَائِكَ وَأَوْلَائِكَ فَهَبْنِي يَا السَّهِي وَسَيِّدِي وَمَوْلَايَ وَرَبِّي، صَرَبْتُ عَلَىَّ عَذَابِكَ، فَكِيفَ أَصْبَرْ عَلَىَّ فِرَاقِكَ، وَهَبْنِي يَا السَّهِي، صَرَبْتُ عَلَىَّ حَرَّ نَارِكَ، فَكِيفَ أَصْبَرْ عَنِ النَّظَرِ إِلَىَّ كَرْمَتِكَ، أَمْ كَيْفَ أَسْكُنْ فِي النَّارِ وَرَجَانِي عَفْوَكَ، فَبَعَزَّتِكَ يَا سَيِّدِي وَمَوْلَايَ، أَفْسُمْ صَادِقاً،

لَئِنْ تَرَكْتَنِي ناطقاً لَأَصْجِنَ إِلَيْكَ بَينَ أَهْلَهَا ضَجِيجَ الْأَمْلِينَ، وَلَا صُرُخَنَ إِلَيْكَ صُرَاخَ الْمَسْتَصْرِحِينَ، وَلَا تَدِينَكَ أَيْنَ كُنْتَ يَا وَلَىَ الْمُؤْمِنِينَ، يَا غَايَةَ أَمَالِ الْعَارِفِينَ، يَا غَيَاثَ الْمُسْتَغْيَثِينَ، يَا حَبِيبَ قُلُوبِ الصَّادِقِينَ، وَبِاَللَّهِ الْعَالَمِينَ، افْتَرَكَ سُبْحَانَكَ يَا السَّهِي وَبِحَمْدِكَ تَسْمَعُ فِيهَا صَوْتُ عَبْدِ مُسْلِمٍ سُجْنٍ فِيهَا بِمُخَالَقَتِهِ، وَذَاقَ طَعْمَ عَذَابِهَا بِمَعْصِيَتِهِ، وَحَبِسَ بَيْنَ أَطْبَاقِهَا بِجُرمِهِ وَجَرِيَّتِهِ، وَهُوَ يَضْجِيجُ إِلَيْكَ ضَجِيجٌ مُؤْمَلٌ لِرَحْمَتِكَ، وَيَنِدِيكَ بِلِسَانِ أَهْلِ تَوْحِيدِكَ، وَيَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِرُبُوبِيَّتِكَ، يَا مَوْلَايَ، فَكَيْفَ يَقِيَ فِي الْعَذَابِ وَهُوَ يَرْجُوا مَا سَأَلَ فِي حَلْمِكَ، أَمْ كَيْفَ يُؤْلَمُ النَّارُ وَهُوَ يَأْمُلُ فَضْلَكَ وَرَحْمَتَكَ، أَمْ كَيْفَ يُحْرَقُهُ لَهِبُّهَا وَأَنْتَ تَسْمَعُ صَوْتَهُ وَتَرِكِي مَكَانَهُ، أَمْ كَيْفَ يَشْتَمِلُ عَلَيْهِ زَفِيرُهَا وَأَنْتَ تَعْلَمُ ضَعْفَهُ، أَمْ كَيْفَ يَتَقْلُلُ بَيْنَ أَطْبَاقِهَا وَأَنْتَ تَعْلَمُ صِدْقَهُ أَمْ كَيْفَ تَرْجِعُهُ رِزْيَاتِهَا وَهُوَ يَنِدِيكَ يَا رَبَّهُ، أَمْ كَيْفَ يَرْجُو فَضْلَكَ فِي عَنْقِهِ مِنْهَا فَتَرْسُكُهُ فِيهَا، هَيْهَاتِ، مَا ذَلِكَ الظُّنُونُ بَكَ، وَلَا الْمَعْرُوفُ مِنْ فَضْلِكَ، وَلَا مُشْبِهٌ لَمَا عَامَلْتَ بِهِ الْمُؤْحَدِينَ مِنْ بِرِّكَ وَاحْسَانِكَ، فَبِالْيَقِينِ أَطْعَمَ لَوْلَا مَا حَكَمْتَ بِهِ مِنْ تَعْذِيبِ جَاهِدِيكَ، وَقَضَيْتَ بِهِ مِنْ اخْلَادِ مُعَانِدِيكَ لَجَعَلْتَ التَّارِكُلُّهَا بَرَداً وَسَالَماً، وَمَا كَانَ لَأَحَدٍ فِيهَا مَقْرَأً وَلَا مَقْاماً، لَكِنَّكَ تَقْدَسْتَ أَسْمَاؤُكَ، أَقْسَمْتَ أَنْ تَمْلَأَهَا مِنَ الْكَافِرِينَ، مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، وَأَنْ تَخْلُدَ فِيهَا الْمُعَانِدِينَ، وَأَنَّ جَلَّ تَنَاؤُكَ قُلْتَ مُبِتَدِئًا، وَتَطَوَّلْتَ بِالْأَعْمَامِ مُتَكَرِّمًا، أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتُوْنَ، السَّهِي وَسَيِّدِي، فَاسْتَلِكَ بِالْقُلْرَةِ الَّتِي قَدَرَتْهَا، وَبِالْقَضِيَّةِ الَّتِي حَتَّمْتَهَا وَحَكَمْتَهَا، وَغَلَبْتَ مِنْ عَلَيْهِ أَجْرِيَّهَا، أَنْ تَهَبَ لِي فِي هَذِهِ الْلَّيْلَةِ وَفِي هَذِهِ السَّاعَةِ، كُلُّ جُرْمٍ أَجْرَمْتُهُ، وَكُلُّ ذَنْبٍ أَذْبَثْتُهُ، وَكُلُّ قَبِيحٍ أَسْرَرْتُهُ، وَكُلُّ جَهْلٍ عَمِلْتُهُ كَسْتَهُ أَوْ أَعْلَمْتُهُ، أَخْفَيْتُهُ أَوْ أَطْهَرْتُهُ، وَكُلُّ سَيِّئَةٍ أَمْرَتُ بِأَبْلَاهِهَا الْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ، الَّذِينَ وَكَلَّهُمْ بِحَفْظِ مَا يَكُونُ مِنِّي، وَجَعَلْتُهُمْ شَهُودًا عَلَىَ مَعْ جَوَارِحِيِّ، وَكُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبُ عَلَىَ مِنْ وَرَآهُمْ، وَالشَّاهِدُ لَمَا خَفَى عَنْهُمْ، وَبِرَحْمَتِكَ أَخْفَيْتُهُ، وَبِفَضْلِكَ سَرَّتُهُ، وَأَنْ تُوْفِرْ حَطَّى مِنْ كُلِّ خَيْرٍ أَنْتَلَهُ، أَوْ أَحْسَانٍ فَضَلَّتُهُ، أَوْ بَرِّ نَسْرَتُهُ، أَوْ رِزْقَ بَسْطَتُهُ، أَوْ ذَنْبٍ تَغْفِرُهُ، أَوْ خَطَا تَسْتَرُهُ، يَا رَبَّ يَا رَبَّ يَا رَبَّ، يَا السَّهِي وَسَيِّدِي وَمَوْلَايَ وَمَالِكِ رَقِيِّ، يَا عَلِيمًا بِصَرْرِي وَمَسْكِنِي، يَا خَبِيرًا بِفَقْرِي وَفَاقِتِي، يَا رَبَّ يَا رَبَّ يَا رَبَّ، أَسْتَلِكَ بِحَقْكَ وَقُدْسِكَ وَأَعْظَمِ صَفَاتِكَ وَأَسْمَائِكَ، أَنْ تَجْعَلَ أَوْقَاتِي مِنَ الْمَلَيلِ وَالْتَّهَارِ بِذَكْرِكَ مَعْمُورَةً، وَبِخَدْمَتِكَ مَوْصُولَةً، وَأَعْمَالِي عِنْدَكَ مَقْبُولَةً، حَتَّى تَكُونَ أَعْمَالِي وَأَوْرَادِي كُلُّهَا وَرُدَّاً وَاحِدًا، وَحَالِي فِي خَدْمَتِكَ سَرْمَدًا، يَا سَيِّدِي، يَا مَنْ عَلَيْهِ مُعَوْلَى، يَا مَنْ إِلَيْهِ شَكْوَتُ أَخْوَالِي، يَا رَبَّ يَا رَبَّ يَا رَبَّ، قَوْ عَلَى خَدْمَتِكَ جَوَارِحِيِّ، وَأَشْدَدُ عَلَى الْعَرْبَةِ جَوَانِحِيِّ، وَهَبْ لِي الْجَدَّ فِي حَشِيشِكَ، وَالْدَّوَامِ فِي الاتِّصالِ بِخَدْمَتِكَ، حَتَّى أَسْرَحَ إِلَيْكَ فِي مِيَادِينِ السَّابِقِينَ، وَأَسْرَعَ إِلَيْكَ فِي الْبَارِزِينَ، وَأَشْتَاقَ إِلَى قُرْبِكَ فِي الْمُشْتَاقِينَ، وَأَدْنَوْتُ مِنْكَ دُنُونَ الْمُحْلِصِينَ، وَأَخْاَفَكَ مَخَافَةَ الْمُؤْقِنِينَ، وَاجْتَمَعَ فِي جَوَارِحِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ، اللَّهُمَّ وَمَنْ أَرَادَنِ بُسُوءَ فَارِدَةٍ وَمَنْ كَادَنِ فَكَدَهُ، وَاجْعَلْنِي مِنْ أَحْسَنِ عَيْدِكَ تَصْبِيَا عِنْدَكَ، وَاقْرِبْهُمْ مِنْزَلَةَ مِنْكَ، وَأَحَصْهُمْ زُلْفَةَ لَدَيْكَ، فَإِنَّهُ لَا يُنَالُ ذَلِكَ إِلَّا بِفَضْلِكَ، وَجَدْلِي بِجُودِكَ، وَأَعْطَفْ عَلَىَ بِمَجْدِكَ، وَاحْفَظْنِي بِرَحْمَتِكَ، وَاجْعَلْ لِسَانِي بِذَكْرِكَ لَهَبَّاً، وَقُلْبِي بِحُكْكِ مُتَيَّمًا، وَمَنْ عَلَىَ بِحُسْنِ اِجْبَاتِكَ، وَأَقْلَنِي عَرْتَىَ، وَأَغْفِرْ زَلْتِي، فَإِنَّكَ قَضَيْتَ عَلَىَ عِبَادَكَ بِدُعَائِكَ، وَأَمْرَتُهُمْ بِدُعَائِكَ، وَضَمَّنْتَ لَهُمُ الْأُجَاهَةَ، فَإِنَّكَ يَارَبَّ نَصَبْتُ وَجْهِي، وَإِلَيْكَ يَا رَبَّ مَدَدْتُ يَدِي، فَبَعَزَّتِكَ اسْتَجَبْ لِدُعَائِي، وَبَلَغْنِي مُنَايَ، وَلَا تَقْطَعْ مِنْ فَضْلِكَ رَجَائِي، وَاكْفُنِي شَرَّ الْجَنِّ وَالْأَنْسِ مِنْ أَخْدَائِي، يَا سَرِيعَ الرِّضَا، اغْفِرْ لِمَنْ لَا يَمْلِكُ إِلَّا الدُّعَاءَ، فَإِنَّكَ فَعَالَ لِمَا تَشَاءَ يَا مَنْ أَسْمَهُ دُوَاءً، وَذَكْرُهُ شَفَاءً، وَطَاعَتْهُ غَنِّيَ، ارْحَمْ مِنْ رَأْسِ مَالِهِ الرَّجَاءَ وَسَلَاحَةُ الْبَكَاءَ، يَا سَابِعَ النَّعَمِ، يَا دَافِعَ النَّقَمِ، يَا نُورَ الْمُسْتَوْحِشِينَ فِي الظُّلْمِ، يَا عَالِمًا لَا يَعْلَمُ، صَلَّ عَلَىَ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَافْعُلْ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَىَ رَسُولِهِ وَالْأَئِمَّةِ الْمَيَامِينِ مِنْ أَلَهِ، وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا».

* * *

زائران خانه خدا در مکه معظمه بعد از انجام اعمال عمره از برخی اماكن مقدس اين شهر بازديده می کنند، يکی از این اماکن، قبرستان ابوطالب است که مزار شریف بزرگانی همچون حدیجه کبری (همسر گرامی پیامبر اکرم)، حضرت ابوطالب، حضرت عبدالطلب و حضرت عبد مناف... در آنجاست. این قبرستان در شمال شرقی مکه معظمه واقع شده و قبرستان قریش، قبرستان بنی هاشم و حجون نیز خوانده می شود.